

GEOGRAFSKI INŠTITUT ANTONA MELIKA

Znanstvenoraziskovalnega centra

Slovenske akademije znanosti in umetnosti

Novi trg 2, 1000 Ljubljana

Tel.: (01) 470 63 50, 470 61 00; Faks: (01) 425 77 93

E-pošta: gi@zrc-sazu.si; www.zrc-sazu.si/giam

ANTON MELIK GEOGRAPHICAL INSTITUTE

of Scientific Research Centre of

the Slovenian Academy of Sciences and Arts

Novi trg 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

Tel.: +386 1 470 61 00; Fax: +386 1 425 77 93

E-mail: gi@zrc-sazu.si; www.zrc-sazu.si/gi

**OCENA OBREMENJENOSTI IN
ZMOGLJIVOSTI GOZDNEGA DELA
KRAJINSKEGA PARKA TIVOLI, ROŽNIK
IN ŠIŠENSKI HRIB**

LJUBLJANA, SEPTEMBER 2010

NASLOV PROJEKTA:

**OCENA OBREMENJENOSTI IN ZMOGLJIVOSTI GOZDNEGA DELA KRAJINSKEGA PARKA TIVOLI,
ROŽNIK IN ŠIŠENSKI HRIB**

NAROČNIK:

MESTNA OBČINA LJUBLJANA

MESTNA UPRAVA

ODDELEK ZA VARSTVO OKOLJA

ZAVRNIKOVA ULICA 3

1000 LJUBLJANA

GOZDARSKA KNJIZNICA

GIS K E

599

22010000077

COBISS •

GIS BF - GOZD.

IZVAJALEC:

**GEOGRAFSKI INŠTITUT ANTONA MELIKA ZNANSTVENORAZISKOVALNEGA CENTRA SLOVENSKE
AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI (GIAM ZRC SAZU)**

NOVI TRG 2

1000 LJUBLJANA

POGODBA:

356 - 17/2009

ODGOVORNI NOSILEC IZVAJALCA:

dr. Aleš Smrekar, univerzitetni diplomirani geograf in univerzitetni diplomirani etnolog, magister in doktor geografije.

IZVAJALCI:**Vsebina:**

Bojan Erhartič, univerzitetni diplomirani geograf;

dr. Aleš Smrekar, univerzitetni diplomirani geograf in univerzitetni diplomirani etnolog, magister in doktor geografije;

mag. Mateja Šmid Hribar, univerzitetna diplomirana sociologinja kulture in diplomirana filozofinja, magistrica s področja varstva naravne dediščine;

Andrej Verlič, univerzitetni diplomirani inženir gozdarstva (zunanji sodelavec pri poglavju Urbani gozdovi).

Kartografija:

Manca Volk, univerzitetna diplomirana geografka

POOBLAŠČENA PREDSTAVNICA NAROČNIKA:

Marjana Jankovič, univerzitetna diplomirana biologinja

Izveček: OCENA OBREMENJENOSTI IN ZMOGLIVOSTI GOZDNEGA DELA KRAJINSKEGA PARKA TIVOLI, ROŽNIK IN ŠIŠENSKI HRIB

Kakovostno bivalno okolje je izjemno pomembna vrednota v življenju sodobnega človeka, ki se ne meri le z višino bruto domačega proizvoda, temveč je eden od kazalcev tudi količina in kakovost zelenih površin, ki omogočajo prijetnejše in nenazadnje tudi bolj zdravo bivanje. Slednjega se zavemo šele, ko je njihovo pomanjkanje že kritično. Med zelenimi površinami v Ljubljani zavzema posebno mesto območje Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba, ki se razteza zahodno od središča mesta. Leta 1984 je bilo z odlokom razglašeno za krajinski park. V odloku, ki je danes sicer zastarel, je posebej izpostavljeno, da park predstavlja identiteto mesta Ljubljane, kjer naravne in kulturne prvine sestavljajo enotno pokrajinsko podobo. Najšibkejši člen odloka predstavlja upravljanje krajinskega parka, saj kljub varstvenemu režimu ne podaja temeljnih informacij o tem, kdo s krajinskim parkom upravlja, kaj se sme početi v njem in kako.

Območje sestavlja parkovni del Tivoli, osrednji gozdni del ter zahodni del, ki je zeleni pas ob POT-i. Vsak izmed teh delov ima svojo prepoznavno vrednost, ponuja drugačne načine doživljanja narave in preživljanja prostega časa ter nudi različne življenjske prostore rastlinam in živalim. Vendar pa je na vse tri dele treba gledati kot na dopolnjujočo se celoto, po katerem se območje bistveno razlikuje od drugih parkov oziroma zelenih površin v primerljivih evropskih mestih. V gozdnem delu je najpogostejša oblika rekreacije hoja, na POT-i pa kolesarjenje. V parku Tivoli srečamo tako sprehajalce kot kolesarje, čeprav je tam kolesarjenje prepovedano. Zaradi velikega obiska krajinskega parka, tudi do 20.000 obiskovalcev dnevno, oziroma po grobi oceni okoli 1.750.000 ljudi letno, prihaja do konflikta med lastniki, obiskovalci ter cilji ohranjanja naravne in kulturne dediščine. Številna nasprotja med deležniki, ki zavirajo ureditev razmer v parku, so cokla nadaljnjega razvoja območja, a na nekaterih področjih se je vendarle začelo premikati na bolje.

Nujna je določitev profesionalnega upravljavca krajinskega parka, ki mora imeti ustrezno širino in znanja tako iz varstva narave, ohranjanja kulturne pokrajine, kot tudi razumevanja človeka v njem. Trenutno je območje precej zanemarjeno in marsikje po nepotrebnem preveč degradirano. Nujna bi bila conacija parka s pravilno razmestitvijo dejavnosti. Povezovanje vsebin, ki so že prisotne v krajinskem parku, v mozaik zgodb, bo pomembnejše kot umeščanje novih grajenih struktur. Podali smo predloge o upravljanju in razvoju krajinskega parka, v sklopu katerih smo se opredelili tudi do širitve različnih že obstoječih dejavnosti.

Ključne besede: Tivoli, Rožnik, Šišenski hrib, krajinski park, Ljubljana, razvoj, načrtovanje, vrednotenje, kulturna dediščina, naravne vrednote.

Abstract: EVALUATION OF THE BURDENING AND THE CAPACITY OF THE FOREST PART OF THE LANDSCAPE PARK TIVOLI, ROŽNIK AND ŠIŠENSKI HRIB

A quality living environment is an important value of modern life, which is not measured only with GDP, as one of its key factors is also the amount and the quality of green areas, which guarantee a healthier way of living and overall improve the quality of life. We only become aware of these "life-necessities" when their scarcity is almost critical. Among all green areas in Ljubljana, the area of Tivoli, Rožnik and Šišenski hrib, which extends to the west of the city centre, has a special place. This area was in 1984 decreed a landscape park. The decree, which is today considered as obsolete, puts a special emphasis on the fact that this park represents the identity of the city of Ljubljana, where natural and cultural elements form a wholesome landscape image. The weakest part of the decree concerns the managing of this landscape park, seeing that, despite the protection arrangement, the decree includes no information regarding the management of the landscape park, nor does it set any standards of behaviour one should uphold when perusing the park.

This area comprises the park-part Tivoli, the central forest part and the western part, including the green stripe along the POT (the Path of remembrance and comradeship). Each of these constituent parts has its own renowned value and offers various ways of experiencing nature and spending free time as well as represents a natural habitat for flora and fauna. All three constituent parts should be regarded as a supplementary entity, with which this area differs from all other parks and green areas in comparable European cities. The most frequent form of recreation in the forest part of the park is walking, while the most common activity in the POT-part is cycling. In Tivoli Park we can find pedestrians as well as cyclists, even though cycling is not even allowed within the park. Due to high numbers of visitors to the landscape park, which has up to 20.000 visitors daily and estimated around 1.750.000 people yearly, a conflict among land-owners, visitors and goals for preserving nature and culture exists. Numerous conflicts among various parties, which prevent the issue of park management from being resolved also hinder further development of the area, although in some aspects the progress made can clearly be seen.

It is necessary to address the issue of professional management of the landscape park, which has to possess the needed spectrum of knowledge of nature conservation, of preserving the cultural landscape and which needs to understand the role of man within the landscape park. The park is currently quite neglected and in many places unnecessarily dilapidated. The zonation of the park, with adequate arrangement of activities, is necessary. Combining elements, which are already a constituent part of the landscape park, into a wholesome mosaic, will be far more important than including newly-built structures into the park. We offered a few suggestions about the management and further development of the landscape park, in context of which we also made our position clear about the expansion of some existing activities within the park.

Key words: Tivoli, Rožnik, Šišenski hrib, landscape park, Ljubljana, development, planning, evaluation, cultural heritage, natural values.

KAZALO

1 UVOD	7
2 METODE DELA	9
2.1 Štetje.....	9
2.2 Anketiranje	11
2.3 Intervjuvanje.....	12
2.4 Kartiranje	13
2.5 Kartografski prikaz	13
3 URBANI GOZDOVI.....	14
4 ZELENE POVRŠINE ZNOTRAJ AVTOCESTNEGA OBROČA	17
5 OBMOČJE TIVOLIJA, ROŽNIKA IN ŠIŠENKEGA HRIBA SKOZI ČAS.....	20
5.1 Območje do leta 1800	20
5. 2. Prve zasnove parka Tivoli	22
5.3 Od izgradnje železnice do druge svetovne vojne	25
5.4 Od druge svetovne vojne do ustanovitve parka leta 1984.....	29
6 KRAJINSKI PARK DANES	32
7 UPORABNIKI	38
8 VREDNOTE	53
9 INFRASTRUKTURA	61
10 NOSILNA SPOSOBNOST IN CONACIJA.....	66
11 PREDLOG UPRAVLJANJA IN RAZVOJA	69
12 SKLEP	78
13 SEZNAM VIROV IN LITERATURE.....	80

1 UVOD

Mesta so območja velikih zgostitev prebivalstva in večine gospodarskih dejavnosti, so žarišča inovativnosti in usmerjevalci razvoja širšega zaledja, so pa tudi središča ekonomskega, socialnega in kulturnega življenja. Vse te dejavnosti, ki tvorijo in oblikujejo urbana območja, so hkrati tudi glavni dejavniki, ki vplivajo na kakovost urbanega bivalnega okolja. V urbanem okolju se izraziteje kaže nenehno križanje, nasprotovanje in tudi dopolnjevanje interesov raznovrstnih uporabnikov prostora. Agresivnejše dejavnosti, kot sta na primer industrija in promet, ki so bile prepogosto glavno gibalno razvoja posameznih mest, obenem sprožajo vrsto negativnih prostorskih učinkov, ki se kažejo predvsem v prekomernem onesnaževanju urbanega okolja, njegovi degradaciji in izgubi privlačnosti. Pojavljajo se negativni vplivi na prebivalce tako v zdravstvenem kot tudi socialnem pogledu. Prav zaradi tega so nujna območja za sprostitev in iskanje notranjega miru. Zelene površine v mestih predstavljajo prav to.

Ljubljana je v marsikaterem pogledu mesto presežnikov. Je največje slovensko mesto po številu prebivalcev, po površini, ki jo zaseda, po višini dohodka na prebivalca... A kakovost bivalnega in delovnega okolja se ne meri zgolj z višino bruto domačega proizvoda, temveč še z drugimi kazalci, med katerimi je tudi količina in kakovost zelenih površin oziroma velikost zelenih površin na prebivalca mesta. Prav zato je sistem zelenih površin v Ljubljani ena bistvenih sestavin mestnega prostora, ki dela glavno mesto Slovenije prepoznavno in privlačno, ki dela Mesto po meri človeka. Dostopnost prebivalcev do zelenih površin je eden izmed kazalcev kakovosti življenja v urbanem okolju. Količina, razporeditev in struktura zelenih površin so za prebivalce mesta ključni dejavniki, ki naredijo njihovo bivanje prijetnejše in nenazadnje tudi bolj zdravo. Pogosto pa so zelene površine s strani lokalne skupnosti celo prezrte ali pa njihov pomen spoznajo šele ob pomanjkanju, saj je njihova primarna funkcija predvsem rekreacijska, nikakor pa ne ekonomska.

V Mestni občini Ljubljana, ki se razprostira na površini 275 km² in ima okoli 280.000 prebivalcev (medmrežje 1), je dostopnost prebivalstva do zelenih površin sorazmerno velika. Temelj zelenega sistema mesta so zeleni klini, ki se dopolnjujejo s poudarjenimi krožnimi in prečnimi povezavami ter točkovnim omrežjem lokalnih javnih parkov. Zeleni klini se iz zaledja spuščajo v mestno tkivo, Rožnik s Šišenskih hribom in Grajski hrib prav do mestnega središča, in z okolico tvorijo zeleni pas. Večje zelene površine se v mestu niso ohranile zaradi skrbno načrtovanega urejanja prostora, temveč zaradi dejstva, da so bile zaradi naravnih danosti (strmine, močvirnat svet) manj primerne za pozidavo. Prebivalci Ljubljane imajo v neposredni bližini tudi številne druge zelene površine – Golovec, Šmarno goro, Ljubljansko barje, Rašico, gozdove ob Savi, Toško čelo – vendar je znano, da je Rožnik s Tivolijem med njimi najbolj priljubljen (Jančar 1972).

V mestu se razvijajo nova območja, nastajajo stanovanjske soseske. Za ohranitev privlačnosti prostora je glede na dane pogoje oziroma možnosti ključno usklajevanje med razvojnimi in varstvenimi težnjami na širšem območju krajinskega parka. Po mnenju Pluta (2000) bi moral biti prednostni ukrep mestnega načrtovanja in politike prav izboljšanje bivalnih in drugih razmer v mestnem središču, tudi na račun zelenih površin. To bi pomagalo preprečevati nadaljnje izseljevanje prebivalcev in vsaj deloma omiliti stihijsko suburbanizacijo. Trajnostno načrtovanje mestnega prostora bi moralo temeljiti na povečanju privlačnosti javnega prevoza in zmanjšanju potreb po notranjem motoriziranem prometu z zblizevanjem območja dela in bivanja, s kolesarskimi stezami, z zelenimi površinami, s sodobnim telekomunikacijskim omrežjem in podobnim.

V današnjem času postaja vse pomembnejša prostočasna funkcija Ljubljane in njene okolice, saj prosti čas sodobne družbe ni namenjen le počitku in obnavljanju telesnih in duševnih zmogljivosti, temveč tudi uresničevanju drugih življenjskih potreb, kot je osebni razvoj, samopotrjevanje in

uživanje življenja. Tako prostočasne dejavnosti niso več zgolj dejavnik rasti mest in obmestij (širitev prostočasnih objektov in naprav, javnih zelenih površin), marveč tudi pomemben element ugleda mesta ter njegove bivalne kakovosti (Jeršič 2002). Ameriški psiholog Maslow je ugotovil, da obstaja med glavnimi kategorijami potreb posebna vrsta zaporedja. Hierarhija se razteza od nižjih potreb po preživetju in varnosti, do višjih potreb, ki omogočajo osebnostno rast. Zadovoljitev nižjih potreb je pogoj, da se pojavijo višje, da človek realizira osebni potencial, aktivira svoje naravne danosti in jih uporabi. Tako zadovolji potrebo po samouresničevanju, ki je vrhunec motivacije, želje in naprežanja, da »mora človek postati to, kar je lahko« (Kranjc 1982). Maslow med potrebe nižjega nivoja prišteva fiziološke potrebe, potrebe po varnosti, po sprejetosti (pripadnosti) in ljubezni ter potrebe po samospoštovanju in spoštovanju drugih (medmrežje 2). Med potrebe, ki so pomembne za človekovo preživetje, sodi tudi občutek, da je telo zdravo, negovano in v formi. K slednjemu prav gotovo pripomorejo različne oblike rekreacije, bodisi v zaprtih prostorih ali na prostem. Zelene rekreacijske površine pa ne zadovoljujejo zgolj fizičnih, temveč tudi psihosocialne potrebe meščanov, saj vsakodnevni stik z naravo blaži stresno vsakdanje življenje in delo.

Ugotovitve ankete iz leta 1994 in 1995 postavljajo na prvo mesto poletnih (od začetka aprila do konca oktobra) prostočasnih dejavnosti Ljubljancanov med tednom prav sprehod in hojo. Prav tako sta sprehod in hoja najbolj priljubljeni poletni prostočasni dejavnosti ob koncu tedna (Jeršič 2002). Največ rekreacije na prostem poteka na med seboj povezanih naravnih in ustvarjenih zelenih površinah, ki zagotavljajo pričakovano preskrbo, delovanje in podobo mesta. Pripisujemo jim vlogo nosilca identitete, ki se zagotavlja z načrtovanjem prostorskega razvoja, urejanjem in vzdrževanjem zelenih površin v mestu. Zeleni sistem zadovoljuje fizične, socialne in psihološke potrebe meščanov ter ekološke funkcije z vidika potreb narave in človeka (Kranjc, Simoneti in Vidic 2006).

Urbani gozdovi imajo specifične značilnosti. Vsak dan jih uporablja veliko ljudi, kar kaže mnogo zanimanja do istega prostora. Zato je nujno, da gozdni prostor v mestu postavimo v okvir dolgoročne vizije usklajevanja potreb in zahtev obiskovalcev, meščanov in lastnikov (Žižek 2010). Človekove potrebe in zahteve do gozda se hitro spreminjajo. Zlasti v mestih se spreminjajo hitreje, kot se spreminja gozd. Tako mora isti gozd, ki je pred nekaj desetletji nudil drva in steljo, danes nuditi pogoje za rekreacijo (Žižek 2010). Gozd je torišče različnih interesov in služi več namenom: lesna industrija zaradi tehnologije potrebuje manjše premere dreves, varstvo narave pa teži k temu, da bi puščali čim več debelih dreves. A pri 60-odstotni gozdnatosti imamo v Sloveniji nedvomno prostor tako za pragozdove kot za industrijski les, drva, parkovne in rekreacijske gozdove ter ves spekter različnih rab in funkcij. Temelj vsemu mora biti trajnostno gospodarjenje (Acman s sodelavci 2003, citirano po Žižek 2010).

Rekreacija v gozdu je posebna oblika rekreacije na prostem, ki ima med številnimi oblikami rekreacije posebno mesto. Gozd je lahko samo kraj, kjer se izvaja rekreacija, lahko pa je predvsem vsebina rekreacijskega doživetja (Anko 1990). Posebnosti gozda kot rekreacijskega vira se kažejo v Sloveniji v zanimivi luči, če gozd primerjamo z drugima velikima in uveljavljenima naravnogeografskima tekmečema, morjem in gorami. »Iti na morje« pomeni za večino dogodek z dokaj stereotipno turistično in rekreativno vsebino, ki bo trajal običajno teden ali dva in se praviloma ne bo ponovil do prihodnjega poletja. Podobno »iti v gore« pomeni svojstven dogodek z drugačnim razmerjem turističnorekreativnih sestavin, predvsem po kakovosti (manjšem udobju) in dolžini trajanja. Če na podoben način skušamo označiti dogodek »iti v gozd«, opazimo, da v njem ni turistične komponente, rekreacijska pa je lahko izražena v mnogo oblikah, saj rekreacija v gozdu ni ena in enotna; je zbir dejavnosti, ki jim je cilj regeneracija človekovih fizičnih in duševnih moči – z begom iz preobremenjenega okolja, iskanjem prvobitnosti, stika z naravo. V gozd odhajamo za krajši čas, a je pogostost obiskov razmeroma visoka, predvsem pa lahko na tak način gozd tako rekoč zastonj obiskujemo vse leto (Anko 1990), še zlasti, če je »pred našim pragom«.

2 METODE DELA

Raziskava je potekala v več delovnih fazah od julija 2009 do septembra 2010:

- pripravljalna dela: analiza literature in sekundarnih virov, študij zakonskih aktov, zbiranje obstoječih dostopnih podatkovnih baz, priprava vsebinskega osnutka projekta, priprava gradiv za terensko delo;
- terensko delo: štetje obiskovalcev in parkiranih vozil, anketiranje obiskovalcev in prebivalcev, intervjuvanje različnih javnosti, kartiranje objektov;
- računalniška obdelava podatkov: vnašanje in organiziranje numeričnih in prostorskih podatkov v podatkovne zbirke, statistične obdelave, prostorske analize;
- grafična predstavitev: prikaz rezultatov na kartah in z grafikoni;
- sintezna študija: tekstualna predstavitev rezultatov raziskave.

Pričujoča raziskava vključuje neposredne, lahko bi jim rekli objektivne, in posredne oziroma subjektivne metode. Soočiti želimo kvantitativne podatke, kot so štetje oseb in vozil ter kartiranje obremenjenosti določenih poti na eni strani ter anketiranje in intervjuvanje oseb na drugi strani. Zaradi heterogenosti želimo rezultate tudi prostorsko predstaviti. Prav te metode so podrobneje predstavljene.

2.1 Štetje

Štetje obiskovalcev smo opravili z namenom pridobitve ocene števila obiskovalcev in njihove razporeditve v posameznih delih krajinskega parka. Obiskovalce smo šteli na številnih vstopih in na nekaterih najbolj obremenjenih križiščih. Na podlagi opazovanj in poskusnih štetij smo ugotovili, da v park prihaja največ obiskovalcev ob nedeljah. Zato smo se odločili za tri nedeljska štetja v različnih delih leta (6. septembra 2009 ter 31. januarja in 23. maja 2010), poleg tega pa še trikrat ob delavnikih. Vedno je bilo pretežno del dneva sončno vreme z ugodnimi temperaturami za izbrani letni čas. V nedeljskih štetjih smo imeli jeseni in pozimi 5 števnih mest na značilnih vstopih v izbranih delih parka in 4 števna mesta na pomembnejših križiščih v parku. V spomladanskem štetju pa smo želeli pokriti vse pomembnejše vstope (14) in križišča (4) v bolj obiskanih predelih krajinskega parka. Zaradi ugotavljanja razlik obiska med različnimi dnevi v tednu smo opravili še tri kontrolna štetja med delovnikom na dveh vstopih in enem križišču ter tako ugotovili razmerje med obiskom ob koncih tedna in ob delovnih dneh. Popisni list vsebuje podatke zlasti o načinu vstopa (hoja, tek in podobno), spolu, ocenjeni starosti, številu in vrsti obiskovalcev skupine ter spremljevalnih živalih.

Pridobljeni rezultati štetja omogočajo vrednotenje po različnih kriterijih glede na odnose med različnimi skupinami popisanih oseb. Na podlagi vseh zbranih podatkov smo izvedli interpolacijo in tako pridobili približno oceno letnega obiska krajinskega parka.

Zanimala so nas tudi parkirana vozila na 19 urejenih in neurejenih parkiriščih v bližini Hale Tivoli (1), gostilne Pod Rožnikom (3), ob cesti 27. aprila (2), živalskega vrta (3), Mosteca (5), POT-i (1) in ob cesti Pod hribom (4). Štetje smo opravili na po pričakovanih zelo obiskano nedeljo, 23. maja 2010. Vozila smo šteli ob 9., 12., 15. in 18. uri. Za brisalce na vetrobranskih steklih vseh vozil smo zatikali listke, ob vsaki števnici drugačne barve. Tako smo ne le prešteli parkirana vozila, temveč ugotavljali tudi vsaj približni čas parkiranja vozil.

Rezultate štetja smo vnesli v računalniško podatkovno zbirko. Večina obdelav je bila opravljena z računalniškim programom Excel. Ključni rezultati obdelav so prikazani grafično in tabelarično.

Slika 1: Lokacije štetja obiskovalcev in parkiranih vozil.

Preglednica 1: Lokacije in termini štetja.

števno mesto	vhod	križišče	september 2009	januar 2010	maj 2010	med tednom
1 vhod v Mostec nasproti nogometnega igrišča	x		x	x	x	x
2 prehod in križišče pri tabli Naravni rezervat Mali Rožnik		x	x	x	x	
3 vhod na POT pri Koseškem bajerju	x		x	x	x	
4 vhod za Tivolskim gradom	x		x	x	x	
5 vhod v Tivoli v podhodu pod železniško progo pred Jakopičevim sprehajališčem	x		x	x	x	
6 vhod na križišču ceste in vrhu stopnic nad gostilno Pod Rožnikom	x		x	x	x	x
7 križišče pod cerkvijo na Cankarjevem vrhu		x	x	x	x	
8 križišče pri mostičku v Mostecu, 300 m pred skakalnicami		x	x	x	x	
9 križišče na Francoskih Šancah pod Šišenskim hribom		x	x	x	x	x
10 vhod v Tivoli pri pokitem kopališču	x				x	
11 vhod v Tivoli pri nadvozu nad Cesto 27. aprila	x				x	
12 vhod med študentskim naseljem in vrtnarijo (pri zaklonišču)	x				x	
13 vhod nasproti Oddelka za gozdarstvo Biotehniške fakultete	x				x	
14 vhod na POT na povezovalni cesti Večna pot-Brdo	x				x	
15 stranski vhod v Mostec	x				x	
16 zahodni vhod s ceste Pod hribom	x				x	
17 vzhodni vhod s ceste Pod hribom	x				x	
18 vhod za Halo Tivoli	x				x	

2.2 Anketiranje

Anketiranje je metoda empiričnega vpogleda v izbrano populacijo in njen vzorec (Toš 1988). Za doseg nekaterih ciljev je anketiranje edina možna metoda, saj se tovrstni podatki ne zbirajo na noben drug način. Temeljne zahteve anketiranja so individualen pristop, reprezentativnost vzorca, univerzalnost znotraj določenega območja in sočasnost (Kalton, Vehovar 2001). Subjektivna metoda neposrednega anketiranja nam odgovarja na številna vprašanja, kako lokalno prebivalstvo dojema obravnavano problematiko. Zavedamo se, da so tovrstne ankete podvržene subjektivnim pogledom anketirancev, ki včasih s svojimi odgovori celo želijo zavajati. Z dovolj velikim vzorcem smo se izognili pomembnosti tovrstnih manipulacij. Anketirali smo polnoletno populacijo.

Opravili smo dve vrsti anket in sicer o krajinskem parku ter parkiranju. Anketi temeljita na obsežnem terenskem delu.

Prebivalstvo, vključeno v prvo anketo, prihaja iz Ljubljane, pogoj za sodelovanje je bilo bivanje v prestolnici vsaj zadnje leto pred anketiranjem. Vzorec zajema 300 oseb. Polovico anket smo opravili v obravnavanem krajinskem parku, 75 na Cankarjevem vrhu in prav toliko v Mostecu med obiskovalci parka, polovico, torej 150, pa na Prešernovem trgu v središču Ljubljane med naključnimi prebivalci z namenom pridobitve čim bolj realne celostne podobe. Anketiranje je potekalo od 29. januarja do 28. marca 2010.

Izdelava vprašalnika je bila kompleksna, saj je bilo treba določiti takšno vsebinsko zasnovo, s katero je bilo mogoče odgovoriti na bistvena vprašanja o nadaljnjem razvoju obravnavanega krajinskega parka. Nekatera vprašanja so bila terminološko poenostavljena.

Anketa vsebuje vprašanja o poznavanju varstva Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba, obiskovanju parka, gozdnega dela in POT-i (ločeno), pomenu teh treh območij za anketirance, načinu in

oddaljenosti dostopa, preživljanju časa v krajinskem parku, načinu obiska, problemih, pogrešanih vsebinah, mnenju o infrastrukturi in nekaterih predvidenih projektih. Za konec sledi še predstavitev anketiranca.

Anketirali smo še obiskovalce, ki so se v park pripeljali s svojimi vozili in parkirali na enem od urejenih ali neurejenih parkirišč. Anketirali smo na parkiriščih v bližini Hale Tivoli, živalskega vrta in Mosteca. Vzorec zajema 145 naključno izbranih voznikov ne glede na kraj bivanja.

Z anketo smo želeli izvedeti od kod prihajajo anketiranci, čas parkiranja, ciljno lokacijo obiska, pripravljenost plačevanja parkirnine, pripravljenost prihoda z mestnim avtobusom ter koga smo anketirali.

Pridobljeni rezultati anketiranja omogočajo vrednotenje po različnih kriterijih glede na odnose med različnimi skupinami anketirancev. Odgovore iz vprašalnikov smo vnesli v računalniško podatkovno zbirko. Večina obdelav je bila opravljena z računalniškim programom Excel. Ključni rezultati obdelav so prikazani grafično in tabelarično.

2.3 Intervjuvanje

Intervju je vsak načrtovan in voden pogovor med dvema ali več ljudmi s tolmačenjem pomena obravnavanih tematik (Steinar 1996), zato lahko rečemo, da je intervju zastavljanje vprašanj in odgovarjanje na njih. Intervjuvanje omogoča zelo poglobljeno spoznavanje s preučevano problematiko, saj uspemo dobiti informacije od ljudi, ki naj bi o tem največ vedeli, poleg tega pa je problem tudi kompleksnost obravnavane tematike. Zavedati se moramo, da ima vsak intervjuvanec svoj pogled na obravnavano tematiko in moramo pri interpretaciji zavzeti kritičen odnos do podanih izjav. Med različnimi vrstami intervjujev smo se odločili za modelirano strukturiran intervju, ki vsebuje vnaprej določena glavna vprašanja ter podvprašanja, v samem razgovoru pa smo morebiti dodajali razna podvprašanja.

Intervjuvali smo eminentne strokovnjake različnih ved (gozdarstvo, geografija, arhitektura, sociologija, etnologija), ki niso vpleteni v delovanje krajinskega parka, predstavnike ustanov, ki naj bi sooblikovali delovanje parka (Zavod za gozdove Slovenije - območna enota Ljubljana, Zavod RS za varstvo narave - območna enota Ljubljana, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije - območna enota Ljubljana, Živalski vrt Ljubljana, Botanični vrt Univerze v Ljubljani, Športno rekreacijski center Tivoli, Mestna občina Ljubljana, lastniki zemljišč in stanovalec v parku ter predstavnika civilne iniciative).

Z izbranci smo navezali stik s pomočjo elektronske pošte in se z njimi dogovorili za srečanje. Prvotno smo načrtovali 10 intervjujev, vendar smo skozi razgovore širili krog intervjuvancev, tako da smo na koncu opravili 20 intervjujev. Pripravili smo 14 vprašanj s podvprašanji, pri čemer so bile glavne teme pomen krajinskega parka, njegova naravna in antropogena nosilna sposobnost, določanje in umeščanje dejavnosti na obravnavanem območju, prihodnost parka ter delovanje in upravljanje krajinskega parka. Večino intervjujev smo opravili v šestdesetih do devetdesetih minutah, vse intervjuje pa smo posneli.

Po opravljenih intervjujih smo zvočne zapise predvajali in vzporedno zapisali v pisno obliko oziroma transkribirali.

2.4 Kartiranje

V osrednjem gozdnem delu krajinskega parka smo kartirali poti, klopi in informacijske table. Z dlančnikom in zunanjim GPS modulom smo prehodili vse obravnavano območje. Poti smo evidentirali kot linijske objekte in jih opremili z različnimi vrednostmi glede na dogovorjene kategorije (asfaltna cesta, makadamska cesta, širša neutrjena pot, peščena pot in steza ter še posebej učna pot), klopi in informacijske table pa smo evidentirali kot točkovne objekte. Vsak objekt smo tudi fotografirali. Kartiranje smo opravili med 7. in 28. aprilom 2010.

2.5 Kartografski prikaz

Vse prostorske obdelave in iz tega izpeljano kartografsko gradivo smo pripravili z računalniškim programom ARC GIS 9.3, pri čemer smo pri tematskih kartah uporabili za podlago tudi barvne digitalne ortofoto posnetke v merilu snemanja 1 : 1000, tako da je mogoče določene prostorske odnose ob množici orientacijskih točk viceti s precejšnjo stopnjo natančnosti.

3 URBANI GOZDOVI

Gozdovi so zelene površine, ki jih poraščajo združbe lesnatih rastlin višjih od 5 metrov. V gozdovih, ki so znotraj mesta in so vsakodnevno dostopni dobršnemu delu prebivalcev, ti najdejo svoj mir in užitke povezane z naravo, ki jih drugje v mestu primanjkuje (Verlič 2006). Gozdovi so tako primerjalna kakovostna prednost življenja v mestih.

Urbani gozdovi so gozdovi in parki, v katerih so v korist meščanov poudarjene okoljske in socialne funkcije. So znotraj mestnega območja in so vsaj nekaterim prebivalcem mesta dostopni z javnim prevozom, s kolesom ali peš. Pomen proizvodne funkcije urbanih gozdov se zmanjšuje, narašča pa pomen socialnih in okoljskih funkcij.

Med mestnim in urbanim gozdom ločimo na podlagi zgodovinske perspektive, ko je bil mestni gozd mestna last in je materialno služil mestu, urbani gozd pa je kot ekosistem ali ekosistemski fragment sestavni del urbane pokrajine in urbanega okolja, pri čemer je ta povezanost tako tesna, da postaja urbani gozd del mestne infrastrukture (Valenčič 1954, citirano po Anko 1993).

Gozdovi v Ljubljani opravljajo različne vloge in funkcije. Nekatere so za mesto in njegove prebivalce pomembnejše, takšni gozdovi imajo zaradi njih poseben status. Tako so funkcije gozda ovrednotene s tremi stopnjami poudarjenosti, kot navaja Pravilnik o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih (1998):

- 1. stopnja: funkcija določa način gospodarjenja z gozdom;
- 2. stopnja: funkcija pomembno vpliva na način gospodarjenja z gozdom;
- 3. stopnja: funkcija le deloma vpliva na način gospodarjenja z gozdom.

Gozdarji ločijo v gozdovih različne funkcije in vloge (Gozdnogospodarski načrt ... 2006). V urbanih gozdovih Ljubljane je pomen proizvodnih funkcij gozda, lesnoproizvodne in lovnogospodarske, manjši. Bolj poudarjeno je pridobivanje drugih gozdnih dobrin, kot so nabiranje kostanja, borovnic, gob in drugih plodov. Med ekološkimi funkcijami prevladujejo klimatska, biotopska in hidrološka, med socialnimi funkcijami higienskozdravstvena, rekreacijska, estetska ter funkcija ohranjanja biotske raznovrstnosti in varstva naravnih vrednot. Urbani gozd je pomemben kot čistilec zraka in blažilec vremenskih ekstremov, varuje prst in tla ter podzemno vodo, je prostor za rekreacijo, v njem je bogastvo naravnih vrednot in kulturne dediščine.

Higienskozdravstveno funkcijo opravljajo zlasti gozdovi, ki varujejo naselja in rekreacijske površine pred škodljivimi ali nadležnimi vplivi imisij, zlasti hrupa, prahu, aerosolov, plinov in žarčenja oziroma blažijo škodljive ali nezaželene učinke industrijskih objektov. Prvo stopnjo poudarjenosti higienskozdravstvene funkcije imajo vsi večji gozdovi v Ljubljani nad 100 ha in so od poseljenih območij oddaljeni manj kot 1 km.

Rekreacijsko funkcijo opravljajo gozdovi, ki so pomembni kot rekreacijski prostor za obiskovalce in omogočajo ljudem stik z naravo, mir in spremembo okolja. Skoraj vsi gozdovi v Ljubljani imajo najvišjo, prvo stopnjo poudarjenosti, izjema so le ograjeni gozdovi pri črpališčih pitne vode in v vojaškem objektu na Rojah.

Estetska funkcija je težje opredeljiva. Opravljajo jo gozdovi, gozdni otoki in izraziti gozdni robovi ter posamezna drevesa, ki prispevajo k lepoti pokrajinske podobe, ki jo zaznavamo z različnimi čutili.

Funkcija pridobivanja drugih gozdnih dobrin je vsaj poleti in jeseni tesno povezana z rekreacijsko funkcijo. Obe sta poudarjeni predvsem na Golovcu. Poudarjenost funkcije je vezana na rastišče, torej povezana z vrsto gozdnih združb, zato je močneje izražena na primer v kislih borovih gozdovih in tudi

v nekdanjih stelarjenih bukovih gozdovih (nabiranje borovnic); plodove pravega kostanja pa lahko obiskovalci nabirajo predvsem v območjih gozdnih združb, kot so kisli bukov gozdovi z rebrenjačo ter v gozdovih gradna in belega gabra. Obe združbi najdemo na Golovcu, Rožniku, Šišenskem hribu, v okolici Črnuč in na Šmarni gori. Zaradi velikega števila nabiralcev ljubiteljsko nabiranje skoraj ne more preiti v komercialno pridobitništvo. Nabiranje drugih plodov, gob in zdravilnih zelišč je manj intenzivno.

Na območju ljubljanske občine je 11.080 ha gozdov, ki pokrivajo dve petini občine. Najbolj gozdnato je hribovje vzhodno od Zaloga, v katerem je skoraj tri četrtine gozda. V osrednjem in zahodnem delu občine pa je slaba četrtina gozda. Večina gozdov, natančneje 91 %, je v zasebni lasti. Mestna občina Ljubljana je lastnica le 189 ha gozdov oziroma manj kot 2 %. Gozdna posest je izredno razdrobljena, saj je kar 15.000 zasebnih gozdnih posesti. Povprečna zasebna parcela meri 0,7 ha, še precej manjša je v osrednjem in zahodnem delu občine, kjer meri le 0,4 ha (Tavčar 2010a). Mnogi lastniki gozdov imajo manjši dohodek zaradi omejitev z gozdnogospodarskimi načrti določene lesnoproizvodne funkcije, hkrati pa nastajajo dodatni stroški zaradi intenzivnejše nege in vzdrževanja, posebnega režima ureditve ter opreme gozdov z rekreacijsko infrastrukturo (Vilhar 2010).

Merilo, da lahko obravnavamo gozd kot gozd s posebnim namenom, je poudarjenost njegovih funkcij. Ljubljanski urbani gozdovi imajo zelo poudarjeno higienskozdravstveno funkcijo, poudarjene so tudi funkcije varovanja naravne in kulturne dediščine ter zaščitna, rekreacijska, poučna in estetska (Tavčar in Vidmar 1997). V Zakonu o gozdovih (1993) je opredeljeno, da gozdove, v katerih so izjemno poudarjene raziskovalna funkcija, higienskozdravstvena funkcija ali funkcija naravne in kulturne dediščine, razglasijo za gozd s posebnim namenom.

Po dolgotrajnem obotavljanju je ljubljanska občina razglasila Odlok o gozdovih s posebnim namenom (2010), v katerega je vključenih okoli 1500 ha gozdov, v katerih so ukrepi gospodarjenja prilagojeni njihovim izjemno poudarjenim socialnim funkcijam (Tavčar 2010a). Odlok zavezuje k zagotovitvi sredstev za stroške, ki nastajajo zaradi posebnega režima gospodarjenja ali posebnega režima ureditve in opreme gozda s posebnim namenom (Odlok o ... 2010). Tako se je Ljubljana uvrstila med izbrana slovenska mesta, ki imajo pravno podlago za ustrezno gospodarjenje z urbani gozdovi (Vilhar 2010).

V evropskem merilu je Slovenija zelo gozdnata država, pri čemer se delež gozda še povečuje zaradi zaraščanja opuščenih kmetijskih zemljišč. Drugačno pa je stanje urbanih gozdov, saj ti pokrivajo relativno majhno površino in so prostorsko razpršeni. Proces postopnega zmanjševanja in drobljenja gozdnih posesti se zaradi posegov v te gozdove nadaljuje, zato je treba obstoječe urbane in primestne gozdove zaščititi pred krčitvami ter zagotoviti načrtno upravljanje z njimi (Stupan 2003).

Skupščina mesta Maribor je že leta 1983 sprejela Odlok o območju, v katerem se razglašajo gozdovi s posebnim namenom in o njihovi zaščiti. V njem je opredeljen namen razglasitve kot zagotovitev zdravega okolja za življenje in dejavnosti občanov, varovanja naravnega ravnotežja v prostorih in ohranjanja ter razvijanja značilnosti pokrajinskih kakovosti. Gozdov in poraščenih površin je v mariborski občini 5600 ha, kar predstavlja skoraj dve petini Mestne občine Maribor, od tega je 981 ha gozdov (7 % celotne občine), ki so po odloku iz leta 1983 opredeljeni kot gozdovi s posebnim namenom (medmrežje 3). V pripravi je nov odlok o gozdovih s posebnim namenom. Več kot polovica gozdov, ki jih predlagajo kot gozdove s posebnim namenom, je v zasebni lasti. Zato je treba hkrati pripraviti tudi pravilnik o odškodninah in odkupih gozdov s posebnim namenom, ter zagotoviti ustrezna finančna sredstva za financiranje izvajanja odloka (medmrežje 3).

Najuspešnejši primer ravnanja z urbani gozdovi je v celjski občini. Ta je leta 1997 sprejela Odlok o razglasitvi gozdov s posebnim namenom v Mestni občini Celje, v katerem so opredeljeni: območje razglasitve, način in omejitve pri gospodarjenju ter nadomestila, ki izhajajo iz prilagojenega načina

gospodarjenja. V tem odloku so opisane pomembnosti urbanih gozdov z vidika izjemno poudarjenih ekoloških in socialnih funkcij ter namen razglasitve teh gozdov. Opredeljuje tudi način gospodarjenja, ki ne izključuje lesnoproizvodne funkcije.

Celjski odlok je prvi, ki predvideva nadomestila zaradi omejitev pri gospodarjenju, ki jih izplačuje razglasitelj, to je lokalna skupnost. Omejitev uživanja se kaže v omejenem dovoljenem poseku, posebnih pogojih pridobivanja lesa ter v opremljanju gozdov z rekreacijsko infrastrukturo. Posebnost odloka je obenem tudi v odkupu gozdov, v kolikor le-to želi lastnik gozda, pri čemer ima predkupno pravico Mestna občina Celje. Celjska območna enota Zavoda za gozdove Slovenije, kot posrednik med lokalno skupnostjo in lastniki vsako leto pripravi mnenje o prioriteti nakupa, pri čemer sledi cilju površinsko zgoščenega odkupa gozdov.

Mestna občina Celje že od leta 1997 načrtno odkupuje gozdove od zasebnih lastnikov. Skupno je bilo doslej odkupljenih 41 ha zasebnih gozdov, večinoma na območju Anskega vrha (med Mestnim parkom in Petričkom). Vzporedno z odkupi zasebnih gozdov poteka tudi izgradnja rekreacijske infrastrukture. Od leta 2000 je bila na območju Anskega vrha in Miklavškega hriba zgrajena mreža večnamenskih in sprehajalnih gozdnih poti v skupni dolžini več kot 10 kilometrov. Vstopne točke v urbani gozd so opremljene z informacijskimi tablam, sprehajalne poti pa s kažipoti in drugo infrastrukturo (klopi, stopnice, mostovi in ograje). Na južnem mestnem obrobju tako načrtno nastaja nov javni prostor mesta, namenjen prebivalcem za sprostitev in oddih v naravnem okolju. Urbani gozd s svojimi 60 hektari površin že danes predstavlja največjo javno zeleno površino v Celju (medmrežje 4).

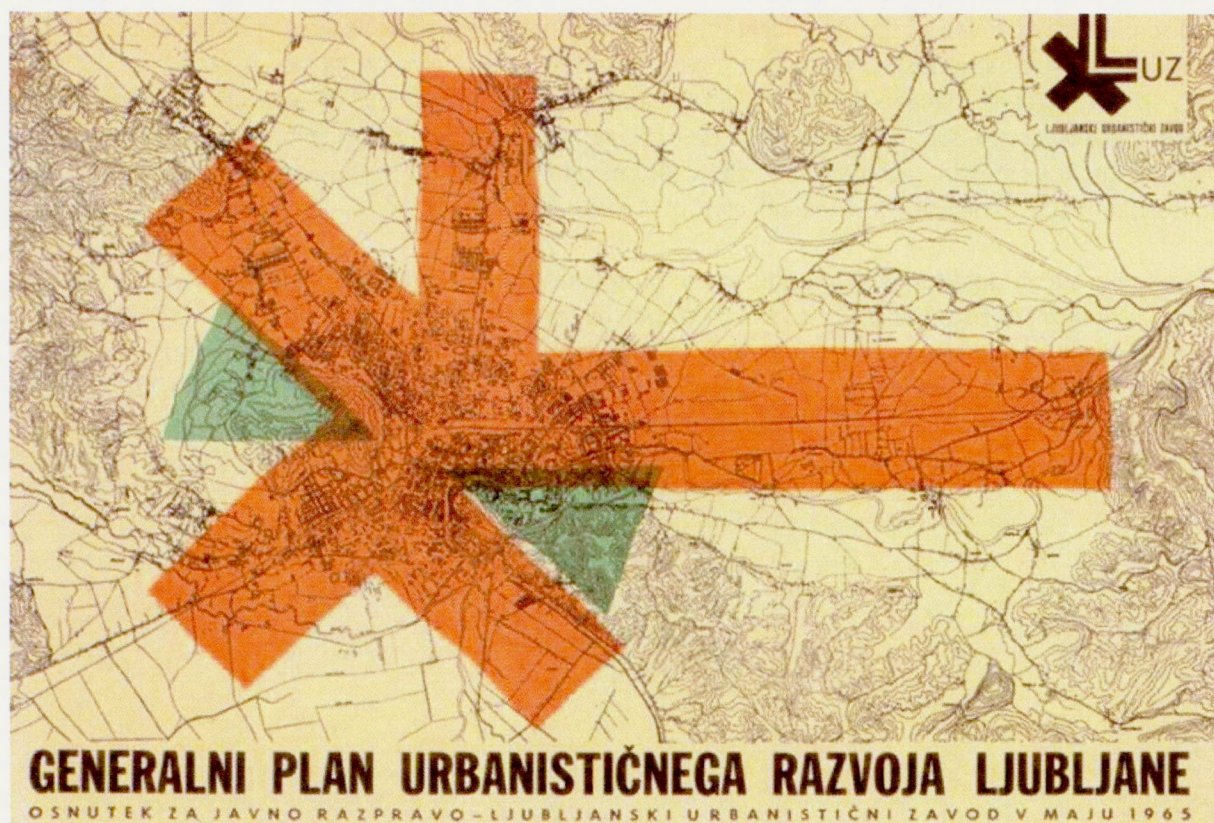
Slika 2: Ljubljana je zeleno mesto. BOJAN ERHARTIČ

4 ZELENE POVRŠINE ZNOTRAJ AVTOCESTNEGA OBROČA

Količina, razporeditev in struktura zelenih površin je za prebivalce mesta ena tistih sestavin, ki naredi njihovo bivanje prijetnejše, bolj humano in tudi bolj zdravo. Zagotavljanje zelenih površin v mestu je pogojeno z njegovo velikostjo in naravnimi značilnostmi. So pa ta zemljišča ena tistih dobrin v mestu, katerih pomen se pogosto odkriva šele ob njihovem pomanjkanju (Špes, Smrekar in Lampič 2000).

Ljubljana je relativno zeleno mesto v primerjavi z drugimi mesti v tem delu Evrope. Količina zelenja se ni nikoli izpostavljala kot problem niti kot njegova posebna kakovost. Obsežne zelene površine v Ljubljani pa niso nastale na podlagi kompleksno izdelanih načrtov, temveč so predvsem posledica naravnih razmer in prizadevanj nekaterih posameznikov. Do konca 18. stoletja so bile v Ljubljani javne zelene površine na Grajskem hribu, Golovcu, Šišenskem hribu in Rožniku (Kopriva 1989, Korošec 1991, citirano po Kočar 1993). V in ob robu zidanega mesta so bili nekateri fevdalni vrtovi, vendar zaprti za javnost, kot na primer urejeni nasadi v Turjaških vrtovih, Eggenbergovi, Fabijančičevi in Zoisovi vrtovi. Za odnos do zelenih površin v Ljubljani je pomembno leto 1789, ko so za javnost odprli Zoisove vrtove in pa razvoj Tivolija v prvi polovici 19. stoletja (Anko 1993).

Tudi po drugi svetovni vojni je bila ves čas prisotna ideja mestnih načrtovalcev o zelenih površinah. Po Odloku o varstvu zelenega pasu mesta Ljubljane (1955) je opredeljen zeleni pas, kamor »sodijo vsi gozdovi ter gozdno in okrasno drevje in grmičevje na območju mesta Ljubljane ne glede na lastništvo in ne glede na to, ali raste v gozdu, zunaj gozda, v ograjenih in neograjanih prostorih« (Odlok o ... 1955, citirano po Zadavec 2004). Tako imenovani »zeleni klini« Ljubljane pa so sestavni deli urbanističnih načrtov. Zasledimo jih že v Generalnem planu urbanističnega razvoja Ljubljane iz leta 1965.

Slika 3: Zelena klina Ljubljane (Generalni plan ... 1965).

Celotno mesto je obdano z zelenim pasom, ponekod se zelenje zajeda celo v samo mestno središče. Na jugovzhodu se vanjo zajeda zeleni klin Golovca z Ljubljanskim gradom, iz zahoda pa se v mestno jedro vključuje Rožnik s Šišenskim hribom. Vsa tri območja so na vzpetem svetu in prav to je obvarovalo te gozdove pred urbanizacijo. Parkovno ureditev sledimo v Tivoliju in v mestnih parkih, pri čemer izstopa nedavno odprt Severni mestni park ob Župančičevi jami. Precej manjših parkov je tudi v mestnem središču, kot so na primer Argentinski in Miklošičev park ter parka Zvezda in Tabor. Poleg teh je različno veliko zelenih površin po blokovskih soseskah. Ozelenjena so nabrežja Ljubljanice in pritokov. Precej je tudi drevoredov ob cestah kot so na primer ob Prešernovi cesti. Kmalu pa bo urejen drugi največji park v Ljubljani v Športnem centru Stožice. POT je sklenjen zelen obroč okoli Ljubljane z ocenjeno polovico večjo površino od parka Tivoli (Kranjc, Simoneti in Vidic 2006).

Urbano širitev mesta so omejila kmetijska zemljišča, ki so se obdržala na severu predvsem zaradi ljubljanskih vodnih zajetij, na jugu pa zaradi zahtevnejše gradnje na barjanskih tleh, vendar nikjer niso praviloma javno dostopna.

Pred več kot desetletjem (Pirnat 1997) so bili znotraj avtocestnega obroča deleži posameznih kategorij rabe tal naslednji: pozidana zemljišča 57 %, kmetijska in rekreacijska zemljišča 23 % ter gozdovi nad 5 arov 20 %. Na obravnavanem območju je bilo takrat 63 zaplat gozda, večjih od 5 arov, od tega le dve, večji od 50 ha (Rožnik s Šišenskim hribom in Golovec). Stanje se je v vmesnem času sicer poslabšalo zaradi intenzivne urbanizacije, vendar ni na voljo novejših podatkov.

Na samo kakovost bivanja oziroma počutje mestnega prebivalstva znotraj avtocestnega obroča odločilno vpliva dostopnost do zelenih površin, kar je pomemben kazalec kakovosti bivanja v urbanem okolju. Območje obravnave smo omejili z avtocestnim obročem, saj gre za bolj strnjeno pozidavo, kjer živijo urbani prebivalci z malo kmetijskimi zemljišči, kar daje realno podobo. Upoštevali smo tiste zelene površine, ki so ljudem javno dostopne, od parkov in urejenih zelenic v mestnem središču, do travnikov in gozdov na obrobju, kjer je njihova primarna funkcija predvsem rekreacijska. Za kriterij dobre dostopnosti prebivalcev znotraj avtocestnega obroča, ki ga poseljuje skoraj 184.000 ljudi, smo upoštevali razdaljo 500 metrov od zelenih površin, kjer živi 51 % oziroma nekaj manj kot 94.000 prebivalcev, v 300 m obroču pa ta delež pade na 33 % (Evidenca hišnih ... 2010). Primerjalno smo izračunali še število prebivalcev, ki živi v 500 m oddaljenosti od Krajinskega parka Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib in ugotovili, da je takšnih skoraj 24.000.

Po nekoliko slabši dostopnosti izstopata na primer soseski Jarše in Fužine. Zeleno zaledje je od teh sosesk v povprečju že oddaljeno več kot 500 metrov, tako da jih ne moremo šteti med območja z dobro dostopnostjo. Mestno središče ima v primerjavi z drugimi primerljivimi evropskimi mesti presenetljivo dobro dostopnost do parkov, poleg tega pa ima v zaledju Tivoli z Rožnikom in Šišenskim hribom na eni strani ter Grajski hrib in nenazadnje tudi Golovec na drugi strani.

Slika 4: Dostopnost do zelenih površin znotraj avtocestnega obroča.

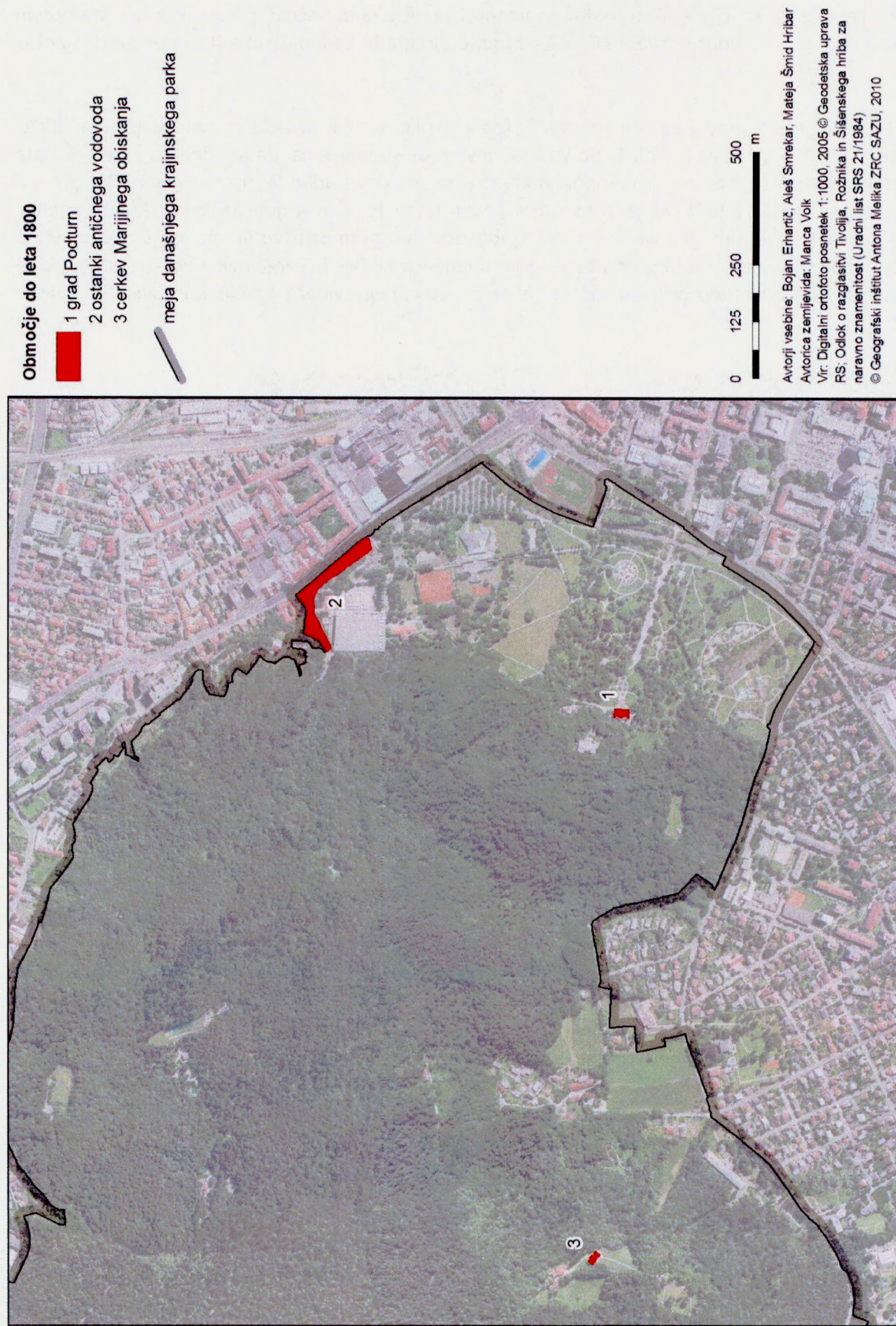
5 OBMOČJE TIVOLIJA, ROŽNIKA IN ŠIŠENKEGA HRIBA SKOZI ČAS

5.1 Območje do leta 1800

Najstarejša omemba, povezana z območjem današnjega Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba, je za vodovod, ki naj bi oskrboval rimsko Emono in naj bi tekkel izpod Šišenskega hriba (Register nepremične ... 2010), prvi viri, ki nam kažejo podobo Rožnika, pa so šele iz srednjega veka. Kos (1955) navaja, da so bili na pobočjih Rožnika v 15. stoletju vinogradi, Ovsec (1994) pa dodaja, da se je Rožnik zaradi rdeče ilovnate zemlje sprva imenoval Rusovec, ker pa tuji osvajalci tega pojma niso razumeli, so ga napačno prevedli v »Rosenbach« (Rožni potok). Že leta 1267 naj bi na vzhodnem robu Rožnika (Pergovnik 1995) stal Turn, ki ga je leta 1442 porušil celjski grof Ulrik II (Kos 1955). Lastnik Apfalter je pod razvalinami dal sezidati nov gradič, ki so ga imenovali Podturn in je zamenjal več lastnikov (Škrjanec 1996). Leta 1601 so ga kupili jezuiti (Ovsec 1994). Rožnik se prvič omenja leta 1507 (Krajevni leksikon ... 1937). V kupnem pismu iz tega leta je opisano zemljišče, ki sta ga brata Saurau prodala Erazmu Praunwartu in je obsegalo opuščeni grad Turn, pristavo, sadni vrt in zraven ležeči gozd (Vrhovec 1898). Iz opisa zemljišča je Vrhovec sklepal, da leta 1507 na Rožniku še ni bilo cerkve, sicer bi bila le-ta omenjena; iz pisma pa je tudi razbral, da je bilo tedaj na Rožniku več posesti. Kasneje je Praunwart prodal večji del kupljenega posestva na Rožniku, manjši del »na katerem je stala nekdanja neka bolnica« pa je že pred tem njegova takrat že pokojna soproga podarila v dobrodelne namene (Vrhovec 1898). Na vrhu Rožnika naj bi bila že leta 1453 bolnica za gobavce (Vrhovec 1898), ki niso smeli priti v stik niti z zdravimi niti z drugimi bolniki. To potrjuje tudi Krajevni leksikon Dravske banovine (1937). Morda je bila cerkev, ki jo prvič omenjajo leta 1526, sezidana na mestu, podarjenem v dobrodelne namene (Vrhovec 1898, Kos 1955). Cerkev je postala priljubljena božja pot (Koršič Zorn 2000). Drugače pa je bilo v času kuge, ki se je na Kranjskem pojavila v drugi polovici 16. stoletja in so zdravi Ljubljancani radi zbežali iz mesta na svež zrak. Eno izmed pribežališč pred kugo v Ljubljani je bil, poleg Golovca in Spodnjih Poljan, prav Rožnik (Vrhovec 1898)!

Slika 5: Na Florjančičevem Načrtu Ljubljane iz leta 1744 so na območju današnjega parka Tivoli še njive in travniki.

Slika 6: Območje dela današnjega krajinskega parka do leta 1800.

5. 2. Prve zasnove parka Tivoli

Začetek razvoja parka Tivoli, ki ni nastal po vnaprej zamišljenem načrtu, predstavlja ureditev prvih parkovnih površin ob Podturnskem (Tivolskem) gradu in gradu Leopoldsruhe (Cekinov grad) (Jančar 2001).

Leta 1713 so jezuiti grad Podturn preuredili ter v okolici uredili nasade in ribnike (Jančar 2001; Škrjanec 1996). Škrjančeva (1996, 1) po Valvasorjevem opisu povzema, da je »okolica gradu postala prijetno sprehajališče, saj so v naravnem amfiteatru za gradom študentje prirejali gledališke igre.« Z razpustitvijo jezuitov leta 1773 je grad sprva postal letna rezidenca ljubljanskega škofa (Škrjanec 1996), kasneje pa je zamenjal več lastnikov. Ljubljansko Kazinsko društvo je leta 1835 nad graščino uredilo zabavišče s kavarno in gostilno, ki so ga poimenovali Tivoli (Pergovnik 1995). Gostilne, ki je bila med meščani izredno priljubljena, se je zaradi zunanjega videza prijel ime Švicarija (Ovsec 1994).

Slika 7: Graščina Podturn pri Ljubljani leta 1835 (Grafični kabinet Narodnega muzeja v Ljubljani).

Okoli leta 1720 je grof Leopold von Lamberger na vznožju Šišenskega hriba dal postaviti grad Leopoldsruhe (Jančar 2001). Tudi ta grad je menjal lastnike, konec 18. stoletja je za kratek čas prešel v last madžarske družine Szögeny. Ljudje so težko izgovorljivo tuje ime preprosto poimenovali Cekinov grad. Pod gradom je bil baročni parterni park, do leta 1820 pa so zasadili tudi drevored ob današnji Celovški cesti do Peruzzičevega vrta pod Cekinovim gradom (Holz 1996). V času Ilirskih provinc je za Cekinovim gradom, na mestu današnjega hotela Bellevue, stala lesena kavarna Caffee (Ovsec 1994). Ovsec (1994) navaja še, da so se pod njo vse do Celovške ceste spuščali terasasti vrtovi, Vrhovnik (1894) pa poroča, da so se od tam vse do Zgornje Šiške nizala še druga gostišča. V zvezi s Šišenskim hribom velja omeniti topovske okope oziroma jame, Francoske Šance, ki so jih na pobočju leta 1809 za svoje topove izkopali Francozi, da so lahko obstreljevali avstrijsko postojanko na Ljubljanskem gradu (Korošec 1991), zanimiv pa je tudi podatek, da je bil od izvirov izpod Šišenskega hriba do Robbovega vodnjaka speljan vodovod (Vardjan 1994).

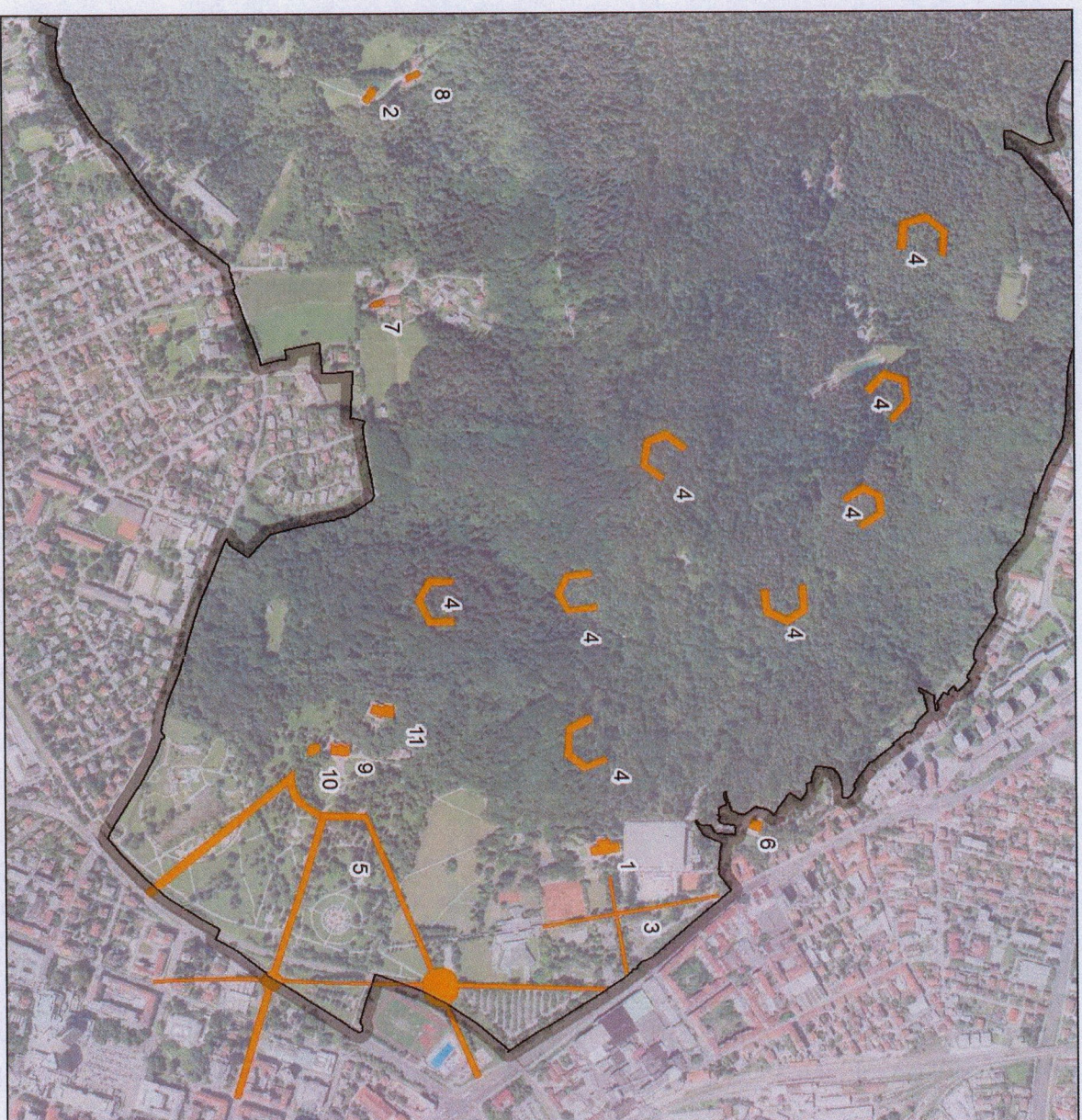
Razen manjših »parkovnih« površin v neposredni bližini obeh gradov, je iz Scherrerjevega načrta mesta Ljubljane iz leta 1808 (Korošec 1991), razvidno, da so bili na območju Tivolija še travniki, na območju Rožnika pa gozd. Na načrtu je viden tudi potok, ki je tekkel izza gradiča Podturn ter dalje ob današnji Prešernovi cesti in je napajal ribnika na Mirju (Korošec 1991), ter pot, ki je povezovala park

pri Cekinovem gradu z Zoisovimi vrtovi, mestoma pa jo je spremljal drevored. Vardjan (1994) meni, da je bila ta poteza izhodišče pri načrtovanju Lattermannovega drevoreda. Na Reichejevem Načrtu pokrajinskega glavnega mesta Ljubljane z bližnjo okolico iz leta 1829 pa je že označeno posestvo z gradičem Rosenbuechel, znanim tudi kot Viderčanov grad pod Rožnikom, po katerem je Rožna dolina dobila ime (Korošec 1991). Ključni trenutek, ki je botroval nastanku Tivolskega parka, predstavlja zasaditev Lattermannovih drevoredov, ki jih je mestna uprava začela uresničevati v letu 1814 (Holz 1997). Drevorede je v času Ilirskih provinc zasnoval francoski inženir Blanchard, ime pa so dobili po avstrijskem guvernerju Lattermannu, ki je poskrbel za njihovo zasaditev. En drevored je povezoval Šiško z Gradiščem in je tekkel v smeri sever-jug. Ta drevored sta prečkala dva radialna drevoreda, ki sta povezovala mesto s Tivolskim gradom. En je potekal od središča pri današnji Pošti ter po sedanji Cankarjevi cesti, drugi pa je povezoval Gosposvetsko cesto (Jančar 2001). Ob presečiščih drevoredov so bili rondoji. Jančar (2001) navaja, da so bili prvotno drevoredi zasajeni z akacijami, kasneje pa je posebna komisija strokovnjakov predlagala, da bi bili na zamočvirjenih travnikih primernejši kostanji. Meščani so se v drevoredih radi sprehajali, o njihovi priljubljenosti pričajo tudi Costovi zapisi iz časa Ljubljanskega kongresa, kjer omenja, da so se veličanstva in drugi visoki gostje pogosto sprehajali po Lattermannovem drevoredu, 20. maja 1821 pa, »da sta cesar in cesarica razveselila prebivalce Ljubljane z obiskom Lattermannovega drevoreda« (Holz 1997).

Tivolski grad, Cekinov grad ter povezovalni Lattermannovi drevoredi so tvorili skeletno osnovo kasneje nastalega osrednjega in največjega mestnega parka Tivoli. Izraz Tivoli se je po navedbah Ovsa (1994) prvotno uporabljal za poletno rezidenco Kazinskega društva za Podturnsko graščino (opomba avtorjev zabavišče s kavarno in gostilno). Okoli leta 1848 so s tem imenom poimenovali drevorede, kasneje, v drugi polovici 19. stoletja pa so ime Tivoli prenesli na celotno urejvano območje med Podturnom in Cekinovým gradom. Podturnsko graščino so sčasoma preimenovali v Tivolski grad (Ovsec 1994).

Slika 8: Zemljevid mesta Ljubljane iz leta 1829, iz katerega so razvidni Lattermannovi drevoredi.

Območje do leta 1850

- 1 Cekinov grad
- 2 cerkev Marijinega obiskanja
- 3 drevored ob Celovski cesti do Peruzijevnega vrta pod Cekinovim gradom
- 4 Francoske Šance
- 5 Lattermannov drevored
- 6 kavarna Café
- 7 gostilna Pod Rožnikom
- 8 gostilna Pri Matiji
- 9 grad Podturn
- 10 ribnik ob gradu Podturn
- 11 Švicarija

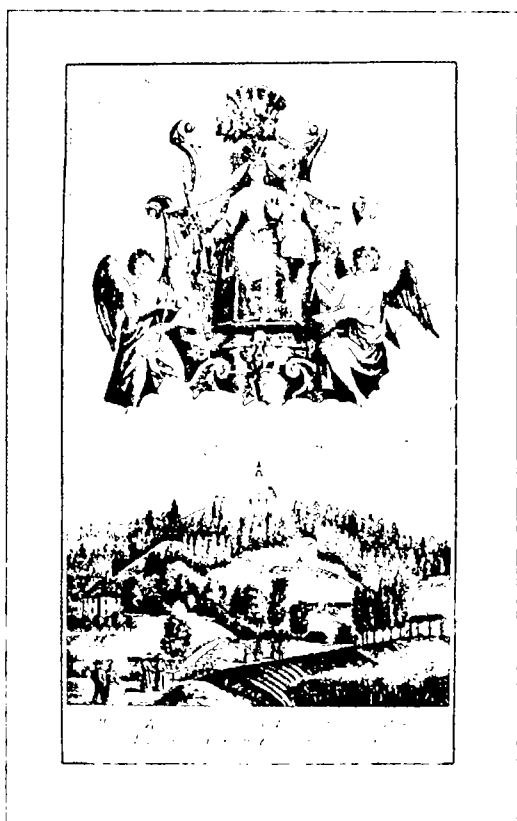
meja današnjega krajinskega parka

Avtorji vsebine: Bojan Erhartić, Aleš Smrekar, Mateja Šnid Hrbar
 Avtorica zemljevida: Marica Volk
 Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1:1000, 2005 © Geodetska uprava RS; Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost (Uradni list SRS 21/1994)
 © Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 2010

Slika 9: Območje dela današnjega krajinskega parka od leta 1801 do leta 1850.

Meščani so radi zahajali tudi na Rožnik, kjer so porušili prvotno in leta 1740 začeli zidati sedanjo cerkev, posvečeno Marijinemu obiskanju. Cerkev so leta 1785 zaprli, vendar so jo že naslednje leto spet odprli, ko je cerkovnik Jurij Selan ugodno kupil cerkovnikovo stanovanje na Spodnjem Rožniku, kjer je kasneje njegov sin odprl gostilno Pod Rožnikom, kot se danes ponovno imenuje (vmes je bila gostilna Čad). Cerkveni gozd, ki se je raztezal po južnih pobočjih Rožnika pod cerkvijo, so leta 1808 razdelili na 8 parcel, ki so jih prodali na javni dražbi. V gozdu so rasli večinoma borovci in smreke, v manjšem delu tudi jelše, hrasti, kostanji in breze (Vrhovec 1898). Gozd na drugi strani hriba si je pridržal šentpetrski župnik. V času Ilirskih provinc je bila cerkev zopet zaprta, na prošnjo sosednih občin pa so jo leta 1814 ponovno odprli. Costa navaja, da so v času Ljubljanskega kongresa leta 1821 do cerkve na Rožniku naredili pot, za izvedbo katere so delavci ob slovesu od cesarja in cesarice dobili 104 goldinarje. Ob tem dodaja, da so veličanstva Rožnik večkrat obiskala (Holz 1997). V začetku 19. stoletja so pod cerkvijo na Rožniku odprli gostilno Pri Matiji (Ovsec 1994). Okoli leta 1830 je postala med Ljubljančani priljubljena tudi gostilna Pod Rožnikom (Vrhovec 1898). Iz leta 1840 se nam je ohranila božjepotna podobica Rožniške Marije, na kateri so v ospredju na obronkih Rožnika polja ter travniki z drevesi in kozolci, po hribu pa se vije pot, ki vodi do cerkve. Na podobici vidimo, da so bila južna pobočja Rožnika manj gozdnata, kot so danes.

Slika 10: Podobica Rožniške Marije iz leta 1840 (Koršič Zorn 2000).

5.3 Od izgradnje železnice do druge svetovne vojne

Leta 1852 je Podturn kupil cesar Franc Jožef I., ki ga je prepustil v dosmrtni užitek maršalu Radetzkeu (Ovsec 1994). Slednji je grad prezidal, okoli pa uredil nove poti in nasade, ki jih je odprl za javnost. V bližini je dal postaviti počitniško hišico ter hleve (Ovsec 1994). Že leta 1856 pa ga je vrnil cesarju, ki ga je leta 1860 prodal ljubljanskemu županu Costi. Tako je Tivolski grad s pripadajočimi zemljišči postal mestno posestvo (Ovsec 1994). V parku pred gradom so spomladi 1870 zgradili fontano z vodomedom, približno v istem času so na stebriče okoli bazena postavili železne vaze. Stopnišče s štirimi velikimi kipi psov brez jezikov, ki jih je izdelal kipar Fernkorn, je nekoliko starejše

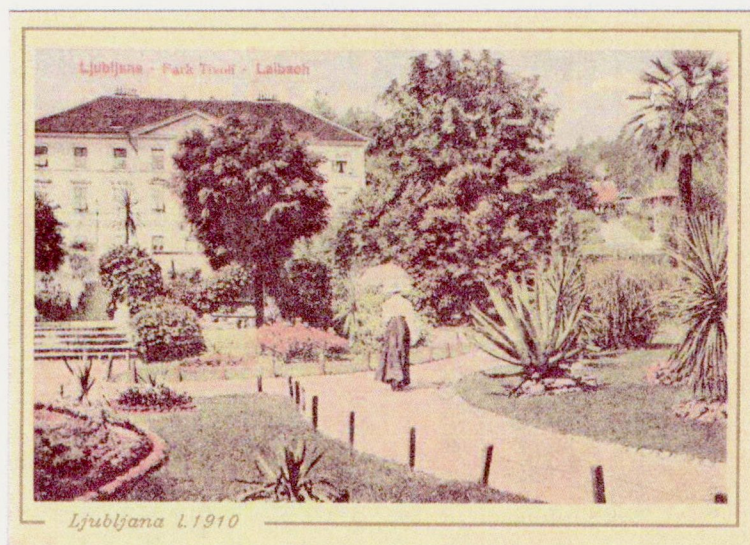
(Ovsec 1994). Jančar navaja, da je tivolsko območje z izjemo Cekinovega gradu in njegove okolice, postalo nezazidljiva mestna zelena površina (Jančar 1972). Leta 1880 so na območju z izkopom uredili ribnik, na katerem so poleti čolnarili, pozimi pa je služil kot drsališče. Kasneje je Magistrat ribnik prepustil nemškemu društvu Eislaufverein za drsališče (Jančar 2001). Gozdne poti po tivolskem hribu so speljali leta 1883 (Jančar 1972). Leta 1894 so za potrebe mesta južno od ribnika uredili prvo drevesnico, kar predstavlja začetek Mestne vrtnarije (Jančar 2001). Pod Cekinovim gradom, ki ga je leta 1865 kupila družina Kozler, je bil v tistem času obsežen prostor namenjen veselicam (Krajevni leksikon ... 1937).

V istem času je obravnavano območje doživelo prvi resen udarec. Po letu 1850 je namreč v sečišče Lattermannovega drevoreda zarezala južna železnica Dunaj-Trst, ki je odrezala tretjino nastajajočega parka (Jančar 2001). Poleg tega je bila z umestitvijo železnice dana možnost pozidave zemljišča do železnice. S tem je bil Tivoli prvič okrnjen, neposredna povezava mesta s parkom pa prekinjena.

Leta 1897 so na vogalu Prešernove ceste in ob začetku Lattermannovega drevoreda uredili Bleiweisov park, ki je z letom 1908, ko so vanj postavili plastiko Primoža Trubarja, postal Trubarjev park. Med letoma 1933 in 1934 so v tem parku zgradili še pravoslavno cerkev. Leta 1906 je mesto prevzelo ribnik, obnovili so paviljone in postavili čolnarno, vendar je bilo bolj kot čolnarjenje med meščani priljubljeno drsanje. Poleg drsanja so se na Rožniku v bližini Čada in na Francoski poti pozimi tudi sankali in smučali (Ovsec 1994). Sčasoma se je za slednji kraj uveljavilo ime Sankališče, za katerega se danes vse bolj uveljavlja ime Pasja ravan. Ljubitelji Kneippovega načina zdravljenja so v bližini gostilne pri Čadu leta 1899 postavili kopališče – knajpališče, ki je obstajalo do prve vojne (Ovsec 1994), bila pa so tudi pri Švicariji (Ovsec 2010).

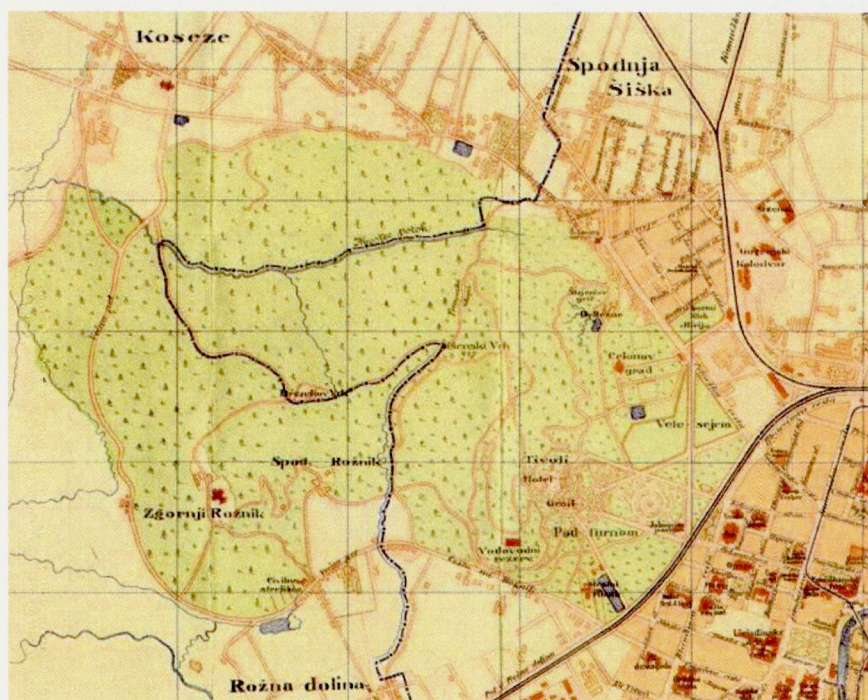
Po Kochovih načrtih so leta 1908 na mestu kavarne in gostilne Švicarija postavili Hotel Tivoli, v katerem so se zbirali literati in politiki (Pergovnik 1995). Leta 1933 je po Plečnikovem načrtu za Tivolskim gradom nastalo letno gledališče (Vardjan 1994), na mestu katerega so kasneje zgradili letni kino. Po Fabijanijevih načrtih so leta 1909 ob izteku Cankarjeve ceste postavili likovno razstavišče Jakopičev paviljon (Pergovnik 1995). Nov pečat je Tivoliju vtisnil vrtnar Hejnic, ki je do svoje smrti leta 1924 oblikoval in urejal nasade. Med leti 1905 in 1910 so na njegov predlog zasadili nove drevorede. Po njegovih načrtih, ki so se zgledovali po baročnih vzorcih, so na tivolskih travnikih uredili tri velike krožne geometrijske parkovne enote, ki pa med seboj niso bile celostno povezane (Jančar 2001). V tistem času so pod tivolsko graščino poleg novih drevesnih vrst zasadili palme in oleandre (Pergovnik 1995), za vzdrževanje rastlin pa je mesto leta 1908 dobilo dva nova rastlinjaka s centralno kurjavo (Vardjan 1994). Okoli leta 1931 (Jančar 1972) je po Plečnikovem načrtu Mestna vrtnarija uredila promenado v Tivoliju. V ta namen so posekali radialni kostanjev drevored, kar je pri meščanih sprožilo ogorčenje (Jančar 2001). Novo sprehajališče, ki so ga meščani imenovali Sahara, je bilo široko 24 metrov in posuto z gramozom. Po sredini promenade so namestili 23 svetilk ter levo in desno zasadili topolov drevored. Med nekdanjo železnico in Jakopičevim sprehajališčem so po Plečnikovem predlogu uredili trikotni park.

V obdobju 1910 - 1917 je v poslopju pod Rožniško cerkvijo bival Ivan Cankar (Ovsec 1994). V začetku 20. stoletja je general Drenik na Drenikovem vrhu zgradil gostilno, ki pa ni nikoli obratovala (Pergovnik Cotič 2010). Na mestu stare lesene kavarne in Malega pratra je v prvem desetletju 20. stoletja Anton Zajc zgradil hotel z restavracijo Bellevue (Ovsec 1994). Med letoma 1920 in 1921 so med Celovško cesto in Lattermannovim drevoredom uredili velesejmsko razstavišče s paviljoni, ki je delovalo vse do jeseni 1941. leta.

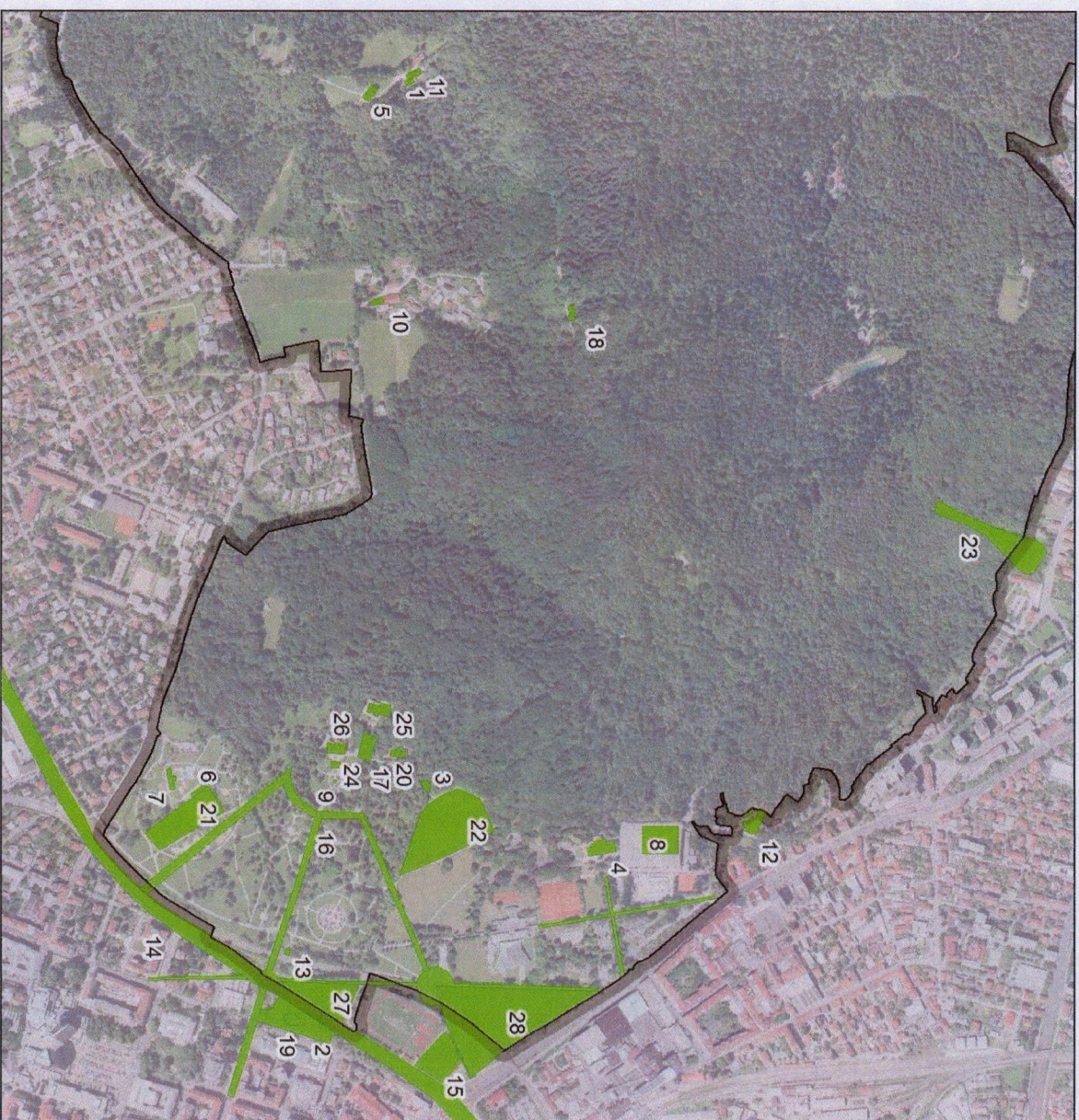

Slika 11: Razglednica Tivolskega gradu s palmami iz leta 1910 (Burnar 2010).

V tem obdobju so na obrobju območja začela nastajati prva telovadišča in igrišča. Od 1897 do 1910 so prostor med šišenskim drevoredom in progo uporabljali za kolesarsko dirkališče, leta 1929 so po načrtih Stanka Bloudka na tem mestu uredili kopališče Ilirija in telovadišče ljubljanskega Sokola. Med obema vojnama so pod Bellevuejem uredili umetno drsališče Ilirija, kjer so 21. februarja 1932 odigrali prvo hokejsko tekmo (Ovsec 1994). Dodatno telovadišče in teniško igrišče, ki ga je uporabljalo športno društvo Antena, je bilo med leti 1921 in 1937 na prostoru za železniško progo ob drevoredu v podaljšku smeri Tomšičeve ulice. Ko je leta 1937 Mestna vrtnarija vzdolž železniške proge urejala promenadno cesto, ki je povezovala Šiško z Rožno dolino, je prečila Antenin prostor. Leta 1936 so k mestu pridružili gozdna pobočja Rožnika, kjer so med leti 1936 in 1938 poti in steze, ki peljejo na Rožnik, utrdili z gramozom. Na Galetovem ob Vodnikovi cesti so leta 1933 postavili petnajstmetrsko smučarsko skakalnico, na kateri je bilo leta 1935 že državno prvenstvo v smučarskih skokih (Ovsec 1994).

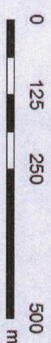
Slika 12: Načrt mesta Ljubljane pred letom 1932.

Območje do leta 1941

- 1 bivaljišče Ivana Cankarja
- 2 Trubarjev park
- 3 Cankarjeve breze
- 4 Čekinov grad
- 5 cerkev Marijinega obiskovanja
- 6 čolnarna in paviljon
- 7 drevesnica z rastlinjakom
- 8 dirkališče Ilirija pod Bellevuem
- 9 fontana z vodometom na pod Tivolskim gradom
- 10 gostilna Čad
- 11 gostilna Pri Matiji
- 12 Hotel Bellevue
- 13 Jakopičev paviljon
- 14 južna železnica
- 15 kopališče Ilirija
- 16 Lattemannov drevored/Jakopičevo sprehaljišče
- 17 letno gledališče za Tivolskim gradom
- 18 objekt na Drenikovem vrtu
- 19 pravoslavna cerkev
- 20 Pristava
- 21 ribnik
- 22 sankališče
- 23 skakalnica na Galetovem
- 24 stopnišče s kipi psov brez jezikov
- 25 Švicarija/hotel Tivoli
- 26 Tivolski grad
- 27 Trikotni park
- 28 velespejsko razstavišče

meja današnjega krajinskega parka

Avtorji vsebine: Bojan Erhartič, Aljaž Smerkar, Mateja Šnid Hrčar
 Avtorica zemljevida: Manca Volk
 Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1:1000, 2005 © Geodetska uprava RS; Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Sišenskega hriba za naravno znamenitosti (Uradni list SRS 21/1984)
 © Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 2010

Slika 13: Območje dela današnjega krajinskega parka do leta 1941.

5.4 Od druge svetovne vojne do ustanovitve parka leta 1984

Na eni izmed parkovnih enot Hejnicove ureditve so ob tivolskem ribniku leta 1942 po načrtih Kobeta uredili otroško igrišče, pri tem pa uničili znaten del kostanjevega drevoreda. V času okupacije Ljubljane je med 22. in 23. februarjem 1942 italijanska vojska Ljubljano vklenila v obroč bodeče žice. Mejo okupirane Ljubljane danes poznamo kot POT, nekdanj bolj znano pod imenom Pot spominov in tovarištva. Del POT-i prečka tudi območje Krajinskega parka Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib. Tivoli z Rožnikom je meščanom v času okupacije, ki je bila edinstven primer z bodečo žico vklenjenega mesta v Evropi, nudil zelo pomembne zelene površine, saj meščani niso mogli zapustiti mesta.

Po vojni so v tivolski park postavili številne skulpture, tako je na primer za prvi svobodni maj leta 1946 nad igriščem že stal tivolski pastirček (Pergovnik 1995), ki je kasneje postal simbol RTV Slovenije. Med zelo znanimi spomeniki je še Cankarjev spomenik iz leta 1948, ki stoji na poti proti Rožniški cerkvi. Istega leta je bila po delu območja speljana Pionirska železnica, ki je obratovala do leta 1954 in je povezovala Vič s Podutikom. Danes je na delu trase poti urejena kolesarska steza, ki povezuje Vič in Šiško. V senčnem gozdičku v severozahodnem delu Tivolija je bilo priljubljeno zbirališče upokojencev, imenovano Monte Carlo, na začetku grajskega parka, kjer se zbirajo ptice, pa Tičistan (Ovsec 1994).

Območje Tivolija je tudi v tem obdobju doživelo posege, ki so ga zopet okrnili. Na mestu lovskega strelišča pod Rožnikom so zgradili Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo. V Tivolskem gradu so do začetka prenove gradu do leta 1967 živeli najemniki (Ovsec 1994). Stanovanja in ateljeji so bili tudi v hotelu Tivoli. V Cekinovem gradu je leta 1955 našel prostor Muzej ljudske revolucije in narodnoosvobodilne borbe, kasneje preimenovan v Muzej novejšje zgodovine. Hotel Bellevue je leta 1953 prevzela gostinska šola (Ovsec 1994). Marca 1951 so s Kolodvorske ulice pod Rožnik preselili živalski vrt. Še usodnejša za park je bila prestavitev železnice leta 1961 in ureditev nove ceste, kar je posebej prizadelo Jakopičev paviljon, ki so ga odstranili, in Jakopičevo sprehajališče; popolnoma je osamila Plečnikov trikotni park, ki se je znašel med cesto in železnico ter dodatno oslabilo povezavo mesta s parkom. Istega leta so podrli velesejemske paviljone ob Celovski cesti in prostor preuredili v parkirišče (Pergovnik 1995). Ob Cekinovem gradu so postavili umetno drsališče, leta 1963 so ob njem postavili še upravno poslopje, leta 1965 pa zgradili veliko športno Halo Tivoli, ki je degradirala veličino gradu. Kasneje se ji je pridružilo še pokrito kopališče, zgrajeno leta 1973, igrišča in zabavišča.

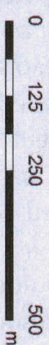
Okoli leta 1950 so na območju Šišenskega hriba na novo zgradili znamenito Galetovo skakalnico, ki so jo po letu 1962, ko je bila na njej zadnja tekma, počasi opustili (Ovsec 1994). Smučarski skakalni klub Ilirija je leta 1970 v Mostecu zgradil malo, 20-metrsko, leta 1972 pa še 55-metrsko plastično skakalnico Mostecu (medmrežje 5). Na drugi strani hriba je v šestdesetih letih prejšnjega stoletja podjetje Agrostroj z namenom preizkušanja vodne črpalke za namakanje z vodo zalilo opuščeni glinokop. Iz njega je nastal Koseški bajer, največje vodno telo krajinskega parka (Bertok in Podgornik 2004).

Območje do leta 1984

- 1 bazen Tivoli
- 2 Cankarjeve breze
- 3 Cerkovni grad
- 4 cerkev Marijinega obiskovanja
- 5 gostilna Rožnik
- 6 gostilna Pod Rožnikom
- 7 Gozdarski inštitut Slovenije
- 8 Hala Tivoli
- 9 Hotel Bellevue
- 10 igrišče
- 11 Jakopičevu sprehajališče
- 12 kopališče Ilirija
- 13 Moderna galerija
- 14 nova trasa železnice
- 15 otroško igrišče
- 16 parkirišče
- 17 pravoslavna cerkev
- 18 Pristava
- 19 ribnik
- 20 sankališče
- 21 skakalni center Mostec
- 22 strop skakalnice na Galetovem
- 23 športno igrišče
- 24 Švicarij/hotel Tivoli
- 25 Trčistan
- 26 Tivoljski grad
- 27 Trško park
- 28 Trubarjev park
- 29 vrtnarja
- 30 Živalski vrt Ljubljana

meja krajinskega parka

Avtorji vsebine: Bojan Erhartič, Aleš Smrkar, Mateja Šnid Hribar
 Avtorica zemljevida: Manca Volk
 Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1:1000, 2005 © Geodetska uprava RS; Odlok o razglasitvi Tivolja, Rožnika in Šišenskega inba za naravno znamenitost (Uradni list SRS 21/1984)
 © Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 2010

Slika 14: Območje dela današnjega krajinskega parka do leta 1984, razglasitve krajinskega parka.

Omenjeni posegi so v javnosti sprožili različne polemike o pomenu in vrednosti območja Tivolija z Rožnikom za mesto. Leta 1972 je Jančar s sodelavci po naročilu Skupščine mesta Ljubljana pripravil celovit program ureditve Tivolija. V programu je zapisal, da Rožnik predstavlja najpomembnejši mestni gozd, ki pa ga bo skupaj s Tivolijem treba začeti urejati in sicer tako, da bo območje obiskovalcem nudilo možnosti za različne načine gibanja, počitka in igre (Jančar 1972). S središčno lego v mestnem prostoru je Tivoli z Rožnikom v povojnem času postajal vse bolj zaželen naravna dobrina, pomembna za Ljubljano kot celoto. Da bi zaščitili to območje pred različnimi posegi in interesi, je bil leta 1984 sprejet Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost. Iz kratkega pregleda razvoja območja je razvidno, da se je tivolski del začel razvijati iz sprva zasebnih, kasneje pa javnih parkovnih površin. Najbolj intenzivno obdobje oblikovanja parka je potekalo v 19. stoletju, medtem ko se jim je konec 19. stoletja in večji del 20. stoletja že pridružila razvedrilna dejavnost, kot so jo predstavljali velesejem, ureditev in postavitve športnih objektov, pa tudi otroških igrišč. V zvezi s tem Vardjan (1994) opozarja, da se spor o tem, katere dejavnosti, v kakšnem obsegu in s kakšno namembnostjo umeščati v Tivoli, vleče že od leta 1897, ko so v Tivoliju uredili kolesarsko dirkališče. Upoštevati je treba tudi to, da je možno objekte paviljonskega tipa sorazmerno enostavno odstraniti, zidanih objektov, kot je Hala Tivoli, pa ne.

Slika 15: Cerkev Marijinega obiskanja na Rožniku. BOJAN ERHARTIČ

6 KRAJINSKI PARK DANES

Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib se razteza na severozahodnem obrobju mesta Ljubljana in obsega mestni park Tivoli ter parkovna gozda Rožnik in Šišenski hrib v skupni površini 459 ha. Zeleno oazo s severne, vzhodne in južne strani popolnoma omejuje urbana površina mesta Ljubljana, le na zahodni strani se območje v zelenem pasu povezuje s širšim zaledjem Polhograjskega hribovja, čeravno ekološki koridor prereže trasa zahodne ljubljanske obvoznice.

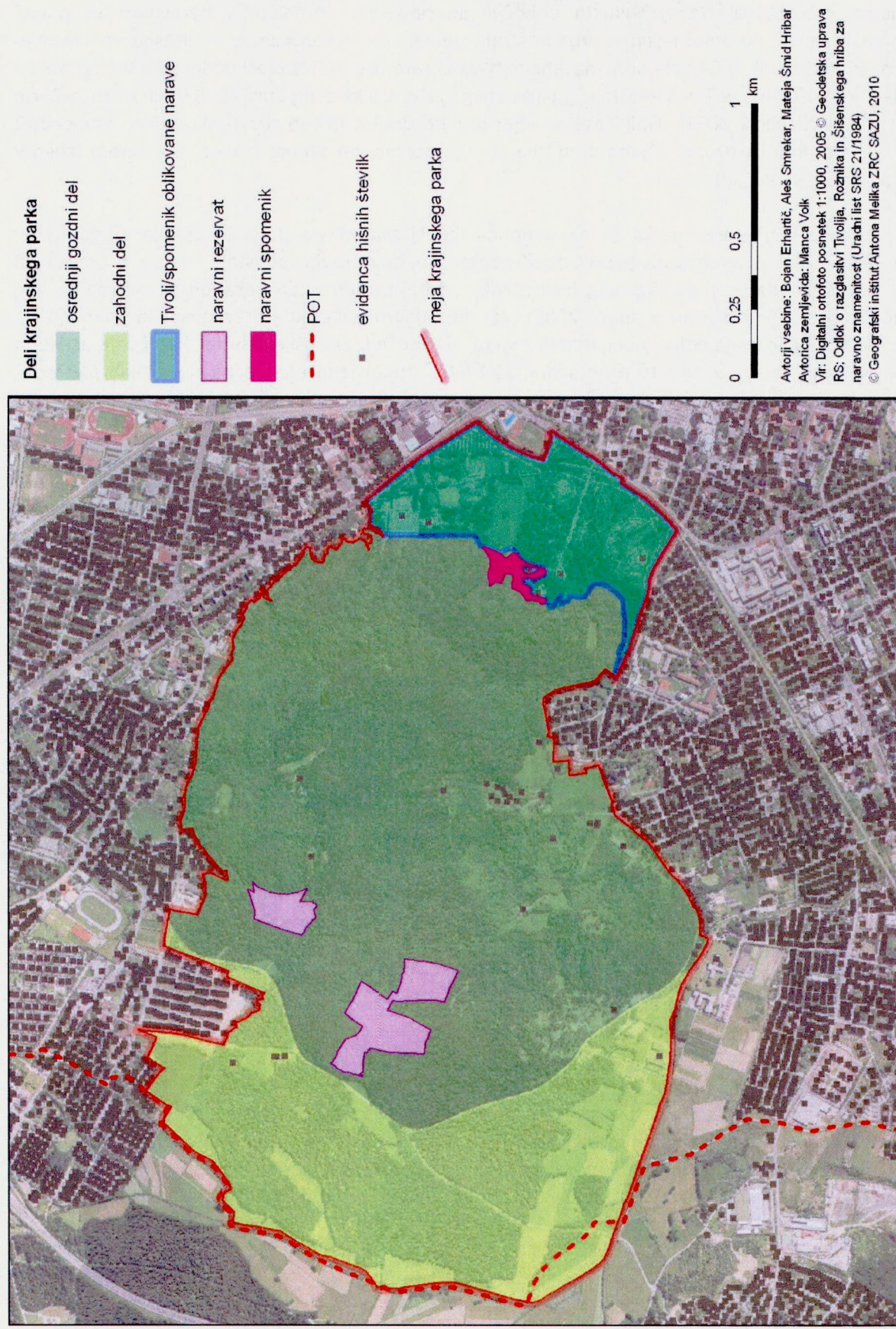
Krajinski park lahko v grobem delimo na tri dele. Na vzhodu je to park Tivoli, lep primer oblikovane narave, s površino 43 ha. Po svojem položaju in namembnosti je mestni park, a predstavlja nekaj več: je prehodno, blago vzpenjajoče se območje med središčem mesta in hribovitim Rožnikom.

Pretežni del krajinskega parka tvori osrednji gozdni del, ki se dviga nad središčem Ljubljane do 130 m visoko. 288 ha veliko območje je precej razgibano, sestavlja ga več vrhov: Šišenski hrib (429 m), Rožnik (394 m), Cankarjev vrh (391 m), Tivolski vrh (387 m) in Debeli hrib (374 m). Med njimi je manjša, okoli kilometer dolga dolina Mosteca, ki se izteka proti Koseškemu bajerju. Osrednji del omejujejo park Tivoli, Cesta 27. aprila, Večna pot, Matjanova pot, Pod hribom, Vodnikova cesta, Pod gozdom in Celovška cesta.

Zahodni del krajinskega parka (zahodno in jugozahodno od Večne poti) je uravnan in znatno nižji, saj se spušča v dolino Glinščice in njenega pritoka Pržanca. 128 ha veliko območje večinoma porašča gozd, a je tudi veliko odprtega prostora. Zahodna meja parka poteka povečini po POT-i, dobrih 30 km dolgem rekreacijskem obroču okoli Ljubljane, z močno kulturnozgodovinsko noto (Kranjc, Simoneti in Vidic 2006). S krajinskim parkom, katerega meja v tem delu sledi popolnoma reguliranima Pržancu in Glinščici, pokriva okoli 2200 m POT-i: na razdalji slabih 1700 m poteka meja parka po POT-i, dobrega pol kilometra POT-i pa je znotraj zavarovanega območja. Pri Biotehniški fakulteti se južna meja krajinskega parka priključi Večni poti, s tem da je iz parka izvzeto večje območje stanovanjskih objektov severno od ceste. Severna meja poteka od Koseškega bajerja, ki je v celoti znotraj parka, do vzhodja vzpetin, iz parka pa je izvzeto območje stanovanjske soseske Mostec in hiš ob cesti Pod hribom ter Vodnikovi cesti. Meja krajinskega parka poteka nato ob Celovski in Tivolski cesti, ob stadionu Ilirija (celoten kompleks letnega telovadišča in odprtega bazena ni vključen v krajinski park) in naprej ob železnici in Bleiweisovi cesti do srečanja s traso Ceste 27. aprila, ki se nadaljuje v Večno pot.

Vzpete dele krajinskega parka sestavljajo slabo prepustni permokarbonski skrilavci, peščenjaki in konglomerati, ki so malo odporni na mehanično preperevanje, zato so potoki ponekod vrezali strme grape. Nižje dele krajinskega parka pokrivajo različni, deloma karbonatni nanosi Save, Ljubljanice in Glinščice (Osnovna geološka ... 1974).

Podnebje je celinsko, z največ padavinami v poletnih in jesenskih mesecih. Povprečna letna količina padavin je okoli 1350 mm, povprečna letna temperatura 9,7° C. Posledica kotlinske lege so zmanjšana vetrovnost, pogost pojav megle, ta se v Ljubljani v dolgoletnem povprečju pojavi kar 150 dni na leto, in temperaturni obrat, s katerimi se poveča tudi onesnaženost ozračja (Orožen Adamič 1996).

Slika 16: Zemljevid posameznih delov krajinskega parka, drugih zavarovanih območij in poselitve.

Večji vodotoki so Mostec, ki teče v Koseški bajer, iztok iz bajerja ter ob robu krajinskega parka še Pržanec in Glinščica. Zaradi majhnih prispevnih površin vodotoki z Rožnika v poletnih mesecih večinoma presahnejo. Na gričevnatih pobočjih so pretežno ohranjeni v naravnem ali naravi podobnem stanju, na položnejših in urbaniziranih predelih pa so kanalizirani in biotsko osiromašeni (Bertok in Podgornik 2004). Na obravnavanem območju sta dve večji stoječi vodni površini ter veliko manjših mokrišč. Ribnik Tivoli ima značaj parkovnega jezera, s katerim upravlja Ribiška družina Barje (medmrežje 2, Lešnik 2003). Tudi Koseški bajer je lepo urejen za turistično-rekreativne namene. Z njim upravlja Ribiška družina Dolomiti in ima status športnoribolovnega revirja, v katerem lahko v skladu s predpisi izvajajo ribolov.

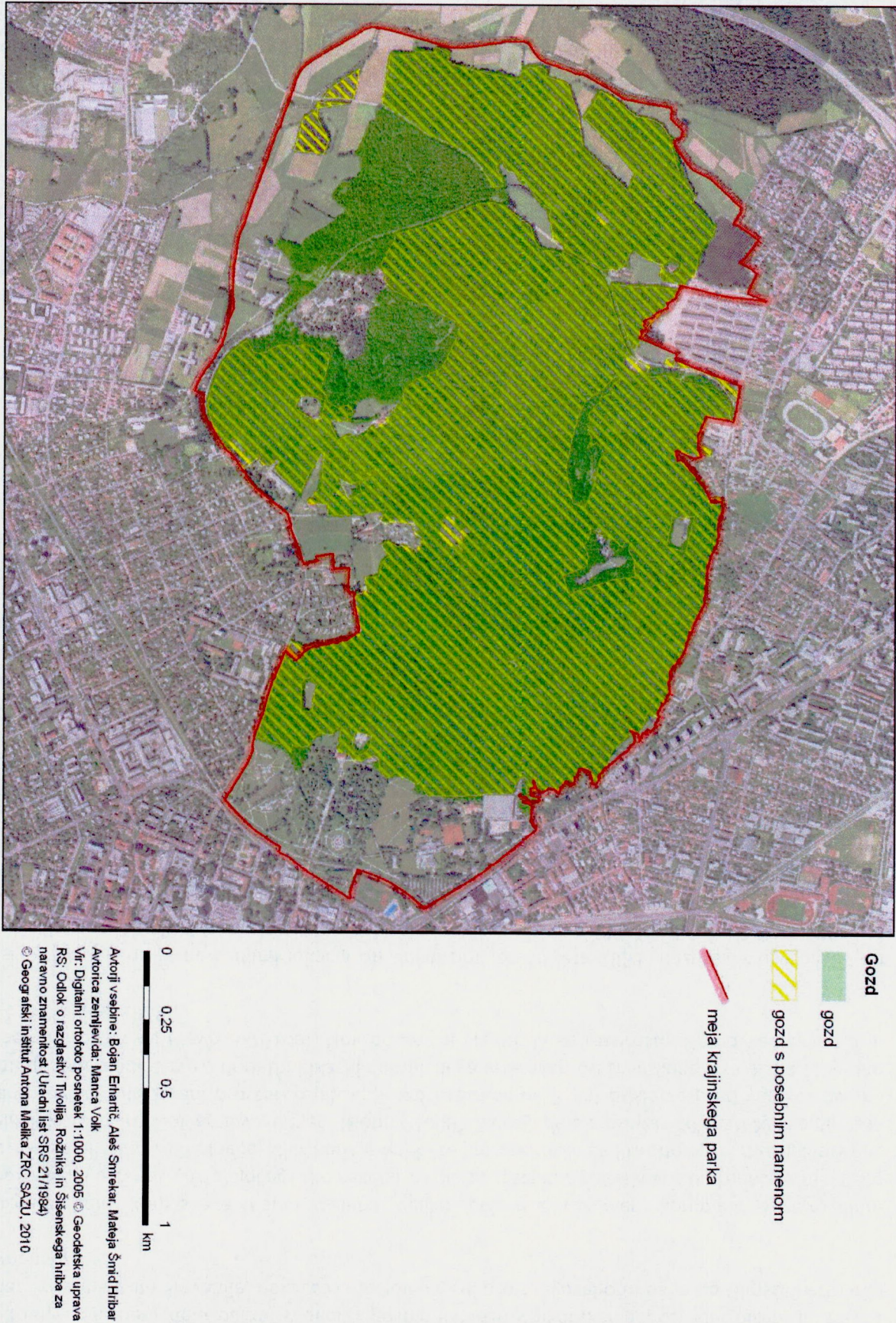
Širše obrobje krajinskega parka je na vodonosniku Ljubljanskega polja in Ljubljanskega barja. Podtalnica na Ljubljanskem polju je od 4 do 30 m globoko, odvisno od vodostaja reke Save. Smer toka je od severozahoda proti jugovzhodu, hitrost toka od nekaj metrov do nekaj deset metrov na dan (Rejec Brancelj, Smrekar in Kladnik 2005). Na vzhodnem obrobju obravnavanega območja je podtalnica Ljubljanskega polja »obogatena« z vodo, ki priteče iz Šišenskega hriba, kar ji daje poseben pečat. Ni naključje da je bila tu pred skoraj 150 leti ustanovljena ena večjih slovenskih pivovarn, katere temelj še danes predstavlja voda posebne kakovosti. Prav ta voda je mnogim uporabnikom od leta 1995 znana pod imenom Zala (medmrežje 6).

Krajinski park Rožnik, Tivoli in Šišenski hrib je kljub bližini središča mesta, gosto pozidani okolici in številnim obiskovalcem, biotsko zelo bogat. Vzpet del parka pokriva po večini samonikla gozdna vegetacija, ki jo tvorijo kisloljubni gozdovi hrasta (gradna) in pravega kostanja, gozd bukve z rebrenjačo ter gozd rdečega bora z borovnico (Jogan 2003). Med drevesnimi vrstami so najštevilčnejše smreka, rdeči bor, bukev, graden, dob, kostanj in črna jelša (DOPPS 2005, citirano po Načrt upravljanja ... 2008). Analiza letalskih posnetkov je pokazala, da gozdovi pokrivajo 341 ha oziroma 74 % celotne površine krajinskega parka. V osrednjem delu krajinskega parka (med Tivolijem in Večno potjo) je delež gozda še višji, 92 %.

Na celotnem območju krajinskega parka je znanih prek 400 rastlinskih vrst (Jogan 2003). Z botaničnega vidika je območje znano kot klasično nahajališče evropske gomoljčice (*Pseudostellaria europea*), na zavarovanih območjih Malega Rožnika in Mosteca pa so rastišča močvirske in barjanske flore. Na obeh območjih je bilo skupaj popisanih 183 vrst, od tega 13 ogroženih, med drugim šaši, munci, rosika, pasji zob, močvirska in barjanska vijolica ter druge (Načrt upravljanja ... 2008).

V krajinskem parku je bilo doslej na 40 najdiščih evidentiranih 10 vrst dvoživk. O njihovem močnem selitvenem koridorju med prezimovališči, mrestišči in poletnimi bivališči pričajo množični povozi dvoživk na cestah znotraj parka, zlasti na Večni poti med Biološkim središčem in odcepom za Mostec (Lešnik 2003). Rdeči seznam ter različne konvencije pravno varujejo številne vrste dvoživk in dele njihovega življenjskega prostora. V Sloveniji so vse vrste zavarovane kot naravne znamenitosti.

Ena izmed večjih kakovosti krajinskega parka je bogata vrstna sestava ptic; v gnezditvenem obdobju je bilo v parku popisanih 68 vrst ptic (DOPPS 2005, citirano po Načrt upravljanja ... 2008). Razlog za to je v pestrih habitatnih tipih: gozdu z različno zmesjo listavcev in iglavcev ter velikim deležem starega drevja, parku, vodnih površinah in urbanem okolju. V parku najdemo tako popolnoma gozdne vrste, vrste naselij, vodne vrste in vrste mozaične, kulturne pokrajine. Izmed najbolj ogroženih vrst v Sloveniji gnezdiijo v krajinskem parku čapljica, zelena žolna in veliki skovik (DOPPS 2005, citirano po Načrt upravljanja ... 2008).

Slika 17: Gozd v krajinskem parku.

Znotraj krajinskega parka ni večjih strnjenih delov naselja ali gospodarskih organizacij, katerih delovanje bi bilo odvisno od izkoriščanja naravnih virov območja. Največje število stanovanjskih objektov je v južnem delu parka, v okolici gostilne Pod Rožnikom. V neposredni bližini je stavba Gozdarskega inštituta Slovenije, nekaj sto metrov naprej proti jugozahodu pa je ob Glinščici vrtnarija Herzmannsky.

V južnem delu krajinskega parka zaseda veliko prostora razpršen kompleks raziskovalno-izobraževalnih ustanov nastajajočega Biološkega središča, ki zajema živalski vrt, Biotehniško fakulteto in Nacionalni inštitut za biologijo. V prihodnje naj bi se jim pridružila še Prirodoslovni muzej Slovenije in velik Botanični vrt Univerze v Ljubljani (Butina 2009). Slednji deluje ob Lžanski cesti že vse od časa Ilirskih provinc, a je zaradi prostorske stiske (razprostira se na 2 ha) prišlo že pred več kot dvema desetletjema do odločitve o dodatni lokaciji botaničnega vrta nasproti živalskega vrta, ki pa še vedno ni v celoti uresničena (Bavcon 2010a). Nov botanični vrt naj bi se razprostiral med Večno potjo in Glinščico (Erhatic 1988).

Živalski vrt Ljubljana je na sedanji lokaciji ob Večni poti že od leta 1951. Razprostira se na 20 ha območja in ima 6,5 km sprehajalnih poti. V njem domuje okoli 500 živali iz približno 120 vrst (medmrežje 7). Živalski vrt ni zgolj zbirka živih živali, temveč je pomembno izobraževalno, naravovarstveno, raziskovalno in turistično središče (Butina 2009, Mihelič 2010).

Nad živalskim vrtom se dviga Cankarjev vrh, ena bolj obiskanih točk gozdnega dela parka. Poimenovan je po Ivanu Cankarju, ki je tam živel. Zgradba je danes prenovljena v gostilno, v enem od poslopij je Mestni muzej Ljubljana uredil Cankarjevo spominsko sobo. Nad hišo stoji na vrhu Rožnika cerkev, na drugi strani pa je na livadi pod njo prostor za različne prireditve. Na tem mestu je tradicionalno vsakoletno praznovanje praznika dela in ob tej priložnosti podelijo literarno nagrado Kresnik, katere nagrajenec ima čast, da prižge kres (medmrežje 8).

Posamezne stanovanjske hiše in drugi objekti so raztreseni tudi na Drenikovem vrhu in Šišenskem hribu. V objektu na Drenikovem vrhu so bile do danes različne dejavnosti, od vojaško opazovalne baze, dejavnosti komunalnega podjetja in socialnega stanovanja. Pred dobrim desetletjem je bila posest vrnjena denacionalizacijskim upravičencem, ki so objekt brez dovozne ceste prodali zasebniku, saj se je Mestna občina Ljubljana odrekla predkupni pravici. Ministrstvo za okolje in prostor je maja leta 2010 lastniku izdalo odločbo za gradnjo dveh stanovanjskih vil s šestimi stanovanji (Pergovnik Cotič 2010).

V osrednjem gozdnem delu krajinskega parka je precej objektov tudi v Mostecu. Športno-rekreacijski center Mostec razen skakalnega centra ponuja še tekaške steze, balinišče in gostinski objekt s prostori za piknik in z otroškim igriščem. Na bližnjem Debelem vrhu je vodno zajetje.

Največ poti je v Tivoliju pa tudi v gozdnem delu krajinskega parka nad njim. Med številnimi sprehajalnimi potmi, ki so prepletene v parku, moramo posebej izpostaviti Jesenkovo pot, poimenovano po botaniku in genetiku Jesenku, ki si je prizadeval za zaščito ljubljanskega Tivolija pred pozidavo. Pot se začne ob poti Pod turnom, kjer stoji spominski kamen posvečen Jesenku, in poteka po pobočju Rožnika ter se konča pri Tivolskem gradu. Čeprav Jesenkova pot na treh kilometrih dolžine predstavi le del krajinskega parka, lahko obiskovalec na njej spozna 30 različnih drevesnih vrst (Tavčar 2006; Veber 2010).

Današnja zasnova parka Tivoli temelji na treh velikih kostanjevih drevoredih in Jakopičevem sprehajališču (medmrežje 9). Sam park, v katerem je zastopanih nad 80 vrst dreves, so v 20. stoletju dopolnjevali z različnimi objekti športno-sprostitutvene narave. Izmed starejših objektov, ki so vsi nastali na robu parka Tivoli, velja omeniti Tivolski grad, v katerem je našel prostor Mednarodni grafični likovni center in v katerem je kavarna s teraso ter lepim pogledom na mesto. Južno od gradu

je bil nekdanj letni kino. Na Jakopičevem sprehajališču že nekaj let prirejajo odmevne fotografske razstave na prostem. V dotrajani stavbi Švicarije za tivolskim gradom je danes nekaj stanovanj. Vsi ostali objekti so bodisi na severnem ali južnem delu mestnega parka.

Na severnem delu je najmarkantnejši Cekinov grad, v katerem je Muzej novejšje zgodovine Slovenije. Propadajoča stavba nekdanjega gostinskega objekta Bellevue leži zunaj krajinskega parka, kakor tudi letno kopališče Ilirija, zgrajeno leta 1929 po načrtih Stanka Bloudka. Po Bloudku so kasneje poimenovali športni park pod Cekinovem gradom, kjer so igrišča za tenis, mini golf, košarko, kotalkanje, balinanje ter otroke.

Južno od Cekinovega gradu je mednarodni fenološki vrt, ustanovljen v letih 1958/59. Komisija za agrometeorologijo pri Svetovni meteorološki organizaciji je zaradi poenotenje meril za fenološka opazovanja leta 1953 sklenila pri vseh svojih članicah organizirati mednarodne fenološke vrtove, ki omogočajo primerjavo razvoja rastlin na evropski ravni. Na njih preučujejo zakonitosti periodičnih pojavov (faz) v razvojnem ciklu rastlin in živali ter ugotavljajo njihovo odvisnost od dejavnikov okolja (medmrežje 10, medmrežje 11).

Med večje gostinsko-rekreacijske komplekse znotraj parka uvrščamo Halo Tivoli, zgrajeno leta 1965, s katero upravlja Športno rekreacijski center Tivoli (krajše: Zavod Tivoli). Velika ali ledena dvorana, namenjena predvsem hokejskim in košarkarskim tekmam, sprejme po prenovi leta 2000 približno 6000 ljudi, mala dvorana pa ima po prenovi leta 1995 4050 sedežev (medmrežje 12). Pod dvorano je manjša okrepčevalnica Hot Horse, znana po »horseburgerjih«.

Na južnem robu parka Tivoli je manj objektov. Ob cesti 27. aprila je vrtnarija Rast, ki je del Komunalnega podjetja Ljubljana. Zraven so zgradili manjši botanični vrt z rastlinjakom. Kmalu po osamosvojitvi Slovenije je na tem mestu zrasel rožni vrt. Vrt vrtnic je bil leta 2007 prenovljen, junija 2010 pa dopolnjen s 160 novimi vrstami, med katerimi je tudi prva slovenska vrtnica z imenom "Prešeren" (medmrežje 13, medmrežje 14).

Vrtnice, rastlinjak, sredozemske rastline, skupaj s knjižnico pod krošnjami, otroškim igriščem, tivolskim ribnikom in gostinskim objektom bogatijo ta del Tivolija.

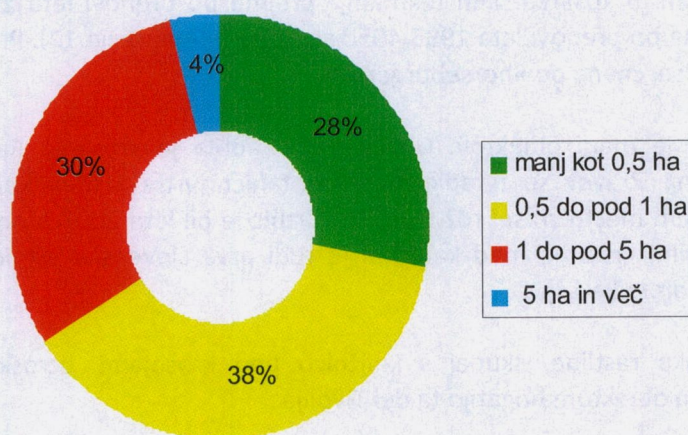
Med ostalimi aktivnimi in opuščeni objekti znotraj krajinskega parka je treba omeniti še star stolp nekdanje Galetove skakalnice, vojaški objekt na vrhu Šišenskega hriba, številna zaklonišča (eno večje ob Cesti 27. aprila, kjer gojijo šampinjone, ter več manjših) in vodohran na Tivolskem vrhu (Načrt upravljanja ... 2008).

V krajinskem parku je okoli 30 objektov kulturne dediščine. Register nepremične kulturne dediščine obravnava gozdni del parka kot kulturno krajino, park Tivoli pa kot vrtnoarhitekturno dediščino. POT ima status memorialne dediščine. Prav vsi objekti se nahajajo na vzhodnem delu parka – v Tivoliju ter na Rožniku (cerkev, gostilna, Cankarjeva spominska soba, njegov kip) in pod njim (poslopje Gozdarskega inštituta Slovenije, vila Marija Vera, medvojno skrivališče v hiši Mare in Franja Romiha). V park Tivoli sega območje dediščine imenovano »arheološko najdišče Ljubljana« ter trasa antičnega vodovoda pod Šišenskim hribom. Status kulturne dediščine imajo Cekinov grad s parkom, Tivolski grad (v registru imenovan dvorec Tivoli), Pristava ob Tivolskem gradu, Švicarija, lokacija nekdanjega Letnega gledališča za Tivolskim gradom ter okoli 15 kipov, spomenikov in spominskih plošč (medmrežje 15).

7 UPORABNIKI

Urbani gozdovi so zaradi bližine, socialnih in ekoloških funkcij, ki jih nudijo, nenadomestljiv rekreacijski prostor meščanov. Ker so v tem »rekreacijskem« konceptu lastniki gozdov pogosto zapostavljeni, začnemo poglavje o uporabnikih v krajinskega parka Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib z njimi.

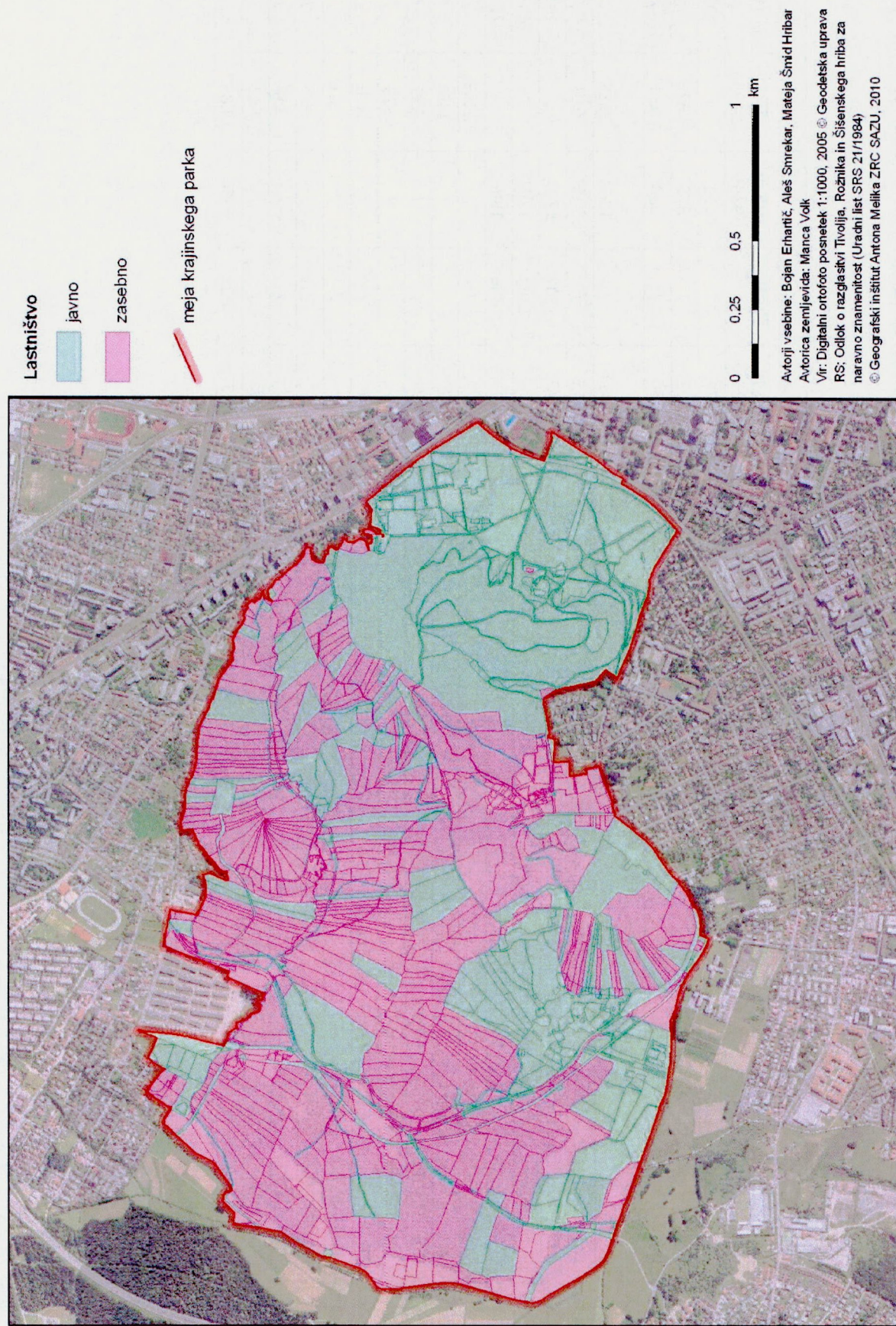
Zadavčeva (2004) navaja, da je 56 % gozdne posesti na Rožniku v zasebni lasti, razdeljene med okoli 340 lastnikov, in da enak delež zasebnih lastnikov z gozdom ne gospodari. Z anketiranjem je ugotovila, da ima le 10 % vprašanih prihodek od gozda. Polovica lastnikov je starih nad 60 let, skoraj vsi (97 %) so gozd na Rožniku podedovali. Gozdna posest je majhna in zelo razdrobljena: dve tretjini lastnikov ima posest veliko do enega hektarja, 30 % med 1 in 5 ha, nad 5 ha pa le 4 % vprašanih. Slaba polovica lastnikov gozda živi v neposredni bližini krajinskega parka (do pol ure peš). Največ (41 %) zasebnih lastnikov obiskuje gozdove Rožnika zelo redko, le nekajkrat na leto ali celo nikoli. Redno – nekajkrat na teden – jih obiskuje 24 %, občasno (enkrat na teden do enkrat na mesec) pa 35 %. Sečnjo jih izvaja 16 %, sanitarno sečnjo pa 29 %. Kot najpogostejši razlog za neizvajanje sečnje navajajo, da za to niso usposobljeni (37 %), da niso fizično zmožni (24 %) in da sečnja za njih ni ekonomsko zanimiva (22 %).

Slika 18: Velikost gozdne posesti (Zadravec 2004).

Avtorica pri navezanosti oziroma odnosu do gozdne posesti na Rožniku ugotavlja dva enakovredna nasprotna pola: po eni strani je 45 % anketirancev pripravljenih prodati svojo lastnino, po drugi strani je 42 % takih, ki jo želijo ohraniti (Zadravec 2004). Čampa (1993) navaja, da 33 % vprašanih lastnikov zelenega pasu v Ljubljani želi svoj gozd prodati ali zamenjati. Žiškova (2010) ugotavlja, da bi morala občina odkupiti ali najeti gozdne parcele na Rožniku; tako trdi tudi 41 % vprašanih obiskovalcev Rožnika. Čas je pravi, saj obstoječa starostna struktura lastnikov nakazuje bližnji prenos lastništva posesti na mlajšo generacijo, kar lahko vodi v povečanje števila lastnikov in še večjo razdrobljenost Rožnika in posledično oteženo delo tako stroke pri celostnem gospodarjenju kot občine pri povečanju deleža javnih urbanih gozdov (Zadravec 2004).

Zadavčeva je lastnike gozdov vprašala tudi za mnenje o obiskovalcih. Izpostavili so zlasti neprimerno obnašanje obiskovalcev ter potrebo po njihovem izobraževanju. Mnogo jih je menilo, da je gozd preobremenjen z obiskovalci in da si želijo več samostojnosti pri usklajevanju javnih interesov. Nekoliko nižje je bila ovrednotena trditev, da je prosto nabiranje sadežev v gozdu treba omejiti (Zadravec 2004). Tudi Čampa (1993) je med lastniki zelenega pasu mesta Ljubljane podrobneje ugotavljal najpogostejše moteče dejavnike, ki jih povzročajo obiskovalci, in sicer so to vandalizem, rekreacija, nespoštovanje lastnine in motorizacija.

Slika 19: Lastništvo zemljišč v krajinskem parku.

Študij, ocen ali uradnih podatkov, koliko ljudi dnevno ali letno obišče Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib, do sedaj ni bilo. Pridobili smo jih s štejem obiskovalcev v letih 2009 in 2010.

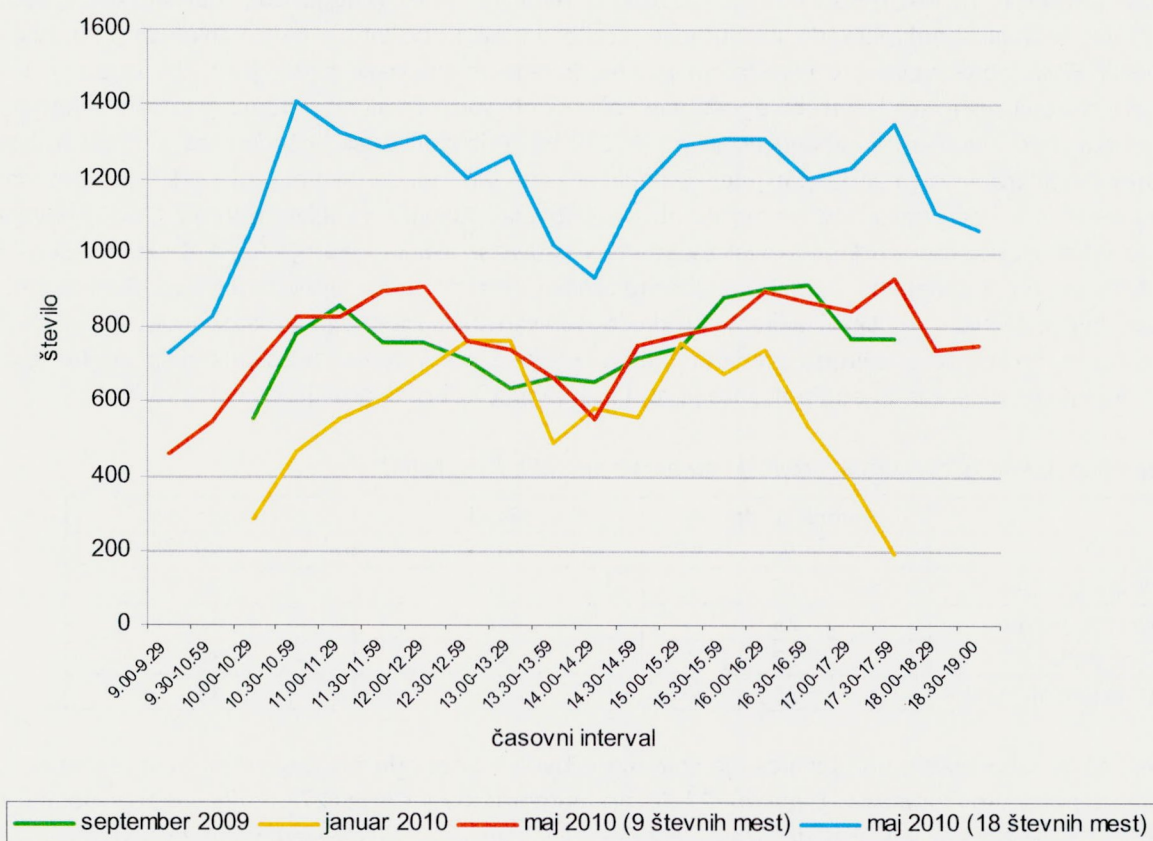
Preglednica 2: Obisk krajinskega parka za posamezna števna mesta po letnih časih.

števno mesto	september 2009			januar 2010			maj 2010		
	vstopi	križišča	skupaj	vstopi	križišča	skupaj	vstopi	križišča	skupaj
1 vhod v Mostec nasproti nogometnega igrišča	833	/	833	935	/	935	1199	/	1199
2 prehod in križišče pri tabli Naravni rezervat Mali Rožnik	/	925	925	/	471	471	/	1352	1352
3 vhod na POT pri Koseškem bajerju	1196	/	1196	875	/	875	1370	/	1370
4 vhod za Tivoliskim gradom	548	/	548	634	/	634	634	/	634
5 vhod v Tivoli v podhodu pod železniško progo pred Jakopičevim sprehajališčem	2144	/	2144	1064	/	1064	2586	/	2586
6 vhod na križišču ceste in vrhu stopnic nad gostilno Pod Rožnikom	882	/	882	719	/	719	918	/	918
7 križišče pod cerkvijo na Cankarjevem vrhu	/	1414	1414	/	1207	1207	/	2010	2010
8 križišče pri mostičku v Mostecu, 300 m pred skakalnicami	/	2027	2027	/	1283	1283	/	2934	2934
9 križišče na Francoskih Šancah pod Šišenskim hribom	/	2114	2114	/	1868	1868	/	2278	2278
10 vhod v Tivoli pri pokritem kopališču	/	/	/	/	/	/	2289	/	2289
11 vhod v Tivoli pri nadvozu nad Cesto 27. aprila	/	/	/	/	/	/	1461	/	1461
12 vhod med študentskim naseljem in vrtnarijo (pri zaklonišču)	/	/	/	/	/	/	389	/	389
13 vhod nasproti Oddelka za gozdarstvo Biotehniške fakultete	/	/	/	/	/	/	329	/	329
14 vhod na POT na povezovalni cesti Večna pot-Brdo	/	/	/	/	/	/	1033	/	1033
15 stranski vhod v Mostec	/	/	/	/	/	/	1616	/	1616
16 zahodni vhod s ceste Pod hribom	/	/	/	/	/	/	396	/	396
17 vzhodni vhod s ceste Pod hribom	/	/	/	/	/	/	135	/	135
18 vhod za Halo Tivoli	/	/	/	/	/	/	502	/	502
skupaj	5603	6480	12.083	4227	4829	9056	14.857	8574	23.431

Največ, 23.431 obiskovalcev smo zabeležili 23. maja 2010, od tega 14.857 pri 14 vstopnih točkah v krajinski park. Nekaj obiskovalcev se nam je »izmuznilo« skozi manjše vhode v park, prav tako v štetje niso zajeti obiskovalci, ki so vstopili pred 9. uro zjutraj ali po 19. uri zvečer. Glede na dolžino dneva (sončni vzhod ob 5.22, zahod ob 20.36, (medmrežje 16) ocenjujemo, da je teh lahko več kot tisoč, zlasti rekreativnih tekačev in sprehajalcev s psi. Omenjena majska nedelja je bila lepa, a so temni oblaki sredi dneva gotovo zmanjšali popoldanski obisk, sicer ocenjujemo, da bi vsaj dosegel, če ne presegel dopoldanskega.

Dnevni ritem obiska ob vikendih kaže, da prihajajo obiskovalci v krajinski park v dveh valovih. Spomladi in jeseni je dopoldanski višek med 10.30 in 12.30, nižek pa okoli 14. ure, ko se obiskovalci vrnejo domov h kosilu in počitku. Predvidevamo, da bi poletno štetje pokazalo podobno sliko, saj se obiskovalci umaknejo tudi dnevni vroč ni. Popoldanski višek je med 15.30 in 17. uro, spomladi je raztegnjen vse do 18. ure. Spomladanska viška trajata okoli 3 ure, medtem ko sta januarska krajša in pomaknjena proti sredini dneva. V krajinskem parku je čez dan v vseh letnih časih največje zatišje med poldrugo in poltretjo uro.

Štetje med tednom v spomladanskih mesecih je pokazalo, da med delavnikom dopoldanskega viška ni, ampak vlada zatišje vse do pol četrte ure. Izrazit višek je uro krajši kot tisti ob pomladanskih nedeljah in doseže vrhunec okoli 17. ure. Med tednom je zjutraj, dopoldan in sredi dneva v krajinskem parku tri- do petkrat manj obiskovalcev kot ob nedeljah, medtem ko se lahko popoldanski višek ob delavnikih približa nedeljskemu obisku.

Slika 20: Gibanje števila obiskovalcev čez dan na izbrane dneve.

Na podlagi opazovanja številčnosti obiska na druge lepe nedelje ocenjujemo, da je zgornja meja obiska krajinskega parka Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib blizu 20.000 obiskovalcev na dan. Pri tem niso upoštevani posebni dogodki (prvomajsko praznovanje na Rožniku, masovna srečanja v Mostecu,

velike športno-zabavne prireditve v Hali Tivoli) niti obiskovalci živalskega vrta. V nedeljo, 23. maja, je Živalski vrt Ljubljana obiskalo 3334 ljudi (otrok do drugega leta starosti ne beležijo; Mihelič 2010). Naj še spomnimo, da obe dvorani v Hali Tivoli skupaj sprejmeta 10.000 gledalcev.

Med vstopnimi točkami v krajinski park je bil 23. maja z 2586 zabeleženimi vstopi po pričakovanjih najbolj obiskan vhod v Tivoli v podhodu pred Jakopičevim sprehajališčem. Tesno mu je sledil vhod v Tivoli pri pokritem kopališču (2289 vstopov). Med bolj obiskanimi so še: vhod v Tivoli pri nadvozu nad Cesto 27. aprila, oba vhoda v Mostec ter oba vstopa na POT. Največ obiskovalcev torej vstopa v krajinski park iz samega središča mesta. V osrednji gozdni del parka vstopajo skozi Tivoli ter Mostec. Mnogo se jih zadržuje tudi na delu POT-i, ki predstavlja zahodno mejo parka. Na drugi strani preseneča majhen obisk s severne, šišenske strani, kar delno pripisujemo odsotnosti urejenih poti. Na dveh največjih vstopih v park na cesti Pod hribom je bilo zabeleženih le 531 vstopov. Malo obiskovalcev se poda na Rožnik tudi z Večne poti na južni strani (z izjemo ceste za gostilno Pod Rožnikom). Na treh poteh med živalskim vrtom in Gozdarskim inštitutom Slovenije smo ves dan zabeležili le 329 vstopov. Majhno obiskanost z južne strani pripisujemo predvsem pomanjkanju parkirnih mest v tem delu parka.

Zaradi velikih razlik smo obisk razčlenili po že omenjenih enotah Tivoli, osrednji gozdni del krajinskega parka ter POT. Uporabili smo korigirane vrednosti: števno mesto na Francoskih Šancah, na primer, ni vhod v krajinski park, a je bilo šteto kot vhod v gozdni del parka, če je obiskovalec prihajal iz Tivolija. Na ta račun lahko prihaja v nekaterih primerih do podvajanja, vendar smo tako najlažje primerjali razliko med območji. Čeprav je Tivoli na videz mnogo bolj obiskan kot vzpeti, gozdni del, je analiza pokazala, da sta območji približno enako obiskani: v parku Tivoli smo 23. maja zabeležili 6336 obiskovalcev, v osrednjem gozdnem delu krajinskega parka pa 6214 vstopov. Pri gostoti obiskovalcev je seveda treba upoštevati velikost območij: Tivoli meri 43 ha, površina vzpetega dela parka med Tivolijem in Večno potjo pa je 288 ha. Približno enako obiskanost parka Tivoli in gozdnega dela krajinskega parka potrjujejo izsledki ankete. Vidimo, da tako mestni park kot vzpeti del krajinskega parka vsaj nekajkrat ne mesec obišče približno polovica vprašanih. Verlič (2006) navaja mnogo višjo oceno: kar 70 % obiskovalcev gozda v katastrski občini Zgornja Šiška (Rožnik, Šišenski hrib, Mostec) naj bi zahajalo v park vsaj enkrat tedensko, četrтина pa kar vsak dan! Do razlike verjetno prihaja, ker je Verlič v raziskavi anketiral izključno obiskovalce gozdnega prostora. Del POT-i med Kosezami in Brdom je absolutno gledano mnogo redkeje obiskan kot preostala dela krajinskega parka. Res pa je, da gre le za eno pot, zato je obremenjenost z obiskovalci kljub vsemu velika.

Preglednica 3: Pogostost obiska krajinskega parka po delih v odstotkih.

	osrednji gozdni del	Tivoli	zahodni del
vsak dan	6	7	1
nekajkrat na teden	16	17	5
nekajkrat na mesec	25	27	21
nekajkrat na leto	30	37	30
enkrat na leto ali manj	23	12	43

Največ, 41 % zabeleženih obiskovalcev je vstopilo v Tivoli v podhodu pri Jakopičevem sprehajališču, 36 % pri pokritem kopališču Tivoli in 23 % pri nadvozu nad Cesto 27. aprila. Skoraj polovica obiskovalcev je vstopila v gozdni del krajinskega parka v Mostecu. S 15 % sledi vstop po stopnicah ali cesti za gostilno Pod Rožnikom in po zaključnem delu Jesenkove poti za Tivolskim gradom. Začetek Jesenkove gozdne učne poti je kot vhod v osrednji gozdni del krajinskega parka uporabilo le približno 300 oziroma 5 % obiskovalcev. Izmed enajstih s štetjem pokritih vhodov v osrednji del krajinskega parka, se je kot najmanj obiskan (le 99 vstopov) pokazal prehod skozi naravni rezervat Mali Rožnik, kar bo gotovo zadovoljilo naravovarstveno stroko.

Slika 21: Zabeleženi vstopi v krajinski park.

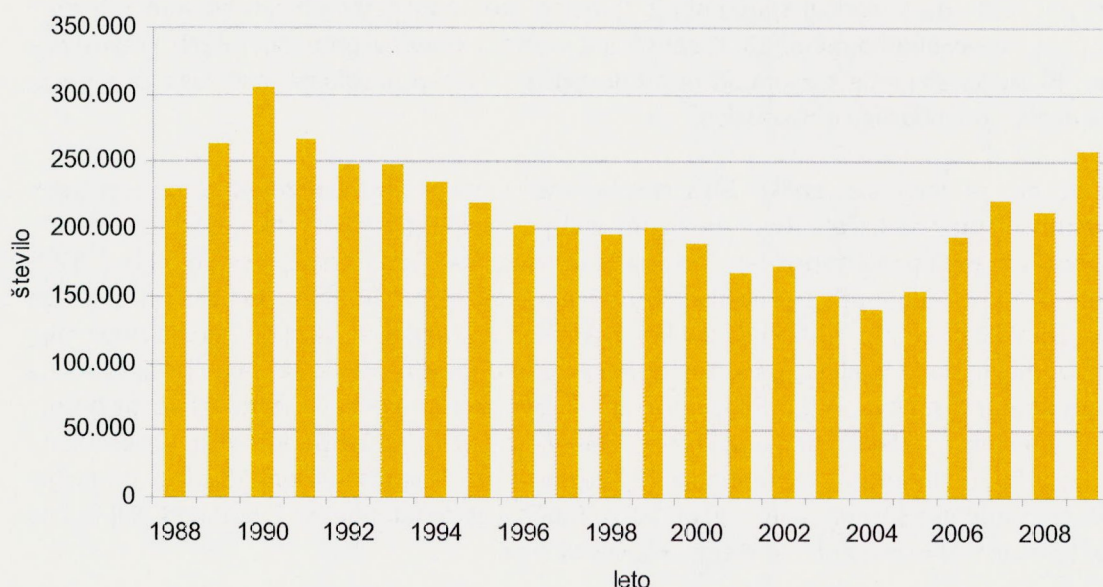
V septembrskem nedeljskem štetju smo na 9 kontrolnih točkah popisali 12.083 oseb. Če jih interpoliramo na 18 točk, dobimo približno 18.500 vnosov; od tega je okoli 12.400 vstopov v park, preostale smo zabeležili na križiščih. Januarja smo v parku našeli 9056 oziroma slabih 13.900 oseb, če preračunamo na 18 kontrolnih točk. Vstope v krajinski park na omenjeno januarsko nedeljo ocenjujemo na okoli 9300. Preseneča podatek, da je zimski obisk v določenem časovnem intervalu (15.00-15.30) enakovreden jesenskemu in spomladanskemu, med 12.30 in 13.30 ga celo preseže! Največji obisk januarja smo zabeležili tudi pri vhodu v Mostec in za Tivolskim gradom, kar pripisujemo zimskim športnim aktivnostim, zlasti sankanju. Tudi sankajska proga od Francoskih Šanc proti parku Tivoli, ki ji Ljubljančani pravijo Francoska, je bila izjemno dobro obiskana, saj je bila konec januarja v Ljubljani snežna odeja debela skoraj pol metra (Naše okolje 2010). Največji upad obiskovalcev glede na ostala štetja smo pozimi zaznali v parku Tivoli (podhod pri Jakopičevem sprehajališču), kar priča o dvojem: da je Tivoli namenjen zlasti sprehodom, ki so pozimi manj »priljubljeni«, ter da je za mnogo zimskih »radosti« potrebna višinska razlika. Sklepamo, da večina sankalcev ne vleče sani peš iz mesta, temveč se v park pripeljejo z avtomobilom in parkirajo na parkirišču Tivoli.

Podobno kot večina rekreacijskih dejavnosti v naravi tudi številčnost obiska krajinskega parka med letom kaže na dva viška, spomladi in jeseni. Zaradi vročine in dopustov v visokem poletju ter zaradi nizkih temperatur in kratkega dneva v hladni polovici leta je obisk nižji. Občasno ga povečujejo nekateri prazniki in/ali dogodki (veliki šmaren, sankanje s Francoskih Šanc) ter seveda lepo vreme, saj so tako rekoč vse aktivnosti v naravi vremensko pogojene. Upoštevati je treba dejstvo, da Ljubljana med slovenskimi mesti ne slovi po lepem vremenu. V obdobju 1991-2000 je imela povprečno 145 dni z dežjem (medmrežje 17).

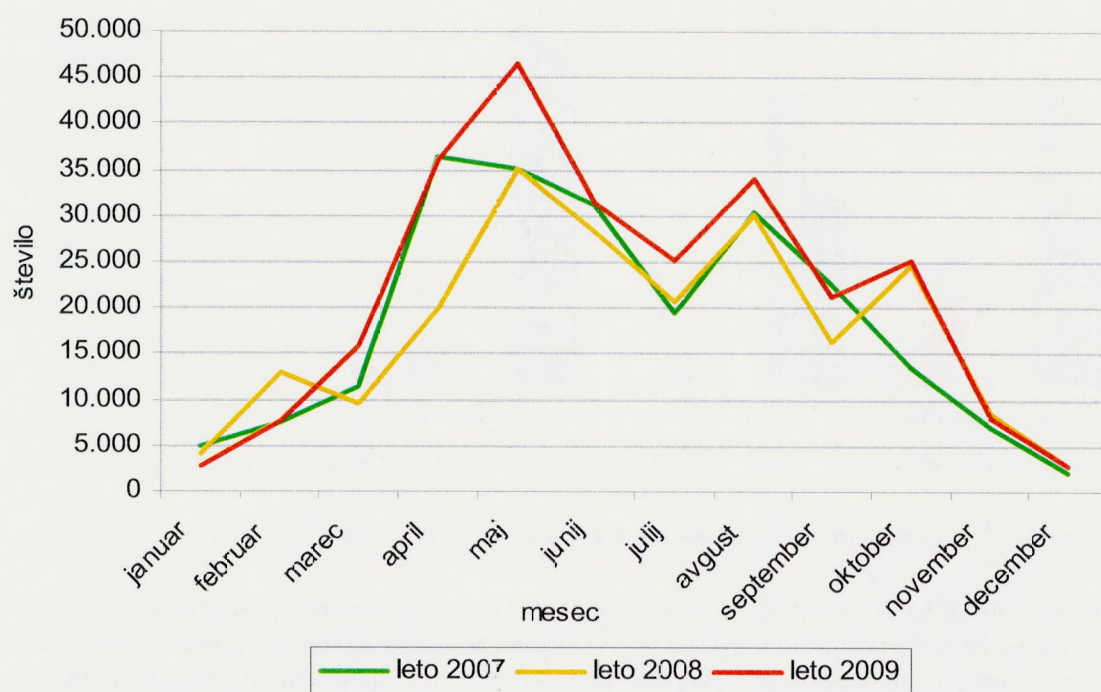
V raziskavi smo skušali oceniti letni obisk krajinskega parka Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib, zato smo opravili tri štetja tudi med tednom. Ugotovili smo, da je obisk okoli trikrat nižji kot nedeljski, kar pripisujemo hitremu življenjskemu ritmu in službenim ter drugim obveznostim Ljubljančanov. Večkratno štetje na treh kontrolnih točkah med 10. in 18. uro je dalo povprečno 664 vstopov. Če vrednost preračunamo na vseh 14 vstopnih točk, ugotovimo, da je med tednom krajinski park obiskalo povprečno dobrih 5000 oseb. Vsa štetja med tednom so bila izvedena v »povprečnem« vremenu (malo sonca, precej oblačnosti ter izjemoma kakšna kaplja dežja), a v spomladanskem času, zato ocenjujemo, da je povprečni dnevni obisk parka okoli 30 % nižji, kar bi pomenilo, da čez leto vsak delovni dan krajinski park obiše dobrih 3500 ljudi.

Na podlagi opazovanja in s terenskim štetjem smo ocenili, da je povprečni nedeljski obisk prav tako okoli 30 % nižji od tistega, ki smo ga zabeležili. Pozimi se torej ob nedeljah v krajinskem parku zadržuje približno 6000 ljudi, v drugih letnih časih pa okoli 9500. S terenskim ogledom smo predvideli, da je sobotni obisk za okoli četrtno nižji od nedeljskega. S pomočjo večkratnega štetja, opazovanja in računanja ocenjujemo, da letno obiše Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib okoli 1.750.000 obiskovalcev. V oceno niso zajeti obiskovalci živalskega vrta in Hale Tivoli ter parkirišč Tivoli I in Tivoli II. Živalski vrt Ljubljana povprečno letno obiše četrta milijona obiskovalcev (Mihelič 2010).

Za načrtovanje rekreacije in rekreacijske infrastrukture je nujno poznavanje najpomembnejših oblik rekreacijske dejavnosti, saj so nekatere oblike bolj, druge manj zahtevne, lahko pa se med seboj tudi izključujejo ali tako zelo motijo, da je prizadeta kakovost rekreacije (Anko 1987). Glavna oblika rekreacije, ki smo jo ugotovili na območju je s 73 % hoja. Sledi kolesarjenje s 13 %, 7 % je tekačev. Rezultati ankete se večinoma zelo dobro pokrivajo s terenskim popisom, le da sta druga in tretja najpogostejša oblika rekreacije zamenjani: 13 % jih običajno teče, 10 % kolesari. Ker je bila anketa izvedena proti koncu zime, sklepamo, da mnogo vprašanih še ni pomislilo na kolesarjenje. Verlič (2006) v svoji raziskavi navaja, da je 68 % obiskovalcev prišlo v gozd v katastrski občini Zgornja Šiška zaradi sprehoda, 20 % zaradi teka, manjši delež pa zaradi kolesarjenja, gostinske ponudbe ali nabiranja plodov.

Slika 22: Gibanje števila obiskovalcev Živalskega vrta Ljubljana zadnjih 20 let.

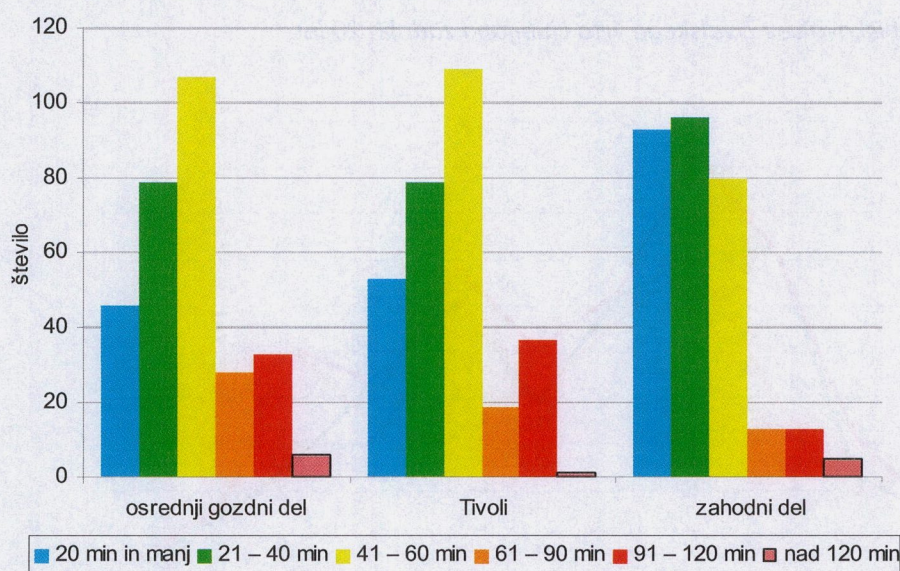

Slika 23: Mesečno gibanje števila obiskovalcev Živalskega vrta Ljubljana leta 2007, 2008 in 2009.

Med posameznimi deli krajinskega parka obstajajo precejšnje razlike. V gozdnem delu je hoja najpogostejša oblika rekreacija za tri četrtine obiskovalcev, v parku Tivoli je teh 66 %, na POT-i pa le 40 %. Na odseku POT-i se je s 43 % kot najpogostejša oblika rekreacije izkazalo kolesarjenje. Tudi park Tivoli je priljubljen med kolesarji, saj je bila kar četrtina popisanih obiskovalcev na kolesu, čeprav je kolesarjenje v Tivoliju prepovedano. Slednjih je najmanj v vzpetem delu krajinskega parka, najverjetneje zaradi večjih strmin in odsotnosti urejenih kolesarskih stez. Tek je najmanj prisoten v Tivoliju (2 %), bolj v vzpetem svetu (10 %), še najbolj pa na POT-i (13 % obiskovalcev). Obiskovalcev s psi je bilo v krajinskem parku manj kot 5 %. Med letom ni zaznati posebnih odstopanj, saj živali potrebujejo sprehod ne glede na letni čas. Psov je v parku pozimi sicer manj, a je manj tudi obiskovalcev. Zanimiv je podatek, da je pozimi kar 60 % psov spuščanih, medtem ko je v drugih letnih

časih mnogo več tistih na povodcu; spuščeni je le dobra tretjina. Meseca maja, ko smo zabeležili skoraj tisoč psov, jih je bilo najmanj, 13 % spuščeni v parku Tivoli, v preostalih delih krajinskega parka pa kar 40 %! Sprehajanje s psom, ki ni na povodcu, je lahko problematično tako za naravo, predvsem za divjad, kot za druge obiskovalce.

V nadaljevanju nas je zanimalo, koliko časa se obiskovalci povprečno zadržujejo v zavarovanem območju. Ugotovili smo, da kažeta Tivoli in gozdni del parka zelo podobno sliko. Obiskovalci se v osrednjem gozdnem delu parka zadržujejo le za odtenek dlje. Na obeh območjih se jih največ, 37 % zadržuje slabo uro (41–60 minut), sledijo tisti, ki obišejo park za 21–40 minut ter tisti, ki območje zapustijo prej kot v 20 minutah. Ljudi, ki bi se v krajinskem parku zadrževali več kot 2 uri, je zelo malo, kar potrjuje domnevo, da je krajinski park zlasti rekreacijsko območje, kjer si skušajo Ljubljanci na hitro napolniti »baterije«. Domačini prihajajo v krajinski park z vseh koncev mesta, največ iz bližnje Šiške (27 %) in, zanimivo, nekoliko bolj oddaljenega Bežigrada (19 %). Iz Centra in z Viča, ki obrobujata krajinski park z vzhodne in južne strani, prihaja 18 % oziroma 15 % vprašanih obiskovalcev območja. Prebivalci Most in Rudnika so zastopani z okoli 10 %. Močno izstopa fenomen živalski vrt, saj je bilo skoraj tri četrtine vprašanih pred njim iz drugih koncev Slovenije.

Slika 24: Povprečen čas zadrževanja obiskovalcev v krajinskem parku.

Kljub precejšnji bližini se kar 45 % vprašanih poda v krajinski park z avtomobilom ali motorjem. 27 % jih pride v park peš, 18 % s kolesom in le 10 % z javnim prevozom. Tiste, ki pridejo z avtobusom, čaka do parka še nekaj hoje, saj ni niti do parka, kaj šele po njem stalno speljane nobene proge mestnega avtobusa. Največ anketiranih potrebuje 16–30 minut, da pride od doma v zavarovano območje (ne glede na prevozno sredstvo), 36 % jih je v parku v 6–15 minutah. »Srečnežev«, ki imajo krajinski park skoraj pred vrati, je 5 %. Več kot pol ure potrebuje do parka 16 % vprašanih. Kar dolg čas potovanja od doma do parka pripisujemo dejstvu, da je bila polovica anket izvedena na Prešernovem trgu, torej med splošno populacijo in ne zgolj uporabniki krajinskega parka ter da je prometna infrastruktura v parku zelo slaba.

V celotnem krajinskem parku sta samo dve urejeni parkirišči: v Tivoliju je 450 parkirnih mest (medmrežje 18), pri živalskem vrtu 120 (Mihelič 2010). V obeh skupaj je 23. maja parkiralo tri četrt obiskovalcev, ki so se v park pripeljali z osebnim vozilom. Ta dan smo v parku zabeležili 3475 vozil, od tega največ, 1228 ob 12. uri. Ugotovili smo, da 80 % vozil ostane parkiranih manj kot 3 ure, a so med posameznimi deli precejšnje razlike: največ vozil je za dlje časa parkiranih ob Večni poti, predvidevamo, da so lastniki študenti iz študentskega naselja. Pri živalskem vrtu jih 86 % parkira do 3

ure. Na slednji lokaciji se je izmenjalo skoraj 1000 vozil. Živalski vrt je izrazit cilj družinskih izletov, saj je bilo na parkirišču kar 85 % vprašanih z družino. Zaskrbljujoč pa je podatek, da je v konici na urejenem delu prostora le za četrtnino vozil. Nekaj več kot polovica vprašanih je pripravljena parkirnino plačati, če bi bila parkirišča urejena. Prav tako bi bila dobra polovica pripravljena uporabljati mestni avtobus, če bi ta vsaj na pol ure krožil okoli Rožnika in Šišenskega hriba.

Preglednica 4: Število popisanih vozil po lokacijah.

Tivoli

ob 9h		ob 12h		ob 15h		ob 18h	
	162	od 9h	50	od 9h	41	od 9h	10
skupaj	162	novi	434	od 12h	70	od 12h	20
		skupaj	484	novi	254	od 15h	60
skupaj:	1303			skupaj	365	novi	202
novih:	1052					skupaj	292

Večna pot (ob študentskem naselju)

ob 9h		ob 12h		ob 15h		ob 18h	
	26	od 9h	16	od 9h	12	od 9h	11
skupaj	26	novi	32	od 12h	20	od 12h	16
		skupaj	48	novi	18	od 15h	16
skupaj:	180			skupaj	50	novi	13
novih:	89					skupaj	56

gostilna Pod Rožnikom

ob 9h		ob 12h		ob 15h		ob 18h	
	12	od 9h	4	od 9h	1	od 9h	0
skupaj	12	novi	82	od 12h	16	od 12h	6
		skupaj	86	novi	37	od 15h	5
skupaj:	190			skupaj	54	novi	27
novih:	158					skupaj	38

Živalski vrt (vsa parkirišča)

ob 9h		ob 12h		ob 15h		ob 18h	
	55	od 9h	13	od 9h	10	od 9h	8
skupaj	55	novi	435	od 12h	43	od 12h	1
		skupaj	448	novi	298	od 15h	38
skupaj:	1068			skupaj	351	novi	167
novih:	955					skupaj	214

POT

ob 9h		ob 12h		ob 15h		ob 18h	
	10	od 9h	1	od 9h	1	od 9h	0
skupaj	10	novi	4	od 12h	0	od 12h	0
		skupaj	5	novi	6	od 15h	2
skupaj:	29			skupaj	7	novi	5
novih:	25					skupaj	7

Mostec (vsa »parkirišča«)

ob 9h		ob 12h		ob 15h		ob 18h	
	58	od 9h	39	od 9h	21	od 9h	20
skupaj	58	novi	109	od 12h	22	od 12h	14
		skupaj	148	novi	140	od 15h	94

skupaj:	650	skupaj	183	novi	133
novih:	440			skupaj	261

Pod hribom

ob 9h		ob 12h		ob 15h		ob 18h	
	8	od 9h	4	od 9h	4	od 9h	4
skupaj	8	novi	5	od 12h	1	od 12h	1
		skupaj	9	novi	4	od 15h	3
skupaj:	43			skupaj	9	novi	9
novih:	26					skupaj	17

skupaj

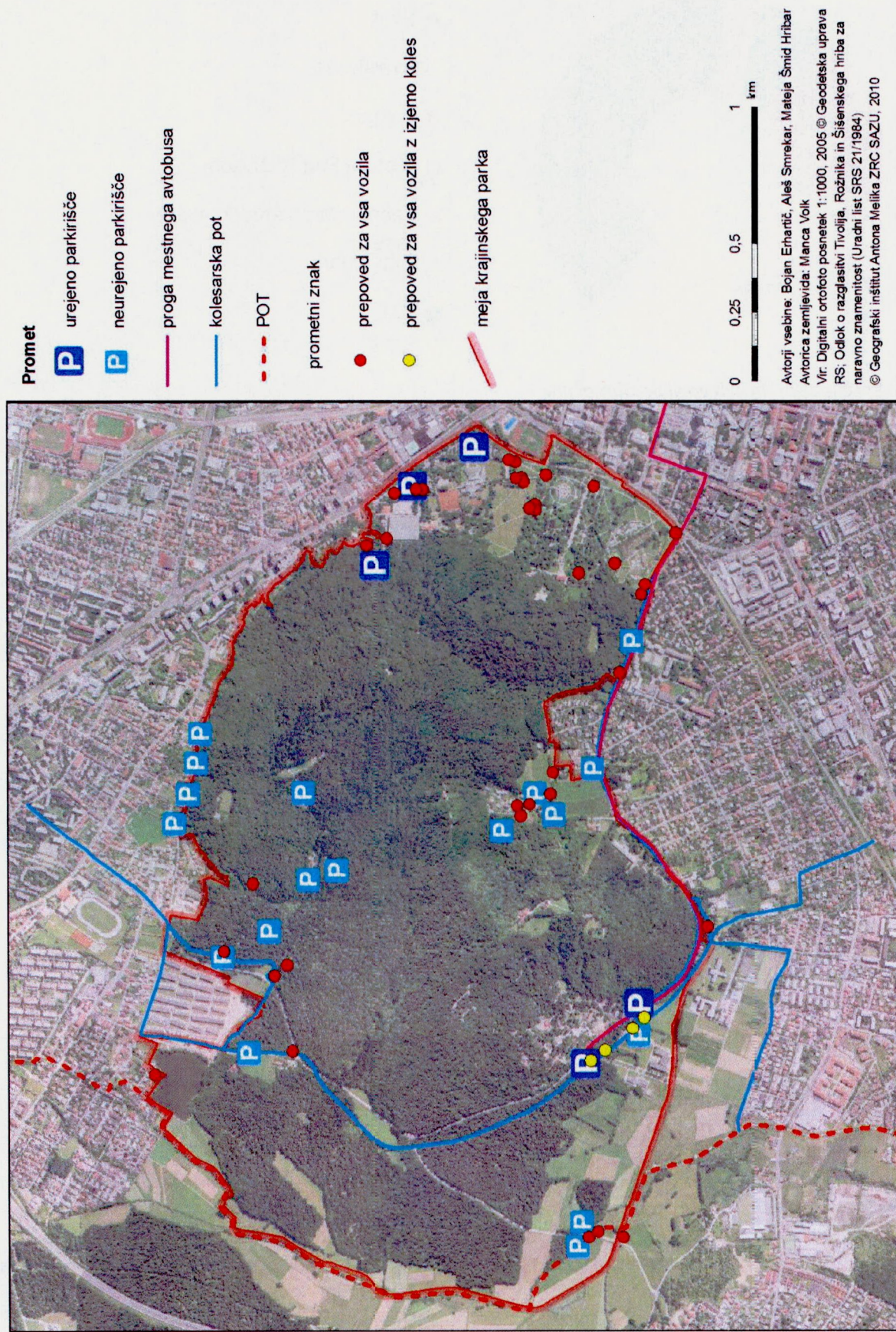
	9h		12h		15h		18h	
	331		1228		1019		885	

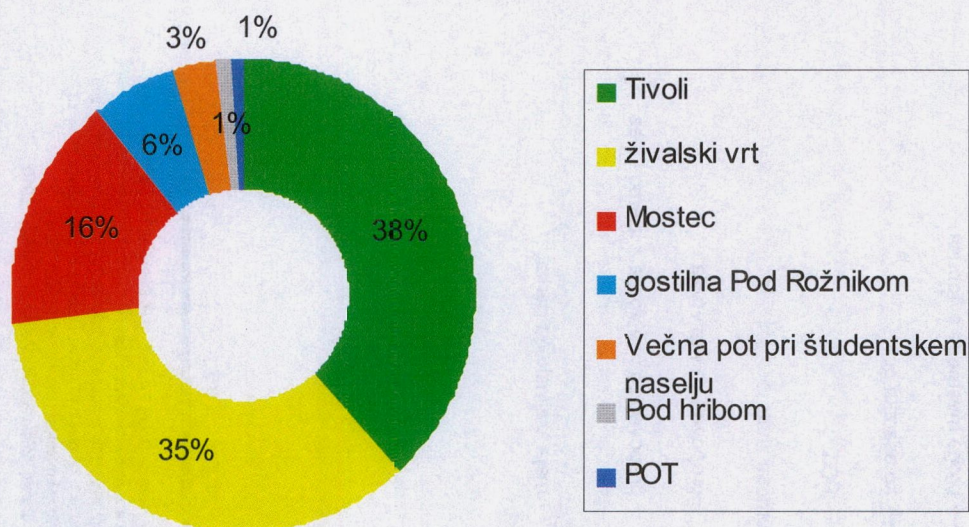
Slika 25: Prometna zagata pri živalskem vrtu... BOJAN ERHARTIČ

Slika 26: ... in v Mostecu. BOJAN ERHARTIČ

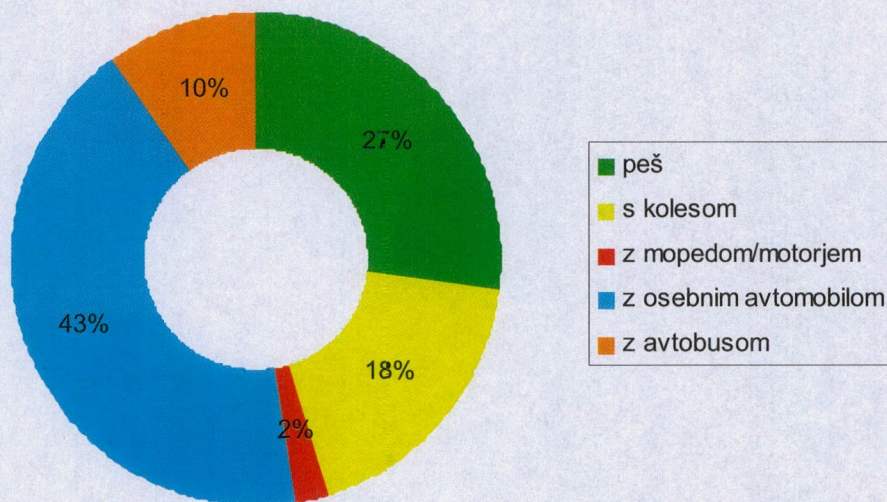

Slika 27: Prometna ureditev v krajinskem parku.

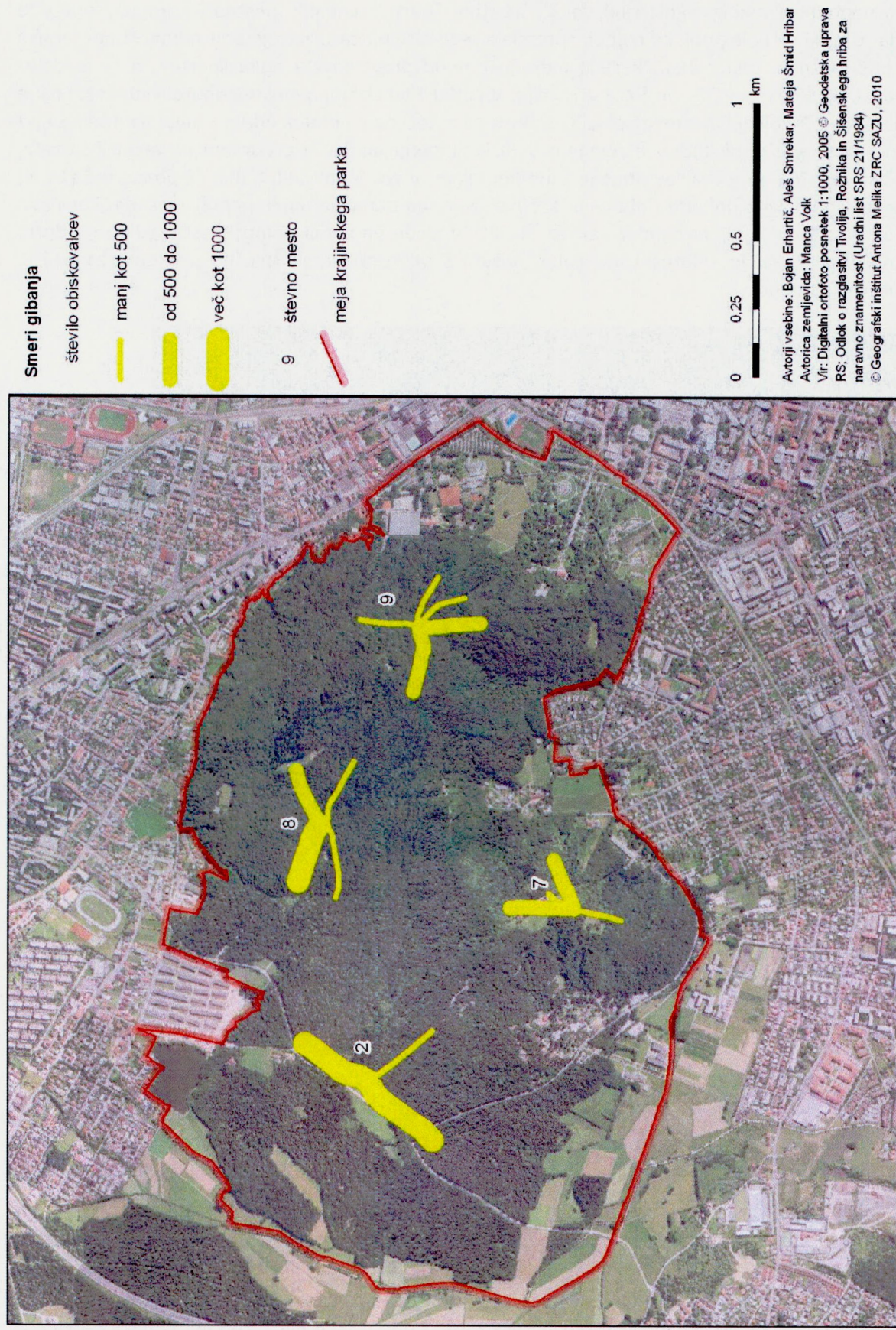
Slika 28: Delež parkiranih vozil po območjih.

Anketa med obiskovalci, ki so prišli v park z avtom je še pokazala, da se ti običajno zadržujejo na območju, kjer so tudi parkirali. Zaskrbljujoč je zlasti delež obiskovalcev, ki so se pripeljali z vozilom v osrednji gozdni del parka (7 %). Močno izstopa Mostec, saj se je majsko nedeljo skozi glavni vhod popeljalo 689 oziroma 23 % obiskovalcev. Ti so parkirali nekje ob cesti, ki vodi proti skakalnicam, saj je bilo pri naslednji kontrolni točki – mostičku – »vozačev« le še 5 %.

Slika 29: Način potovanja od doma do krajinskega parka.

Demografska struktura obiskovalcev kaže, da je krajinski park približno enako priljubljen med obema spoloma. Največ (44 %) obiskovalcev je starih med 15 in 35 let, s 36 % sledi starostna skupina 36–65 let. Zabeležili smo zelo malo starejših nad 65 let (6 %), saj starejši ljudje ne zmorejo daljših sprehodov brez vmesnih postankov, ker v parku primanjkuje klopi (Kranjec Menaše 2010, Kurinčič Mikuž 2010). S popisom smo skušali zajeti tudi najpogostejše oblike druženja obiskovalcev. Od tega je namreč močno odvisna dinamika, vedenjske značilnosti, zahteve po infrastrukturi, (ne)združljivost različnih oblik rekreacije in tako naprej (Anko 1987). Ocenjevanje skupin je bilo seveda subjektivno, tako kot tudi ocenjevanje nekaterih drugih kategorij (starost, obutev). Popis obiskovalcev je pokazal, da je krajinski park priljubljen med vsemi oblikami druženja: četrtnina obiskovalcev je samih, četrtnina v paru, četrtnina je družin. 18 % jih pride v park s prijateljem, 7 % pa v večjih skupinah.

Slika 30: Gibanje obiskovalcev krajinskega parka 23. maja 2010 na izbranih križiščih.

Da bi ugotovili, kakšno obliko rekreacije najbolj privlači krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib, smo popisovali tudi obutev obiskovalcev. Razdelili smo jo na nizko športno (»superge«), nizko ali visoko pohodno (treking, »gojzarji«), lahko športno (športni sandali), mestno in drugo. Obutev je seveda tista, ki se poleg obleke najbolj spreminja med letnimi časi, zato je bolj zanimiva primerjava med posameznimi deli parka. Meseca maja je povsod prevladovala nizka športna, a se je delež razlikoval, od 67 % na POT-i do 52 % v Tivoliju. V parku Tivoli izstopa mestna obutev, kar kaže, da je za uporabnike Tivoli del mestnega okolja, v katerega »skočijo« na kratek oddih v mestni opravi. Delež mestne obutve je visok tudi v osrednjem delu krajinskega parka, a predvsem na račun Mosteca, kamor se četrtna obiskovalcev pripelje z avtomobilom. V gozdnem delu parka se precej več (14 %) obiskovalcev pojavi s pohodno obutvijo, kar nakazuje, da območje jemljejo bolj »resno«, kot pravi pohodniški cilj, ne zgolj sprehod v naravo. Na POT-i glede na ostali območji izstopa lahka, odprta športna obutev, saj je celotna trasa suha, posuta s peskom ter na splošno primerna za daljše, nezahtevne sprehode.

Slika 31: V Mostecu je še zmeraj glavno vodilo masovnost. BOJAN ERHARTIČ

8 VREDNOTE

Beseda vrednotenje izhaja iz glagola vrednotiti, ki ima v Slovarju slovenskega knjižnega jezika enega izmed naslednjih pomenov: 1. določati, ugotavljati vrednost, pomen, kakovost česa (na primer vrednotiti literarno, znanstveno delo), 2. priznavati komu, čemu vrednost, pomembnost (na primer visoko vrednotiti izobrazbo, sliko) (Slovar slovenskega ... 1994). Vrednotenje je torej proces odločanja, v katerem različnim stvarim človek pripisuje določeno vrednost. Nekatere stvari postanejo vrednejše, pomembnejše in bolj želene od drugih. Stvari, ki jim priznavamo veliko vrednost in jim dajemo prednost pred ostalimi, postanejo vrednote. Kot tako je vrednotenje tesno povezano z epistemologijo, ki se ukvarja z vedenjem in spoznavanjem. Subjekt (torej človek), ki spoznava predmete, ki se mu postavljajo nasproti, je hkrati tudi nosilec njihovega vrednotenja. Subjekt in objekt tvorita vrednostni krog, v katerem človek kot spoznavajoči subjekt vrednoti objekte, ki se mu postavljajo nasproti. V tem smislu brez človeka vrednot kot takih sploh ni. Lahko bi rekli, da je vrednota nekaj, kar v določenem času zaradi posebnih lastnosti prepoznamo kot pomembnejše in zaradi tega vrednejše. Ker pa se družba v času razvija in spreminja, z njo pa se spreminjajo tudi kriteriji in merila, so tudi vrednote podvržene spremembam (Šmid Hribar 2008).

Obravnavano območje je bilo leta 1984 z Odlokom o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost (1984) razglašeno za krajinski park, »ki predstavlja svojevrstno identiteto mesta Ljubljane, kjer so naravne in kulturne prvine združene v enovit kulturno krajinski prostor« (Odlok o ... 1984). Iz 2. člena tega odloka je jasno razvidno, da je bilo območje izbrano tako zaradi naravnih kot tudi kulturnih vidikov. Znotraj krajinskega parka so tudi druga, manjša zavarovana območja. Na območju Malega Rožnika in Mosteca sta naravna rezervata, mokrišči, reliktni barjanski rastišči redkih vrst, kjer velja strožji varstveni režim, območje pod Turnom, kjer je klasično nahajališče evropske gomoljčice (*Pseudostellaria europaea*) pa ima status naravnega spomenika. Tivoli, v katerem »so naravne in krajinske kvalitete v sožitju z objekti kulturne dediščine, ob katerih so nastale prve parkovne zasnove, ki so z zasaditvijo Lattermannovih drevoredov dobile javni značaj« (Odlok o ... 1984), zavzema slabih 10 % površine krajinskega parka in ima status spomenika oblikovane narave. 8. člen odloka izrecno poudarja še, da se z vidika namembnosti na območju naravne znamenitosti Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba prepletajo množično-rekreacijska, učno-vzgojna, znanstveno-raziskovalna in kulturno-pričevalna dejavnost. O posebni vrednosti območja priča tudi dejstvo, da so že leta 1961 naravovarstveniki opozorili na po njihovem mnenju neustrezno lokacijo živalskega vrta in izrazili željo, da se vrt preseli v Koseški boršt (Butina 2009).

Kot prvo in ključno vrednost obravnavanega območja izpostavljamo neposredno bližino neokrnjene narave (341 ha gozda in 43 ha oblikovanega parka Tivoli), ki se zajeda v samo središče Ljubljane in do katere imajo prost dostop številni prebivalci in obiskovalci Ljubljane. Torelli (2010) meni, da bi takšno sožitje mesta z gozdom, kjer mesto preko oblikovanega parka prehaja v ohranjen gozd, težko našli v drugih večjih evropskih mestih. Še več, v Ljubljani se je možno v pičlih 15 minutah skozi sam center mesta sprehoditi iz enega gozda (Rožnik in Šišenski hrib) v drugega (Golovec) (Rožič 2010). Prav to dejstvo v ospredje postavlja rekreacijske in socialne vidike - gozd ljudem ponuja različne oblike sprostitve, rekreacije na svežem zraku in doživljanja narave, kar pomembno prispeva k dobrobiti bivanja v mestu (Pirnat 2010, Pergovnik Cotič 2010). V tehnološki dobi, ko smo se v urbanih središčih oddaljili od narave, je zagotavljanje vsakodnevnega stika z naravo, znotraj katere še lahko prepoznavamo naravne ritme, posebej pomembno. Da je območje (predvsem Tivolski grad z okolico) nekoč pomenilo meščanom tudi estetsko dobrino, pove podatek, da so leta 1860, ko je takratni ljubljanski župan Costa odkupil Podturn, časopisi Tivoli imenovali »najlepši kraj ljubljanski« (Ovsec 1994). K lepoti krajinskega parka prispevajo tudi gozdni robovi, ki se spreminjajo z letnimi časi. Poleg omenjenih so na območju poudarjeni tudi ekološki in ekosistemski vidiki, saj v sami prestolnici najdemo gozdni ekosistem, ki nudi življenjske prostore številnim živalskim in rastlinskim vrstam ter hkrati prispeva h kakovosti življenja ljudi. Pri vzdrževanju biotske raznovrstnosti so pomembna naravna mokrišča (Rožič 2010; Tavčar 2010b), kjer so še ohranjene barjanske vrste. Razumljivo, da so

ekonomski vidiki v takem okolju umaknjeni v ozadje. Večplastnost gozda v urbanem okolju, ki je hkrati naravna in kulturna dediščina, je treba upoštevati tudi pri samem upravljanju s krajinskim parkom!

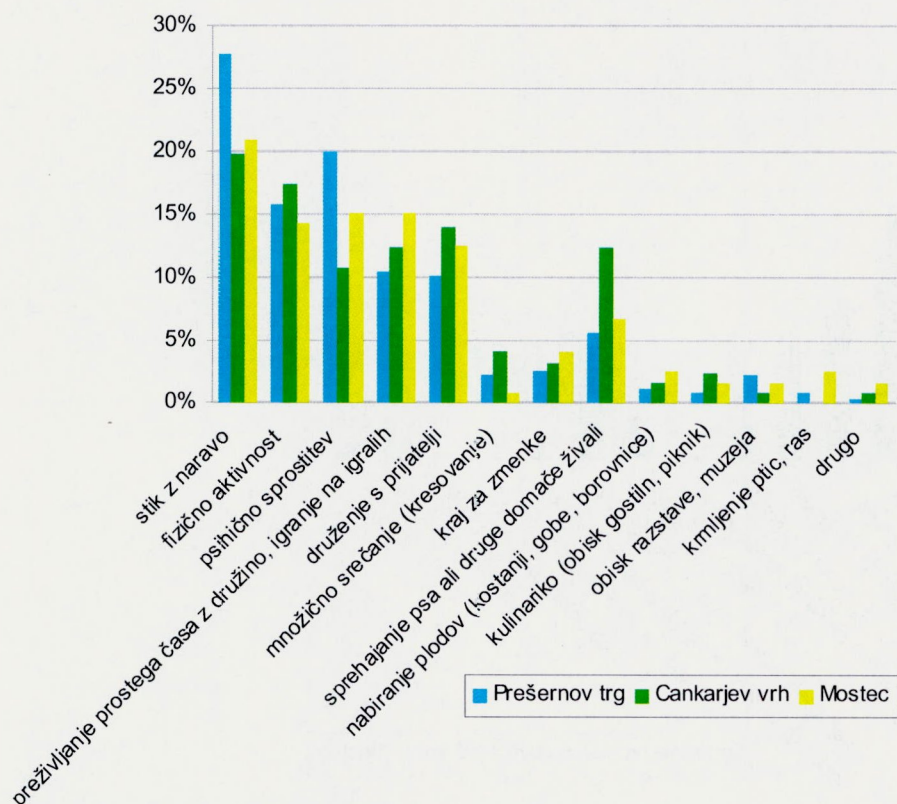
Druga vrednost, ki na prvi pogled ni tako očitna, je vodnatost območja (Jerman 2010, Rožič 2010). Na Rožniku in Šišenskem hribu so številni izviri in studenci. Ni naključje, da se pot od Bellevueja do Švicarije imenuje »Pot sedmih mostičkov« (Jerman 2010, Rožič 2010), v bližini gostilne Pod Rožnikom, pa je v začetku 20. stoletja delovalo knajpališče (Ovsec 1994, Torelli 2010).

Nenazadnje je Torelli (2010) opozoril še na muzejsko oziroma vzgojno vrednost območja, ki nam približa dožemanje gozda kot živ muzej. Sem uvrščamo tudi nevzdrževani predel gozda oziroma tako imenovano »urbano divjino«. Ne le oblikovani park, temveč gozd, v katerem je še možno videti srno, ki pride pit vodo! Medtem, ko so parki v prestolnicah sorazmerno običajni, je »gozd, ki daje vtis divjine, v neposredni bližini središča prestolnice prava redkost« (Kurinčič Mikuž 2010; Menaše 2010). »Divjina«, ki je pravzaprav posledica nevzdrževanja gozda zaradi neurejenih lastniških razmerij, v manjšem obsegu predstavlja dodatno vrednost, saj meščanom ponuja ogled in primerjavo »naravnega« gozda z vzdrževanim gozdom.

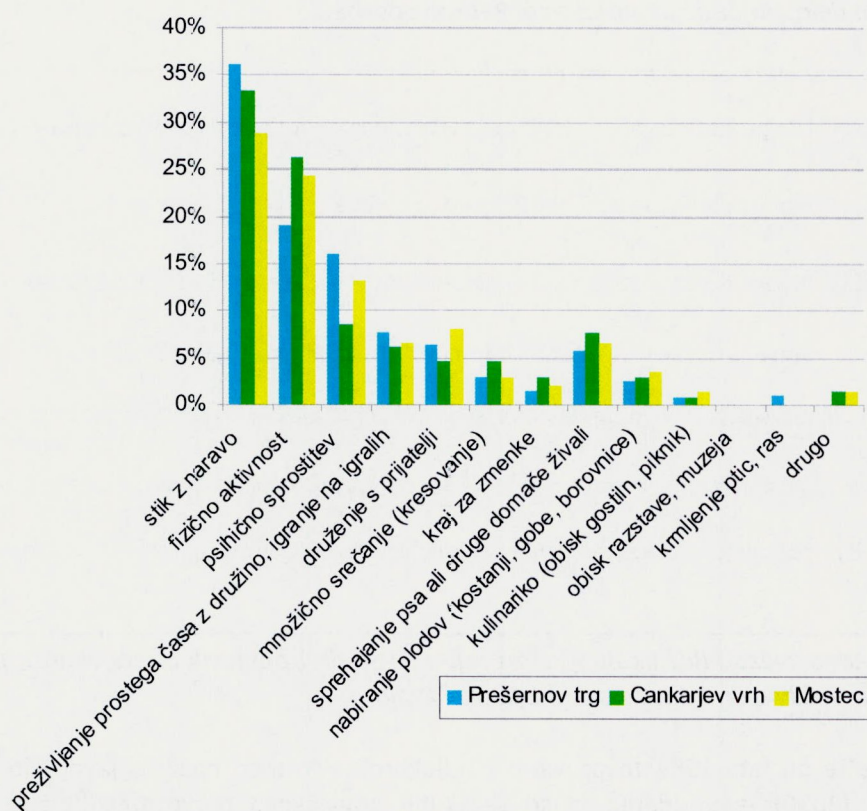
Ugotovitve potrjuje anketna raziskava, ki razkriva, da anketiranci območje povezujejo z rekreacijo, naravo in sprostivitvijo, manj pa z druženjem, obiskovalci in parkom. Pri vprašanjih, kaj jim pomenijo park Tivoli, gozdni del Rožnika in Šišenskega hriba ter zeleni pas med Kosezami in Brdom so anketiranci lahko izbrali največ dva izmed danih odgovorov. Iz njihovih odgovorov lahko sklepamo, da jim vsa tri območja v največji meri pomenijo stik z naravo, pri čemer rahlo izstopajo anketiranci iz središča mesta. Medtem ko park Tivoli in v manjši meri tudi zeleni pas med Kosezami in Brdom anketirancem ponujata prostor za psihično sprostitev, za vzdrževanje socialnih stikov, kot je druženje s prijatelji ter za sprehajanje psa, so v gozdnem delu območja tovrstne dejavnosti znatno redkejše. Anketiranci fizične aktivnosti najraje izvajajo na območju zelenega pasu med Kosezami in Brdom ter v gozdnem delu, manj pa v samem parku Tivoli. V manjši meri anketiranim vsa tri območja pomenijo tudi kraj za zmenke, množična srečanja, krmljenje ptic in rac, nabiranje plodov, obisk razstav ali muzejev in kulinariko. Podobne rezultate v raziskavi o odnosu javnosti do gozdov v mestih navaja tudi Žižkova, kjer med razlogi za obisk gozdov prednjači rekreacija (sprehod, tek, kolesarjenje), ki ji približno enakovredno sledijo sprostitvev po napornem dnevu, sprehod s psom ter umik od mestnega vrveža; manj pomembno pa je opazovanje dreves in živali, nabiranje plodov, zdravje in druženje s prijatelji (Žižek 2010).

Med živalskimi vrstami se anketirancem v parku Tivoli najbolj vtisnejo v spomin psi, ptice (med njimi izstopajo golobi) in veverice; med rastlinskimi vrstami pa cvetlice, drevesa (med katerimi posebej izpostavljajo kostanje) in trava (zelenice), manj pa okrasno grmovje. V gozdnem delu območja se slika spremeni, tu izstopajo drevesa in ptice: medtem ko vprašani v Mostecu izpostavljajo ptice, anketiranci s Cankarjevega vrha in Prešernovega trga na prvo mesto postavljajo drevesa. Anketiranci se iz gozdnega dela spominjajo še veveric, žab in v manjši meri psov, posebej pa omenjajo tudi kostanje, smreke, bukve in gobe. V zelenem pasu ob POT-i med Kosezami in Brdom zopet prednjačijo psi, pogosto omenjajo tudi race in lačode, saj vodi pot mimo Koseškega bajerja. Veverice in žabe v tem delu območja omenjajo le redki. Od rastlin se anketiranci za ta del območja pogosteje spominjajo zelenja na splošno, nekoliko manj dreves, znatno manj pa se spominjajo cvetlic, ki v tem pasu v resnici niso tako izrazite, kot na primer v parku Tivoli.

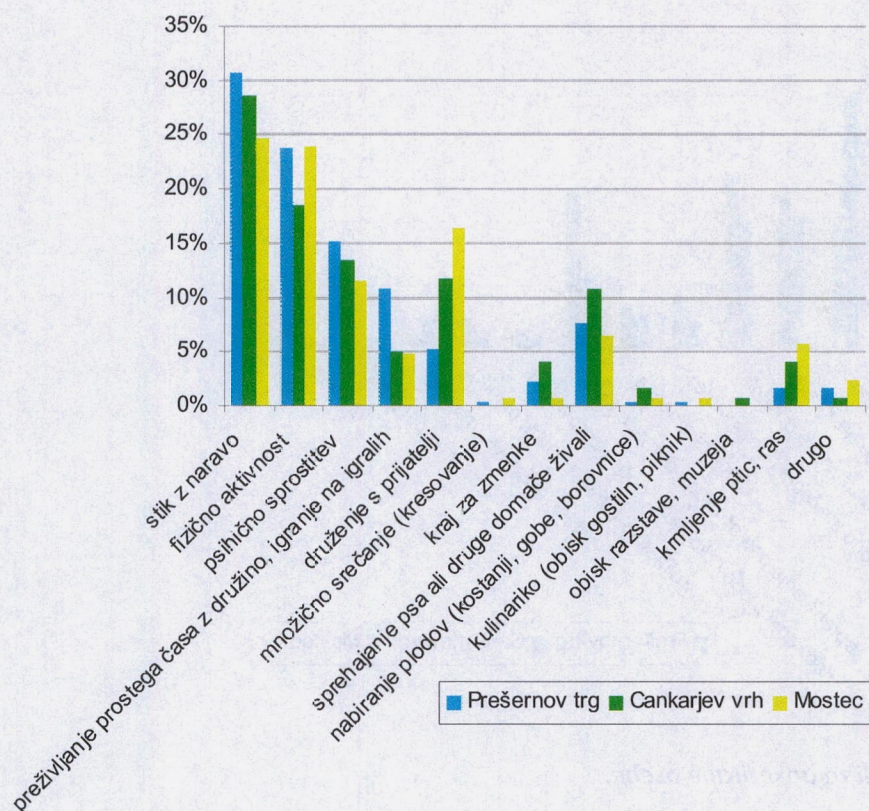
Zanimiv pogled na območje so podali intervjuvanci, ki so za besedno zvezo »Rožnik in Šišenski hrib« našli vrsto zanimivih asociacij. Pri tem nas je presenetilo, da nekatere območje asociira tudi na divje odlaganje odpadkov ter na breme, ki se nanaša na neurejena lastniška razmerja.

Slika 32: Pomen parka Tivoli za anketirane osebe.

Slika 33: Pomen osrednjega gozdnega de'la krajinskega parka za anketirane osebe.

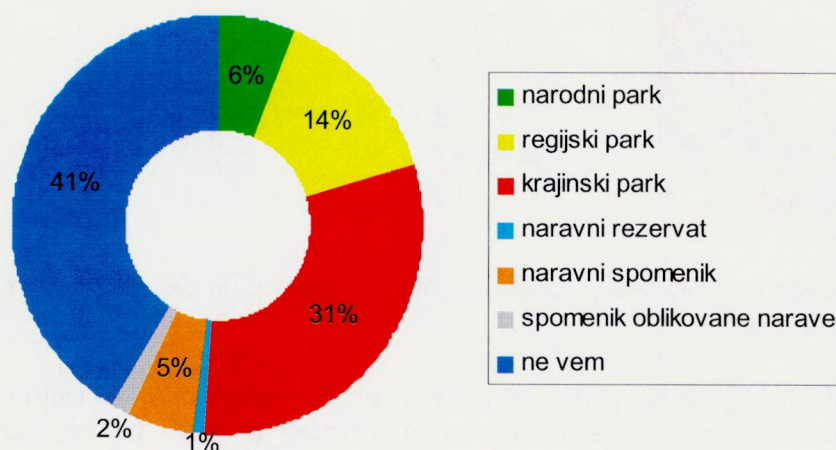
Slika 34: Pomen zahodnega dela krajinskega parka za anketirane osebe.

narava sprehod park Tivoli trim steza živalski vrt promenada cerkev na Rožniku zelena cona
 Ljubljane simbol Ljubljane otroška igra prijateljstvo tradicija srce Ljubljane avtentično spoznavanje
 narave gostilna Rožnik območje z naravovarstvenim statusom divje odlaganje odpadkov zelenje
 pisani travniki prijazna valovita pokrajina dostopna vsakemu rekreacija zgodovina vaško območje pri
 Šišenskem hribu majhen otok miru kapital sredi Ljubljane območje Ljubljane Cankarjev vrh breme
 nekaj lepega – roža sprehajalci lubadar psi tišina sprostitve gozd pot čez sedem mostičkov vodna zajetja -
 izviri kisik šport kresovanje lepe poti meščanstvo zavarovanje velika mogočna stara drevesa

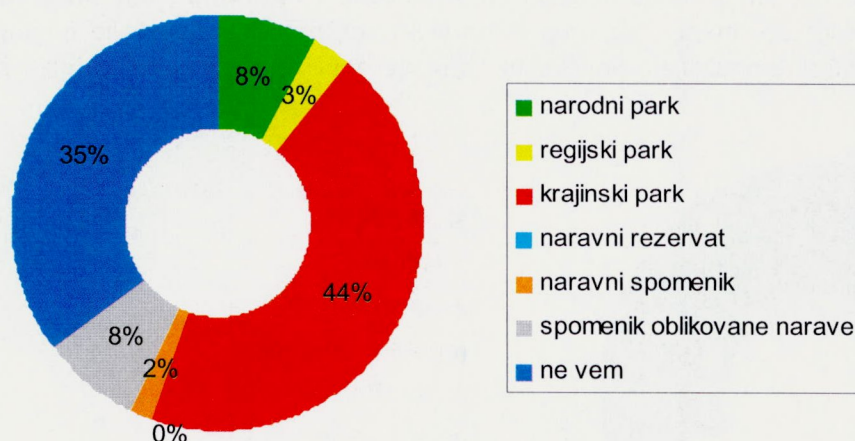
Slika 35: Asociacije na besedno zvezo »Rožnik in Šišenski hrib«, ki so jih izpostavili intervjujanci, pri čemer večja pisava nakazuje več enakih odgovorov na isto asociacijo.

Kljub temu, da je območje že od leta 1984 zavarovano z odlokom, le-to med najširšo javnostjo ni najbolje prepoznano. Kos (2010) je poudaril, da so se ljudje krajinskega parka zavedli šele s postavitvijo tabel v zadnjih letih. Zato ne preseneča dejstvo, da je samo dobra polovica 53 % od 300 vprašanih menila, da je območje zavarovano z odlokom; 11 % jih je menilo da območje ni zavarovano in kar dobra tretjina 36 % vprašanih ni vedela odgovora. Med 267, ki so se opredelili pozitivno oziroma niso vedeli ali je območje zavarovano ali ne, jih 40 % meni, da je območje zavarovano kot

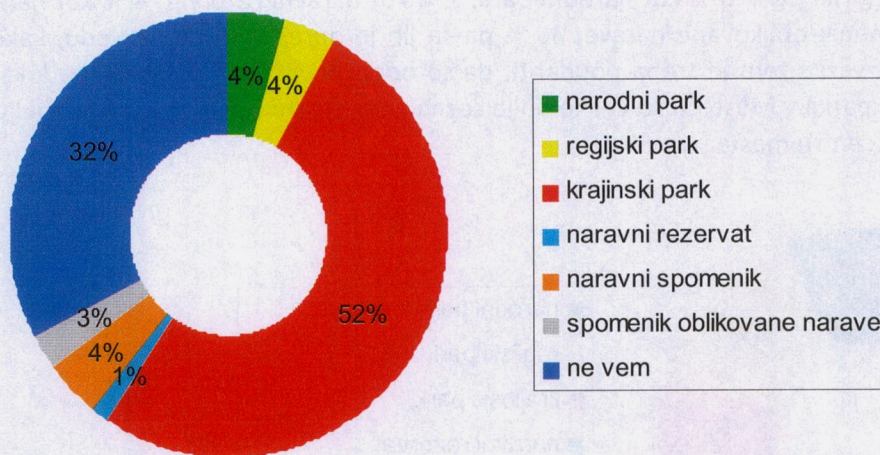
krajinski park, 9 % kot regijski park, 6 % kot narodni park, 1 % kot naravni rezervat, 4 % kot naravni spomenik, 3 % kot spomenik oblikovane narave, 36 % pa se jih je opredelilo, da ne vedo, kako je območje zavarovano. V zvezi s tem je treba poudariti, da se odgovori razlikujejo glede na lokacijo anketiranja – obiskovalci parka v Mostecu so veliko bolj seznanjeni z vrsto zavarovanja kot naključni posamezniki na Čopovi v centru mesta.

Slika 36: Poznavanje kategorije zavarovanja območja Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba med anketiranimi osebami na Prešernovem trgu.

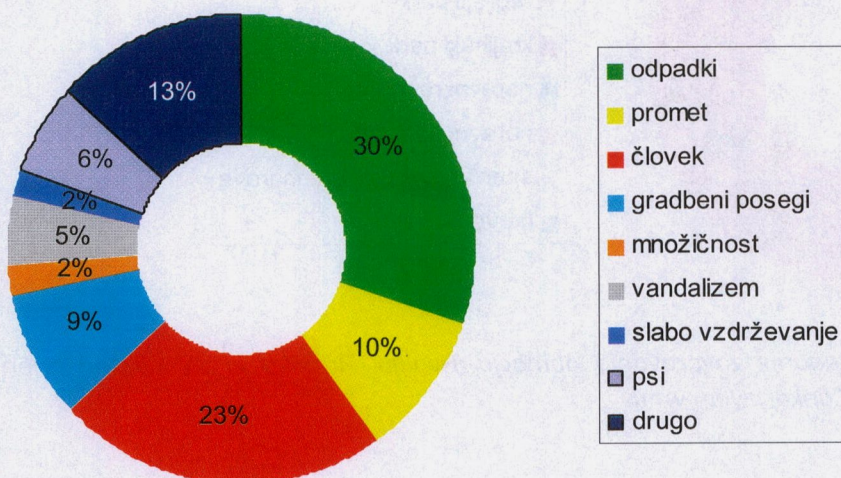

Slika 37: Poznavanje kategorije zavarovanja območja Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba med anketiranimi osebami na Cankarjevem vrhu.

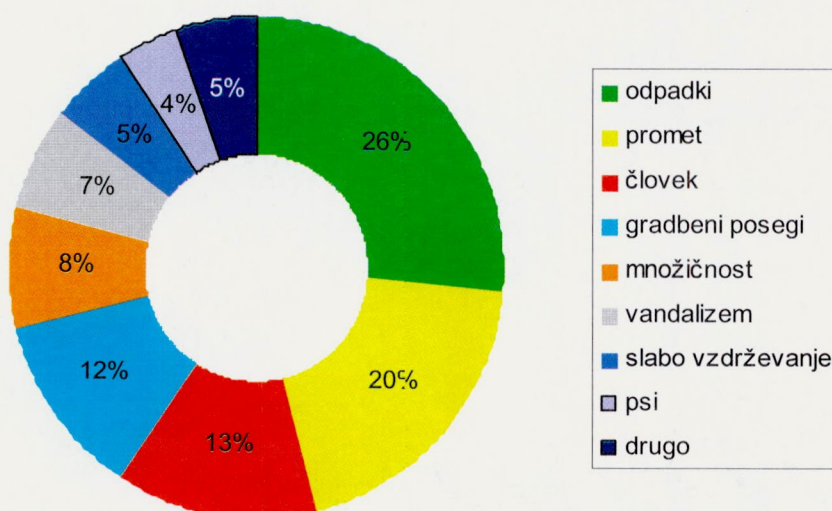

Slika 38: Poznavanje kategorije zavarovanja območja Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba med anketiranimi osebami v Mostecu.

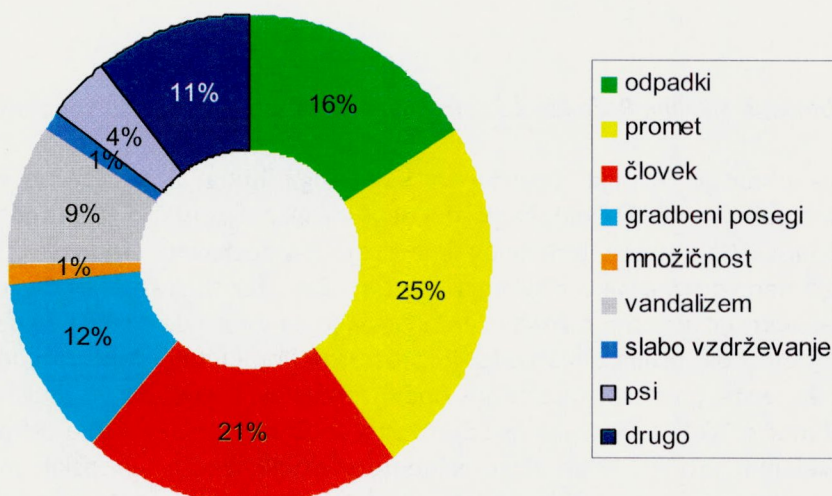
Ob razmišljanju o vrednosti krajinskega parka, se je pomembno zavedati tudi dejavnikov, ki ga ogrožajo. Anketiranci so med možnimi dejavniki posebej poudarili odpadke (26 %), človeka v najširšem pomenu besede (20 %), promet (16 %) in gradbene posege (10 %). Iz anketnih vprašanj odprtega tipa ne moremo razbrati, v kakšnem smislu človek ogroža raziskovano območje. Med preostalimi 28 % so se pojavili še vandalizem (6 %), psi (5 %), slabo vzdrževanje (3 %), množičnost (3 %) in drugo (11 %) (bolezni, škodljivci, lubadar, bližina mesta, ogljikov dioksid, slab zrak in podobno). Zanimivo pa je, da se deleži omenjenih glavnih dejavnikov bistveno razlikujejo glede na lokacijo anketiranja. Tako anketirani na Prešernovem trgu na prvo mesto postavljajo odpadke, zatem človeka, promet in gradbeni posegi se jim skorajda ne zdijo problematični. V nasprotju s tem anketirani na Cankarjevem vrhu in v Mostecu menijo, da promet bistveno bolj ogroža raziskovano območje. V Mostecu dodaten razlog za skrb pripisujejo človeku, na Cankarjevem vrhu pa so bolj zaskrbljeni zaradi odpadkov.

Slika 39: Dejavniki, ki po mnenju anketiranih oseb na Prešernovem trgu ogrožajo območje Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba.

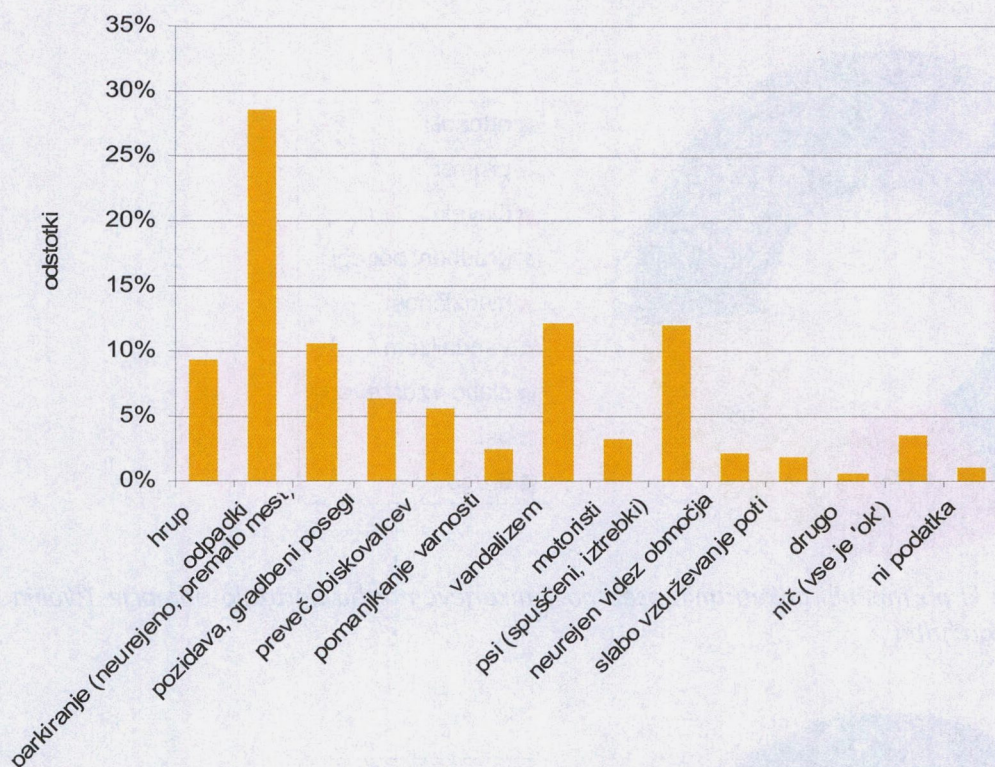

Slika 40: Dejavniki, ki po mnenju anketiranih oseb na Cankarjevem vrhu ogrožajo območje Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba.

Slika 41: Dejavniki, ki po mnenju anketiranih oseb v Mostecu ogrožajo območje Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba.

Na območju Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba anketirance najbolj motijo odpadki (29 %), vandalizem (12 %), spuščeni psi in njihovi iztrebki (12 %) ter neurejeno parkiranje oziroma premalo parkirnih mest (11 %). Manj moteči dejavniki so hrup (9 %), pozidava in gradbeni posegi (6 %), preveliko število obiskovalcev (6 %), motoristi (3 %), pomanjkanje varnosti (3 %), neurejen videz območja (2 %), slabo vzdrževanje poti (2 %) in drugo (1 %). 4 % vprašanih ne obravnavanem območju nič ne moti. Z izjemo odpadkov in prometa nekoliko druge moteče dejavnike najdemo v raziskavi, ki sta ju opravila Žižkova (2010) (smeti, uničene klopi in table, mrtvo in poškodovano drevje, blatne poti, zaraščenost in nepreglednost) in Mlinar (avtomobilski promet, kolesarji, odpadki, zanemarjenost, nenegovanost gozda, okrnjenost narave, slabo urejena cesta in pot ter prah na cesti) (Mlinar 1971, citirano po Žižek 2010). Odklon gre iskati v osredotočenosti njunih raziskav na gozdni del Rožnika, ne pa tudi na park Tivoli in zeleni del med Kosezami in Brdom.

Slika 42: Dejavniki, ki na območjih Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba motijo anketirane obiskovalce.

Iz analize je razvidno, da območje Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba lahko delimo na tri prepoznavne dele: na urejen parkovni del (Tivoli), na gozdni del (Rožnik in Šišenski hrib) ter na zeleni pas med Kosezami in Brdom. Vsak izmed teh delov ima svojo prepoznavno vrednost, ponuja drugačne načine doživljanja narave oziroma preživljanja prostega časa ter nudi različne življenjske prostore rastlin in živali, kar potrjuje anketna raziskava. Vendar pa je na vse tri dele treba gledati kot na dopolnjujočo celoto, saj možnost prepletanja različnih prostorov pomembnih tako za ljudi, kot tudi za rastlinske in živalske vrste (pestrost habitatnih tipov), predstavlja dodano vrednost. Prav zaradi tega prepleta se območje Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba bistveno razlikuje od ostalih parkov, gozdov oziroma zelenih površin, ki jih sicer najdemo v drugih večjih evropskih mestih. Celotno območje preko celega leta ponuja obiskovalcem možnost različnega načina preživljanja prostega časa, obenem pa jim nudi tudi doživljanje spreminjanja narave tako znotraj istega kot tudi v različnih letnih časih. Nezanemarljivo je tudi dejstvo, da se gozda, kakršen je Rožnik s Šišenskim hribom, ne da poustvariti, »zato je treba narediti vse, kar je mogoče, da se ga ohrani v največji možni meri« (Orožen Adamič 2010). Namesto zaključka v razmislek navajamo Chevalleriejevo misel, v kateri opozarja, da je »za nadaljnji razvoj parka Tivoli pomembno, da že danes ovrednotimo celoten prostor mesta Ljubljane in ga kot »zeleni pas« zapišemo v prostorsko načrtovanje. Naloga, ki jo bo košček za koščkom uresničevala kot svojo dolžnost vsaka generacija, bo odločala o kakovosti življenja v Ljubljani« (de la Chevallerie 1994).

9 INFRASTRUKTURA

Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika so infrastruktura »temeljne naprave, objekti, zlasti prometni, ki omogočajo gospodarsko dejavnost določene skupnosti« oziroma »kar je potrebno za opravljanje kake dejavnosti sploh« (Slovar slovenskega ... 1994). V obravnavanem krajinskem parku sta najpomembnejši dejavnosti rekreacija in sprostitev, za kateri je potrebna svojstvena infrastruktura, zlasti v obliki sprehajalnih poti, informacjskih tabel, klopi, košev in podobnega.

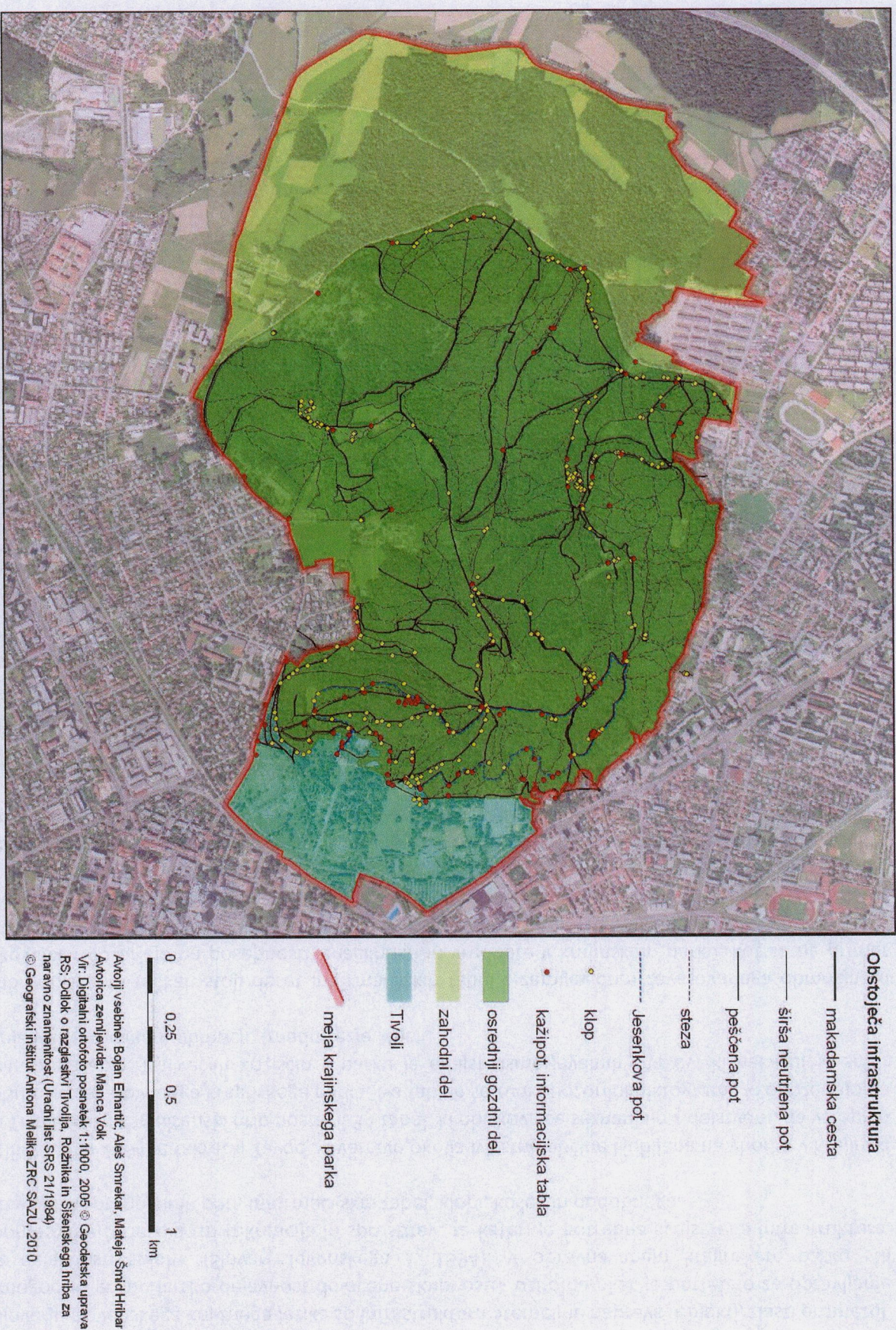
V letih 2003 in 2004 je takratni Zavod za varstvo okolja Mestne občine Ljubljana na vseh vstopih v Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib postavil 34 tabel, ki obiskovalce seznanjajo z dejstvom, da vstopajo na območje zavarovanega krajinskega parka. Na tablah so tudi opozorilni piktogrami, ki opozarjajo na pravila obnašanja. Na večjih križiščih v parku je enajst usmerjevalnih znakov, ki nakazujejo smer gibanja v zavarovanem območju (medmrežje 19).

Na bolj obiskanih točkah stoji deset informacijskih tabel z zemljevidom zavarovanega območja, ki obiskovalca opozarjajo na posebnosti, značilnosti in vrednote v krajinskem parku, kot so na primer reliktno nahajališče močvirske in barjanske vegetacije na območju Malega Rožnika in Mosteca, klasično nahajališče evropske gomoljčice, vodne površine, ki so pomemben življenjski prostor nekaterih redkih in ogroženih vrst (medmrežje 19). Obiskovalec se seznani z vrstami, ki živijo v gozdu kot tudi z dediščino, ki jo predstavlja parkovno oblikovana površina Tivolija. Posebej so obiskovalci opozorjeni na gozdno učno pot, ki je poimenovana po botaniku in genetiku Jesenku (medmrežje 19).

Slika 43: Ena izmed informacijskih tabel v krajinskem parku. BOJAN ERHARTIČ

S terenskim delom smo v osrednjem gozdnem delu krajinskega parka popisali poti, klopi in informacijske table, objekte znotraj živalskega vrta pa smo izpustili. Zaradi velikega števila klopi v Mostecu, smo le-te obravnavali posebej.

Slika 44: Zemljevid poti, klopi, kazipotov in informacijskih tabel v osrednjem gozdnem delu krajinskega parka.

Skupna dolžina vseh poti je okoli 85 km oziroma skoraj 300 metrov na hektar. Asfaltnih cest in tlakovanih poti v osrednjem gozdnem delu krajinskega parka ni. Preostale ceste, steze in poti smo razdelili v 4 kategorije:

- makadamske ceste: 13,28 km,
- širše neutrjene poti: 13,22 km,
- peščene poti: 14,97 km,
- steze: 43,25 km.

Popisali smo 273 klopi. Ugotovili smo, da je slaba polovica klopi v dobrem stanju, dobra tretjina je poškodovanih ali dotrajanih, uničenih oziroma neuporabnih je slaba petina klopi. Klopi je v Mostecu skoraj toliko kot v celotnem preostalem osrednjem gozdnem delu parka.

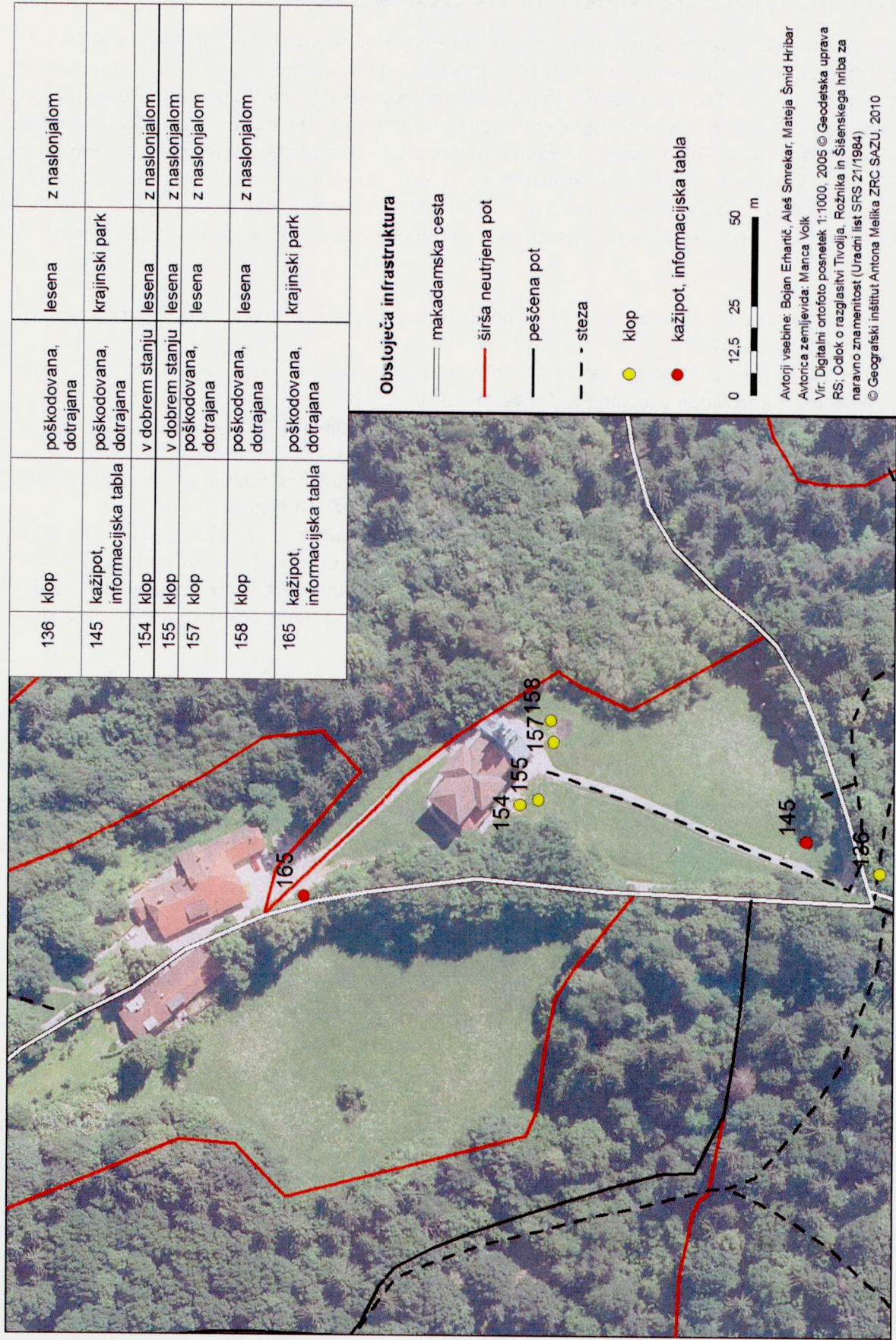
Evidentirali smo 83 informacijskih tabel in 37 kažipotov. Ugotovili smo, da jih je daleč največ na vzhodu gozdnega dela parka, predvsem zaradi trimske steze in Jesenkove poti. Table so pretežno v dobrem stanju, četrtina je poškodovanih, dotrajanih oziroma tako ali drugače neuporabnih.

Med terenskim delom smo opazili številne druge infrastrukturne objekte, med njimi koše za odpadke, mize, različne ovire (količke, zapornice), »ulične« svetilke, mostičke, športne objekte in podobno. Menimo, da bi bilo treba za celostno sliko infrastrukture in njenega stanja, vsakega posebej podrobno opisati. Pripravili smo predlog nabora objektov in kategorije, ki bi jih bilo treba popisati.

Preglednica 5: Predlog nabora objektov in kategorije, ki bi jih bilo treba popisati.

pot	klop	miza	koš	informacijska tabla, kažipot	količki, zapornica ali druga ovira	razsvetljava	most	otroško igrišče	športni objekt
VRSTA asfaltna cesta makadamska cesta asfaltna pot peščena pot širša neutrajnena pot steza	STANJE v dobrem stanju poškodovana, dotrajana neuporabna				STANJE v dobrem stanju poškodovani, dotrajani, v funkciji poškodovani, dotrajani, niso v funkciji				
PREHODNOST normalno prehodno velik naklon stopnice korenine erozijski jarki drugo (napiši)	MATERIAL – SEDALO	MATERIAL – PLOŠČA	MATERIAL		TIP zapornica količek skala les drugo (napiši)	ZASENČENOST da ne delna	MATERIAL (HODNA POVRŠINA) les kovina umetne mase beton, kamen drugo (napiši)	OGRAJENO da ne	VRSTA kegljišče, balinišče teniško igrišče nogometno (mini) igrišče košarkarsko igrišče odbojgarsko igrišče namizni tenis kotalkališče mini golf smučarska skakalnica drugo (napiši)
	MATERIAL – NOSILCI les kovina umetne mase beton, kamen drugo (napiši)		VELIKOST (PROSTORNINA) majhen srednji velik		VSEBINA trim Jesenkova krajinski park drugo (napiši)	ALI OVIRA GIBANJE PEŠCEM da ne	OGRAJA da ne, ni potrebna ne, potrebna	ŠTEVILO IGRAL	
	NASLONJALO z naslonjalom brez naslonjala		MATERIAL (OGRAJA) les kovina umetne mase beton, kamen drugo (napiši)						

prometni znak	voda, izviri	parkirišče	ostalo	drugo
VSEBINA prepoved ustavljanja, parkiranja parkirišče prepoved vožnje za vsa vozila prepoved vožnje za motorna vozila drugo (napiši)	TIP naravni vodnjak pipa s pitno vodo okrasna fontana	STANJE asfalt makadam – urejeno parkirišče makadam – neurejeno parkirišče neutrajnena površina v gozdu neutrajnena površina na travniku	VRSTA avtobusno postajališče kurišče ograja za žabe prehod za pešca spomenik zaklonišče zračnik od zaklonišča ograja/manjkajoča ograja	ŠTEVILO OBJEKTOV
	UPORABNOST – PITJE da ne	ocena velikosti (največje število vozil)		

Slika 45: Izsek iz GIS aplikacije objektov, povezanih z bazo podatkov.

10 NOSILNA SPOSOBNOST IN CONACIJA

Nosilna sposobnost naravnega okolja je eno od osrednjih vprašanj, ki se pojavljajo v tovrstnih raziskavah. Prepričljivih odgovorov o mejah pravzaprav ni, saj gre za kompleksen sistem s prevelikim številom spremenljivk. Temeljno vprašanje je, koliko obiskovalcev lahko v določenem času obiše določeno območje, da ni bistveno ogrožena narava na eni strani in da je za človeka še vedno privlačna na drugi strani. To vprašanje si moramo postaviti še dovolj zgodaj, saj ko je meja presežena, je običajno že prepozno. Narava je takrat namreč že tako degradirana, da je zelo otežena njena regeneracija. Obisk najlažje nadzorujemo na dva načina, s premišljeno kakovostjo in količino infrastrukture in s preusmerjanjem obiskovalcev na podobne, vendar manj obremenjene lokacije v bližini.

Normativi za gibanje v naravnem okolju so postavljeni predvsem z vidika različnih rekreacijskih zmogljivosti (Debelak 1970):

- tehnična rekreacijska zmogljivost (največja možna gostota uporabnikov na danem prostoru, tako da je izvajanje rekreacije še v mejah ugodnega počutja in neovirano),
- ekološka rekreacijska zmogljivost (tehnična rekreacijska zmogljivost, zmanjšana za del, ki je za določen prostor potreben za zagotovitev ekološkega ravnovesja),
- gospodarskoekonomska rekreacijska zmogljivost (število uporabnikov rekreacijskega prostora, ki ob normalni uporabi zagotavljajo spodnjo mejo rentabilnosti vloženih sredstev),
- socialnopsihološka rekreacijska zmogljivost (zmogljivost določenega rekreacijskega območja, ki je hkrati zasedeno s takim številom uporabnikov, da omogoča ugodno človeško sožitje glede na različno socialno strukturo in mentaliteto uporabnikov ob različnem rekreacijskem udejstvovanju),
- optimalna rekreacijska zmogljivost (rezultanta celovite in usklajene rekreacijske intenzivnosti izkoriščanja posameznega rekreacijskega vira).

Preglednica 6: Primerjalni pregled normativov (oseb na hektar) za rekreacijo v zelenju po različnih avtorjih (Debelak 1970).

lokacija		normativ	normativ	normativ	normativ
primestne zelene površine	robni del	124 – 183	5		10 – 183
	osrednji del	46	7 – 10		7 – 46
parki		10 – 20	13 – 15	50	13 – 50
vir		Schulz	Ihlen Feld	Sovjetski normativ	Debelak

Sklepamo lahko, da dnevna nosilna sposobnost v celotnem krajinskem parku praviloma ni presežena, saj smo ob pomladnih konicah zabeležili 32 obiskovalcev dnevno na hektar parka. Notranja porazdelitev sicer kaže določene razlike. Štetja so pokazala, da je najmanj obremenjen najkakovostnejši osrednji gozdni del parka z 22 obiskovalci dnevno na hektar obravnavanih površin (6214 zabeleženih vstopov). Precej večje zgostitve (147 obiskovalcev dnevno na hektar obravnavanih površin) so v Tivoliju (6336 zabeleženih vstopov), ki s svojo parkovno ureditvijo in posledično bolj odprtimi pogledi tudi vizualno ne zmanjšuje občutka večje zgostitve obiskovalcev. Največja zabeležena zgostitev obiskovalcev je verjetno na POT-i, kjer zaradi ene same poti težje predstavimo gostoto obiskovalcev. Veliko koncentracijo obiskovalcev pa nam kažejo že absolutne vrednosti, saj smo na dveh glavnih vstopih na le 2,2 km dolgem odseku zabeležili kar 2403 vstopa. Večji konflikt je na ravnini med težje kompatibilnimi pešci in kolesarji, ki praviloma uporabljajo iste poti. Lepo majsko nedeljo smo na POT-i zabeležili kar 43 % kolesarjev, v Tivoliju pa 27 % od vseh obiskovalcev.

Bistveno večje zgostitve obiskovalcev opažamo na vstopnih mestih ob konicah, ki sta ob koncih tedna dve, ob delovnikih je le ena konica in sicer popoldne.

V krajinskem parku je vsako leto tudi precej množičnih prireditvev, ki privabljajo na majhno površino veliko obiskovalcev. Večinoma gre za prireditve na tradicionalnih lokacijah. Na Cankarjevem vrhu in v okolici je najbolj tradicionalna prireditev sploh in sicer ob 1. maju, prazniku dela. Velikokrat se ljudje zbirajo tudi v Mostecu (srečanja političnih strank in raznih združenj, tekmovanja na smučarski skakalnici in podobno) ter v Tivoliju na in ob Pasji ravani (koncerti, tekaške prireditve in drugo). Najpogostejše so glavni problemi ob vseh takšnih prireditvah v prekomernem hrupu, ki, če zanemarimo preostale obiskovalce parka, moti predvsem živali. V Mostecu je problematično še parkiranje na travnatih površinah in med drevesi (poškodovanje travne ruše in podrasti), na Cankarjevem vrhu in v Tivoliju zgoščena hoja po travi (poškodovanje travne ruše), na obeh slednjih pa tudi dovoz in odvoz prireditvenih odrov s težkimi tovornjaki. Povsod praviloma predstavljajo problem odpadki, ki vsaj za kakšen dan po prireditvi obležijo vsenaokrog.

Število obiskovalcev je večino leta precej manjše in le nekaj nedelj in popoldnevov med delovnim tednom, še zlasti v pomladnem času, ko so ljudje prav posebej navdušeni nad spremembo v večji količini zelenja in toplejšem vremenu, beležimo veliko obiskovalcev. Prav za te konice so nekateri intervjuvanci (Kranjec Menaše 2010; Kurinčič Mikuž 2010; Tavčar 2010b) menili, da je območje že prezasedeno in predlagali zlasti dve alternativni lokaciji (Golovec in Ljubljansko barje), ki bi ju morali bolj približati ljudem, tako miselno kot tudi infrastrukturno.

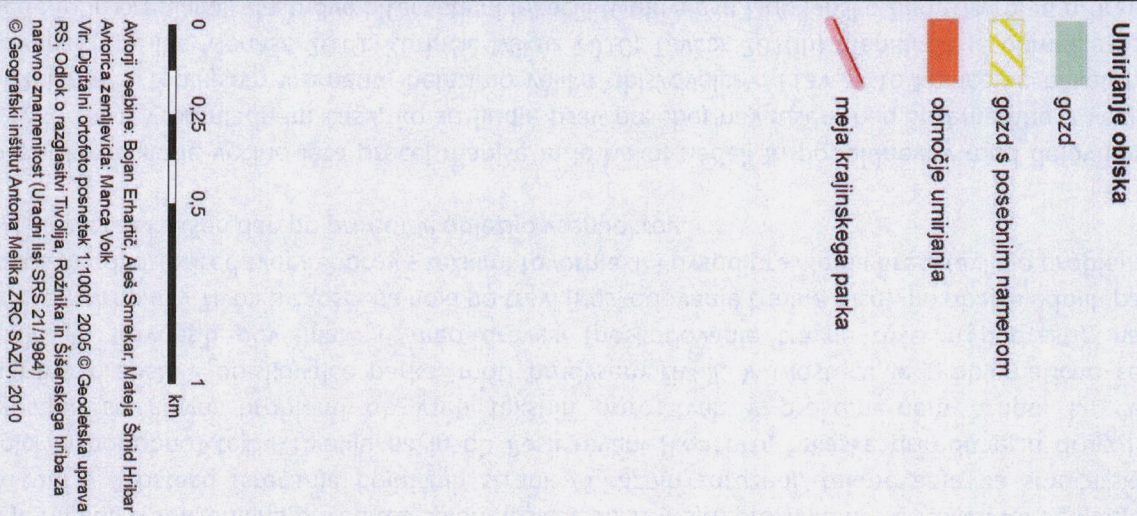
Število obiskovalcev ni, ali vsaj ne bi smel biti edini kriterij nosilne sposobnosti določenega prostora, je pa najlažje merljiv. Poleg števila obiskovalcev, moramo vedeti, tudi kakšni obiskovalci prihajajo v ta prostor. Ločimo jih po namenu obiska (rekreacija, druženje, udeležba na množičnih prireditvah) in po njihovem obnašanju (agresija do sočloveka, narave in infrastrukture).

Osrednji gozdni del krajinskega parka je preprečen z okoli 85 km različnih vrst poti, od širokih cest, urejenih sprehajalnih poti, vlak pa vse do številnih različno utrjenih stez. Problem je prav preprečenost po vsem območju, saj ta omogoča enostavno gibanje obiskovalcev povsod.

Smiselna bi bila conacija krajinskega parka po principu gostejše mreže urejenih poti po obrobju in redkejši v osrednjem delu. Treba bi bilo razmisliti o opustitvi nekaterih stez, vendar so se poskusi v preteklosti že izjalovili. Nekateri steze so lastniki gozdov (Čad 2010) sicer zagrajevali z vejami, vendar so bile ovire kmalu odstranjene. Obiskovalci so navajeni na določene poti, po katerih hodijo že leta in menijo, da je to njihova neodtujljiva pravica. Problem je tudi nabiranje plodov (borovnice, gobe, kostanj), saj obiskovalci prečesavajo določena območja in s tem uničujejo podrast, spodbujajo erozijo na večjih naklonih ter plašijo živali. Zlasti zadnje je posebej sporno v osrednjem gozdnem delu, kamor se živali zaradi manjšega obiska umikajo pred človekom.

Gozdni rob je zelo raznolik tako v gozdnem kot tudi odprtem prostoru. Tu so že zdaj številne sprehajalne, tekaške in kolesarske poti, otroška in športna igrišča, počivališča, prostori za piknike in prireditve, gostinska ponudba, parkirišča in podobno. Prav ta raznolikost bi ob urejeni ustreznosti omogočala zadovoljevanje potreb večine obiskovalcev in ne bi bilo sporno mehko zapiranje stez v osrednjem delu.

Veliko pozornost moramo z usmerjenim obiskom nameniti ohranitvi dveh naravnih rezervatov Mali Rožnik (nizko barje) in Mostec (močvirje in nizko barje) ter naravnemu spomeniku Pod turnom (klasično nahajališče evropske gomoljčice).

Slika 46: Predlog območja umirjanja obiska v krajinskem parku.

11 PREDLOG UPRAVLJANJA IN RAZVOJA

Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib skladno z Zakonom o ohranjanju narave (2004) uvrščamo med širša zavarovana območja, s katerimi je po tem zakonu treba upravljati. Zakon v različnih členih podrobneje opredeljuje upravljanje zavarovanih območij, bistveno pa je, da za upravljanje zavarovanih območij predvideva javno službo ter finančne vire za izvajanje zavarovanja in razvoj lokalnega prebivalstva (53. člen). V primeru razglasitve zavarovanega območja s strani lokalne skupnosti (kot na primer pri obravnavanem krajinskem parku), je obvezna lokalna javna služba (132. člen). Upravljanje se izvaja skladno z namenom, zaradi katerega je bilo območje zavarovano, zavarovano območje pa lahko upravlja javni zavod ali pa se podeli koncesija za upravljanje. Delo upravljalca na zavarovanem območju zajema varstvene, strokovne, nadzorne in upravljalске naloge (133. člen). Načrt upravljanja za krajinski park po tem zakonu ni obvezen. Po drugi strani sega obravnavano območje tudi v sfero kulturne dediščine, ki jo opredeljuje Zakon o varstvu kulturne dediščine. Ta predvideva, da morajo imeti vsa spomeniška območja, ki imajo upravljalca, tudi načrt upravljanja, ki se v primeru prekrivanja z območjem, varovanim ali zavarovanim na podlagi predpisov s področja ohranjanja narave, sprejme v soglasju z ministrstvom, pristojnim za ohranjanje narave (60. člen). 61. člen istega zakona izrecno poudarja, da mora biti v takem primeru upravljalavec območja, ki ga skladno s tem zakonom imenuje vlada, strokovno usposobljen za opravljanje nalog ohranjanja naravnih vrednot in varstva dediščine.

Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost iz leta 1984, je danes zastarel in ni skladen z veljavno zakonodajo. V času nastanka odloka sta bili ljubljanska območna enota Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije in ljubljanska območna enota Zavoda RS za varstvo narave še združeni znotraj Ljubljanskega regionalnega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine, kar je razvidno iz opredelitve prostora, kjer se prepletata tako naravna kot tudi kulturna dediščina. Najšibkejši člen odloka predstavlja upravljanje krajinskega parka, saj kljub varstvenemu režimu, navedenem v 6. členu, odlok ne podaja osnovnih informacij o tem, kdo s krajinskim parkom upravlja, kaj se sme početi in kako. Več intervjuvancev (Anko 2010; Mihelič 2010; Orožen Adamič 2010; Torelli 2010) je poudarilo, da je treba prostor (tudi gozdni!) upravljati in negovati, sicer lahko v nekaj desetletjih izgubi svojo privlačnost. Krajinski park nikoli ni imel upravljalca, ki bi poskrbel za upravljalški načrt, niti rednega financiranja za vzdrževanje (Anko 2010). Na to šibkost so opozorili tudi ostali intervjuvanci, med katerimi se vsi, razen enega, strinjajo z razglasitvijo območja Rožnika in Šišenskega hriba za krajinski park in dodajajo, da sama razglasitev še ni bila dovolj. Pri tem so posebej izpostavili, da je zavarovanje območja sicer zaustavilo oziroma preprečilo pozidavo in večje posege, kot na primer umestitev adrenalinskega parka, vendar v veliki večini opozarjajo, da sam pravni akt nima posebnega smisla, če smernice njegovega upravljanja in razvoja niso konkretno določene. Odsotnost upravljalca otežuje gospodarjenje s prostorom, saj samo zavarovanje, še posebno ko gre za kategorijo »krajinski park«, kjer je bistvenega pomena prav preplet človeka z naravo, še ne pomeni, da se v parku ne sme nič početi. V izogib konfliktom je treba jasno izpostaviti dejavnosti, ki so skladne z varstvenimi cilji ter urediti lastniška razmerja, saj se v nasprotnem primeru ne moremo izogniti nezadovoljstvu med lastniki. V zvezi s tem je kmetovalec Babnik (2010) pojasnil, da je bilo zanj zavarovanje območja neugodno. Zaradi neurejenih lastniških razmerij gozd predstavlja lastnikom breme in omejitve pri koriščenju lastnine, oziroma kot je izpostavil Anko (2010): »Rožnik je skrajno neuporaben za lastnika, kar zadeva meščana, pa je idealna stvar.« V času zavarovanja, sredi 80. let prejšnjega stoletja, ko sta bila družbeni in ekonomski sistem bistveno drugačna, lastniki parcel ob razglasitvi zavarovanega območja niso dobili odškodnine. Zaradi institucionalno-pravne delitve varstva na naravno in kulturno dediščine ter zaradi denacionalizacijskega postopka odlok o krajinskem parku Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib nujno potrebuje posodobitev in uskladitev z veljavno zakonodajo tako s področja varstva narave kot tudi s področja varstva kulturne dediščine.

Posamezni interesi lastnikov parcel, občine ali obiskovalcev brez skupne dolgoročne vizije, ki bo združevala razvoj in varovanje, odpirajo prostor spontanemu razvoju, kar običajno povečuje nezadovoljstvo med vsemi deležniki. Da bi zagotovili uravnotežen razvoj, bo ob upoštevanju naravnih danosti območja, z različnimi deležniki treba iskati skupne rešitve. Ključno vlogo mora pri tem prevzeti občina, katere cilj je iskanje in uresničevanje skladnosti med različnimi interesi. Poleg varstva dediščine bi občini moralo biti v interesu iskanje ekonomske blaginje in zagotavljanje kakovostnega bivanja njenim prebivalcem, zato predlagamo, da odkupi zemljišča in s tem ohrani dragoceni krajinski park. Korak v tej smeri je bil že narejen s sprejetjem Odloka o razglasitvi gozdov s posebnim namenom (2010), v skladu s katerim so lastniki teh gozdnih parcel upravičeni do davčne olajšave oziroma pravice do odškodnine. V primeru zahteve lastnika pa je Mestna občina Ljubljana tak gozd dolžna kupiti. Ker je na območju krajinskega parka, ki ga v grobem delimo na 3 večje prepoznavne enote (Tivoli, osrednji gozdni del in zahodni del), prisoten močan konflikt interesov, krajinski park nujno potrebuje profesionalnega upravljavca, ki bo znal dinamično, celostno, a hkrati še vedno dovolj rahločutno poskrbeti za številne vidike zavarovanega območja. Ni nujno, da je upravljavec strokovno ozko usmerjen, nujno pa je, da ima dovolj širine, da bo znal voditi koordinirane akcije in proaktivno sodelovati s strokovnimi institucijami ter ostalimi deležniki v prostoru. Iz preteklih primerov je razvidno, da so institucije zastareli odlok interpretirale na različne načine. Tako je ljubljanska območna enota Zavoda RS za varstvo narave nasprotovala sanitarni sečnji odobreni od Zavoda za gozdove Slovenije in se pri tem sklicevala na prepoved uničevanja drevja, zapisani v odloku (Verbič 2010), zato je ljubljanska občina sprejela Popravek Obvezne razlage Odloka o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost (2010), ki dopušča lastnikom sečnjo dreves. Po drugi strani odlok na primer prepoveduje zapiranje značilnih pogledov v Tivoliju, k čemur pa v veliki meri pripomore tudi večletno neupravljanje z gozdom. Nekateri intervjuvanci upravljavca vidijo v Zavodu za gozdove Slovenije (Pirnat 2010; Torelli 2010; Verbič 2010), drugi v posebnem oddelku na Mestni občini Ljubljana (Bavcon 2010; Čad 2010; Juran 2010), tretji predlagajo, da občina za upravljanje pridobi koncesionarja (Jakič 2010; Juran 2010; Koželj 2010), četrti vidijo upravljavca v Prirodoslovnem muzeju Slovenije (Rožič 2010), ki se seli v Biološko središče. Več intervjuvancev si v parku želi nadzorno službo oziroma redarje, ki bi bili prisotni na terenu in bi obenem izobraževali obiskovalce (Koželj 2010; Torelli 2010; Verbič 2010).

V zadnjem času se v javnosti močno poudarjajo naravovarstveni vidiki območja, precej manj pa njegov kulturni pomen, kar bo v prihodnje treba uravnotežiti. Smiselno bi bilo, da se v parku vzpostavi informacijski center s sedežem upravljavca. Možne lokacije centra so na obrobju krajinskega parka z urejenim dostopom in sicer v severnem ali južnem delu Tivolija ali v Biološkem središču. Informativno gradivo o krajinskem parku in njegovih vrednotah bi bilo lahko na voljo tudi na drugih lokacijah (v gostilni Rožnik in Pod Rožnikom, v Cekinovem in Tivolskem gradu, v Živalskem vrtu Ljubljana, v rekreacijskem centru Mostec). Poleg samega upravljanja z gozdom, za katerega skrbi ljubljanska območna enota Zavoda za gozdove Slovenije, bo v veliki meri treba pozornost usmeriti na delo z ljudmi (Anko 2010; Koželj 2010). Samo območje je lahko poligon za športne dejavnosti, obenem pa omogoča tudi številne druge oblike doživljanja gozda in narave preko celega leta. Ljudem se lahko različne dele krajinskega parka predstavi na številne načine. Najbolj uveljavljen pristop s postavitvijo informacijskih tabel in zgibank bi bilo smiselno dopolniti (Anko 2010; Jakič 2010; Kos 2010; Koželj 2010; Kranjec Menaše 2010; Kurinčič Mikuž 2010; Rožič 2010; Torelli 2010):

- z rednimi vodenji po različnih enotah krajinskega parka,
- z dogodki, predavanji in javnimi debatami, kjer naj se ljudem predstavijo različne teme, povezane s krajinskim parkom,
- z organizacijo raziskovalnih delavnic in delavnic doživljanje narave za najmlajše,
- z vključitvijo krajinskega parka v učne vsebine ljubljanskih vrtcev in šol,
- s pripravo različnih tematskih in učnih poti, ki zajemajo tako naravno kot tudi kulturno dediščino in ljudi vzgajajo k odnosu do narave in kulture.

Skratka, javnost je treba angažirati in ozavešiti, zato pa je pomemben pretok informacij na vseh področjih in vseh nivojih (Rožič 2010). Upravljavca bi lahko sestavil koledar kontinuiranih vzgojnih, raziskovalnih, rekreacijskih, umetniških in podobnih dogodkov v povezavi s krajinskim parkom, ki bi bili med seboj usklajeni in s katerimi bi poskušali pritegniti pozornost najširše javnosti. Povezovanje vsebin, ki so že prisotne v krajinskem parku v mozaik zgodb je pomembnejše, kot umeščanje novih grajenih struktur! Ker so delne evidence enot naravne in kulturne dediščine na obravnavanem območju v veliki meri že narejene, bo ena izmed prvih nalog upravljavca združevanje različnih evidenc v enotno bazo in jasno ovrednotenje posameznih enot dediščine. Nič manj pomembna naloga, ki čaka upravljavca, pa bo povezati vse deležnike in drugo zainteresirano javnost, ki vplivajo na krajinski park (Čad 2010; Mihelič 2010; Verbič 2010) ter na podlagi ovrednotene dediščine pripraviti razvojni načrt s conacijo območij, namenjenih rekreacijskim, socialnim in estetskim vidikom ter strožja naravovarstvena območja. V conaciji bo potrebno določiti tudi območja, v katerih lahko prevladujejo alohtone rastline in območja s poudarjeno avtohtono vegetacijo. Pri tem je, kot je izpostavil Orožen Adamič (2010), treba upoštevati, da določila in omejitve tega krajinskega parka zaradi neposredne bližini prestolnice ne morejo biti enaka, kot na primer v Rakovem Škocjanu, čeprav formalno oba sodita v isto kategorijo.

Razvoj krajinskega parka je tesno povezan z obstoječimi pravnimi akti in vizijo prihodnjega upravljavca parka. Celoten razvoj bi moral izhajati iz kakovostne predpostavke, da je območje zelena oaza sredi urbanega okolja, kjer imajo prebivalci možnost sprostitve in doživetja narave (Pergovnik Cotič 2010). Gre za veliko primerjalno prednost Ljubljane v primerjavi z evropskimi prestolnicami, saj marsikje v urbanih strukturah manjka predvsem stik z naravo in je zato pomen takšne naravne enote, kot jo predstavlja ta park, toliko večji (Rožič 2010).

Krajinski park je razdeljen na gozdni in odprti prostor, pri čemer je 74 % gozda. Pri sodobnem gozdarjenju se prepletajo ekološki, ekonomski in socialni vidiki. Na obravnavanem območju mora biti poudarek na ekoloških in socialnih funkcijah in treba bo iskati kompromis med njimi. Naravovarstvena stroka je do nedavne spremembe Odloka o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost (1984) razlagala 6. člen o prepovedi uničevanja drevja in grmovja kot prepoved kakršnekoli sečnje. Še vedno pa vztrajajo, da ne želijo urejenih parkov, saj ti z naravovarstvenega stališča nimajo posebnih vrednot in želijo v naravnem okolju ohraniti naraven videz in kakovost gozda (Juran 2010). Drugi strokovnjaki (DOPPS 2005, citirano po Načrt upravljanja ... 2008) pa ugotavljajo, da prav mozaičnost (urbano, parkovno, gozdno, travnato in vodno okolje) prispeva k bogastvu vrstne pestrosti.

Šele Popravek obvezne razlage Odloka o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost (2010) dovoljuje sanitarno sečnjo. Zato ne preseneča mnenje priznanega slovenskega gozdarja in ekologa Anka, da ne pozna bolj nemarnega gozda od Rožnika, saj v tem gozdu izgled džungle ne pride v poštev (2010). V zadnjem času je nekaj večjih lastnikov na podlagi odredbe ljubljanske območne enote Zavoda za gozdove Slovenije opravilo sanitarno sečnjo v svojih gozdovih. Lastniki manjših zaplat gozda, ki so to v veliki meri postali z denacionalizacijskimi postopki in praviloma nimajo nobenega odnosa do svojega gozda, ne opravljajo skoraj nikakršnih vzdrževalnih del in tako v velikem delu še ni bila izvedena sanitarna sečnja.

Lastništvo gozdov na tem območju in do nedavno nejasna razmerja med deležniki so eden od večjih problemov, ki naj bi jih razrešil nedavno sprejet Odlok o razglasitvi gozdov s posebnim namenom (2010). Lastniki so namreč zelo nezadovoljni s trenutnim stanjem, kar dokazujeta dve njihovi izjavi: »Ljubljancani mislijo, da je to vse mestno in se ne zavedajo, da je to privatna lastnina; kot lastnik plačujem, zato da se drugi rekreirajo« (Babnik 2010) ter »lastniki ščitimo svoj interes, to pomeni, da omejujemo gibanje in rabo« (Čad 2010).

Mestna občina Ljubljana je s sprejetjem tega odloka v letu 2010 prvič uradno izrazila interes po odkupu teh gozdov. V 13. členu se je namreč zavezala, da je na zahtevo lastnika dolžna odkupiti gozd s posebnim namenom na podlagi cenitve sodnega izvedenca gozdarske stroke v okviru predvidenih letnih finančnih sredstev za ta namen v občinskem proračunu. Upati je, da bo prav ta možnost prepričala nezainteresirane lastnike gozdov k prodaji. Poleg tega po prepričanju enega izmed lastnikov, obstaja med njimi negotovost, da bodo prodane parcele pridobile novo namembnost in postale zazidljive (Verbič 2010) ter tako precej vrednejše, z razliko pa bi polnili občinsko blagajno.

Lastniki, ki se ne bodo odločili za prodajo gozda, so po novem upravičeni do občinske odškodnine zaradi omejenega uživanja lastnine zaradi zmanjšanega možnega letnega poseka lesa, posebnih pogojev za pridobivanje lesa, dodatnih gojitvenih in varstvenih del in oziroma ali ureditve in opreme gozda (Odlok o razglasitvi ... 2010). Lastništvo zemljišč Mestne občine Ljubljana ali vsaj ustrezen dialog z zasebnimi lastniki bi namreč omogočilo lažji in bolj premišljen razvoj območja.

Razvoj gozdnega območja v tako urbanem okolju sredi Ljubljane, kot ga obdajajo zelene površine z vseh strani, mora stremeti k večnamenskosti, ki bo poleg ekološke funkcije omogočala tudi izobraževalno in rekreacijsko.

V krajinskem parku so nekateri deli še posebej občutljivi, to sta zlasti naravna rezervata Mali Rožnik in Mostec z bogato ohranjenimi barjanskimi rastlinami. Zaradi velikega števila obiskovalcev v njuni neposredni okolici, bi bilo vredno eno prepustiti naravi, drugo območje pa približati ljudem z izobraževalnega vidika, kar je skladno s 66. členom Zakona o ohranjanju narave (2004). Opremiti bi ga morali s potmi (lahko tudi na kolih, kot na primer na Koščevi učni poti na Ljubljanskem barju), ki ne bi ogrožale ekosistemov, namestiti informacijske točke in po potrebi tudi ograditi. Tako bi rezervata zavarovali in hkrati približali ljudem.

Smiselno bi bilo razmišljati o manjšem območju, ki bi ga prepustili naravni sukcesiji, vendar zlasti z izobraževalnega stališča. Po njegovem robu bi lahko obiskovalci hodili po poteh (po možnosti bi izbrali obstoječe poti), prebirali informacijske točke, nikakor pa ne bi smeli vstopiti v ta »pragozd«. Takšen usmerjan ogled naravnih značilnosti vodi v zelo avtentično spoznavanje narave in razumevanje procesov.

Osrednji gozdni del krajinskega parka predstavlja največjo vrednoto, zato bi morali premišljeno prostorsko in vsebinsko usmerjati obiskovalce. Na eni strani se potrebe obiskovalcev povečujejo, na drugi strani pa se povečuje tudi občutljivost do okolja in posledično prihaja do konfliktov med različnimi deležniki. Razen že tradicionalnih območij Cankarjevega vrha, Mosteca in živalskega vrta, bi morali razmišljati o zelo premišljenem usmerjanju obiskovalcev po tem gozdu. Nedvomno so zaželeni izključno sprehajalci, tekači in »trimčkarji« (na obstoječih trimskih stezah) ter kot nujno zlo še vodniki psov, vendar le na povodcih v izogib plašenju divjadi.

Zelo pomembno bi bilo določiti poti, ki bi bile namenjene obiskovalcem. Torelli (2010) primerja to območje s Postojnsko jamo, ki je sicer zelo obsežna, vendar si jo ogledujemo samo s točno določenih poti. Ljudje bi se po njegovem brez usmerjanja kar »pasli« naokoli in trgali kapnike za domov. Rožnik in Šišenski hrib sta preveč dragocena, da bi kar tako pustili ljudem tam »šariti«. Tudi Juranova (2010) meni, da se »kaotično gibanje« ne sme dogajati vsepovsod.

V prostoru so različne kategorije poti. Največji problem predstavljajo neurejene, na široko prepredene steze, podvržene eroziji in razgaljanju korenin. Prav te steze odpirajo velik del gozda obiskovalcem, zaradi česar divjad le stežka najde svoj mir, ljudje pa zaradi lažjega dostopa lahko tudi nabirajo gozdne sadeže (zlasti borovnice, gobe in kostanj) na zelo veliki površini, seveda zunaj poti, in posledično uničujejo podrast. Verjetno bi bilo zaradi velike gostote nabiralcev smiselno prepovedati nabiranje plodov in gob v celotnem krajinskem parku. Posledično bi tudi v praksi lažje zapirali steze,

za katere bi menili, da zaradi oblikovanosti terena niso primerne in vodijo v dele gozda, kjer naj bi bilo manj obiskovalcev, tako imenovana območja umirjanja.

Nekateri predeli so že zdaj manj obiskani, zlasti v osrednjem gozdnem delu vzhodno od naravnega rezervata Mali Rožnik in v zahodnem delu parka območje med kolesarsko potjo in POT-jo. Na teh dveh območjih tudi ni, z nekaj izjemami, gostejše mreže poti višjega reda. Zlasti na teh območjih bi morali precej dosledno zapirati obstoječe steze, čeprav dosedanje izkušnje lastnikov teh gozdov (Verbič 2010) kažejo na nestrpnost obiskovalcev, ki odstranjujejo mehke ovire (vejevje, podrti drevesa), ki so jih lastniki v preteklosti postavljali. V drugih delih parka bi se bilo treba odločiti za zapiranje zlasti tistih poti, ki so bolj podvržene eroziji. Ponekod bi morali obratno, nekatere neurejene obstoječe steze urediti v poti in tako nanje pritegniti obiskovalce, ki hodijo vsepovsod. Najbolj pereč takšen problem je z dostopom med Matanovo potjo in Pod gozdom, saj s tega dela Šiške ni niti enega urejenega dostopa.

Že na vstopu v gozd je treba obiskovalce vabljivo speljati na poti, ki jih stroka prepozna kot zaželene. Premalo je izkoriščen potencial z informacijskimi tablamami opremljene Jesenkove poti, ob kateri lahko spoznavamo bogato gozdno vegetacijo. Smiselno bi bilo obnoviti Pot sedmih mostičkov in na novo urediti mrežo atraktivnih poti (učne in športne), ki bi povezale Tivoli, Biološko središče in Mostec na obrobju ter Cankarjev vrh v osrednjem delu. Smiselno vprašanje si postavlja Anko (2010), ko se sprašuje, zakaj ne bi strokovnjaki vodili splošne javnosti po takšnih poteh in jih ozaveščali o kulturi gozda na primer ob nedeljah dopoldne, enako kot vodijo po kulturnih ustanovah. Nekaj tega poslanstva sicer opravlja ljubljanska območna enota Zavoda za gozdove Slovenije, ki organizirano vodi šolsko mladino v obliki delavnic po Jesenkovi poti.

Vprašljive so tudi trimske steze v osrednjem delu gozda, razen morda v že obremenjenem Mostecu. Morali bi razmisliti o njihovih premestitvah v obrobne dele parka.

Popolnoma nesprejemljiva je uporaba cest za vozila v osrednji prostor. Najbolj pereča problema sta cesti na Cankarjev vrh in v Mostec, ki bi ju bilo treba zapreti za vozila, razen za dostavo v jutranjem času po zgledu zapore mestnega središča. Zato je upravičena skrb nekaterih, da bi tako imenovana nadomestna gradnja objektov na Drenikovem vrhu posledično pomenila tudi dodatno odpiranje poti za vozila v osrednji del gozda (Pergovnik Cotič 2010).

V osrednjem gozdnem delu prihaja do večjih zgostitev obiskovalcev in posledično večjih problemov na Cankarjevem vrhu in v Mostecu ter tudi v živalskem vrtu.

Cankarjev vrh je že tradicionalna postojanka, kjer se ljudje že več kot stoletje zbirajo v cerkvi in gostilni. Glede na težave, ki nastajajo ob obratovanju gostilne, kot so neurejeno kanalizacijsko omrežje, vožnja obiskovalcev z vozili kljub prepovedi do Cankarjevega vrha (nesprejemljivo je, da je sploh dovoljena vožnja z motornimi vozili od 18. do 24. ure), občasno soljenje ceste in povečan hrup, bi bilo smiselno zaostri pogoje delovanja. Tradicionalna prvomajska srečanja na Rožniku so postala del dolgoletne tradicije Ljubljane, lahko govorimo celo o ohranjanju nesnovne kulturne dediščine. Nesmiselno bi jih bilo prestavljati na drugo lokacijo, zagovornik česar je ljubljanska območna enota Zavoda RS za varstvo narave (Juran 2010). Resda predstavljajo določeno breme, vendar gre le za dvodnevno prireditev z minimalnimi začasnimi posegi v prostor. Neprimerne pa so druge prireditve, ki jih občasno organizirajo na isti lokaciji.

Rekreacijski center v Mostecu je najobsežnejše območje, ki se je zelo globoko zarezalo v osrednji gozdni del parka. Enega večjih problemov predstavlja nejasno lastništvo osrednjega objekta – okrepčevalnice s pripadajočimi klopmi, mizami, otroškim igriščem, baliniščem, piknik prostori in drugim ter dolgotrajnim sodnim sporom med Športno rekreacijskim centrom Tivoli Mestne občine Ljubljana in Rekreacijskim društvom Mostec, ki zavira ureditev tega prostora. Ideje Športno

rekreacijskega centra Tivoli so pohvalne, saj bi bilo nujno urediti ta prostor. Okrepčevalnico, ki je trenutno bifejskega tipa, bi želeli spremeniti v postojanko, ki bi ponujala zdravo prehrano in športne napitke, hkrati pa organizirati zabavo, povezano s športom in z rekreacijo. Nujno bi morali obnoviti zanemarjeno okoliško infrastrukturo, ki bi lahko spet privabljala zahtevnejše obiskovalce. Poleg tega želijo namestiti zunanje naprave za fitnes (Jakič 2010).

V Mostecu je sredi gozda eden največjih športnih objektov v parku - tri skakalnice in vzpenjača. Objekte upravlja Smučarski skakalni klub Costella Ilirija (medmrežje 5). Ljubljanski občinski prostorski načrt (medmrežje 20) predvideva izgradnjo novega skakalnega centra v Podutiku, a do realizacije (še) ni prišlo (medmrežje 12). V tem primeru, bi bilo smiselno razmišljati o opustitvi skakalnic v Mostecu. Mostec je tudi eden od pomembnejših prireditvenih prostorov za razna sindikalna, politična in društvena srečanja. Veliko število obiskovalcev je v osredju krajinskega parka vsekakor moteče, še bolj problematičen pa je hrup, zato bi morali vsaj omejiti glasnost prireditev, v neposredni bližini sta namreč dva naravna rezervata in tudi manj obljudeni deli parka, kamor se zatekajo živali. Vredno bi bilo razmisliti celo o načelnem stališču glede neprimernosti te lokacije za množične prireditve.

Promet v Mostecu in na njegovih dostopih je popolnoma neurejen. Kljub prepovedi vožnje, številni te omejitve ne upoštevajo in redno so številna vozila parkirana ob vstopu v gozd in v manjši meri vse do skakalnic. Nujno bi bilo treba urediti parkirišče, tako kot predvideva občinski prostorski načrt (medmrežje 20) blizu vstopa v Mostec.

POT poteka po zahodnem robu parka in njen najbolj obremenjen odsek je med Koseškim bajerjem in križiščem s cesto, ki povezuje Večno pot s Potjo za Brdom. Problem je zlasti v velikem številu kolesarjev in posledično konfliktu s pešci zlasti ob konicah v toplejšem delu leta. Prostorski načrt (medmrežje 20) sicer predvideva na tej trasi tako imenovani Zunanji kolesarski obroč, vendar bo vsaj na zgoraj omenjenem odseku potreba po ločeni trasi za kolesarje in pešce. Spodbudne pa so ideje, da bi na POT navezali otoke športa in igrišča (Koželj 2010). Vendar bo treba ozaveščati ljudi o primernosti gibanja obiskovalcev, saj že zdaj prihaja do konfliktov z okoliškimi kmeti, ljudje namreč zaradi preobremenjenosti izbirajo svoje divje poti (Babnik 2010). Ob križišču, ki povezuje Večno pot s Potjo za Brdom sta dve manjši neurejeni parkirišči, ki bi ju bilo treba urediti ali odstraniti.

Biološko središče ima svoje začetke pred približno šestdesetimi leti z umestitvijo živalskega vrta pod Rožnik, sledila je izgradnja dela Biotehniške fakultete, Nacionalnega inštituta za biologijo in dela Botaničnega vrta Univerze v Ljubljani. Smiselna in logična nadgradnja bo izgradnja Prirodoslovnega muzeja Slovenije. Več previdnosti zahteva razširitev obstoječega botaničnega vrta z lokacije ob lžanski cesti še na lokacijo v konico med cesto, ki povezuje Večno pot s Potjo za Brdom in samo Večno potjo, kjer so že lastniki 20 ha zemljišč ter je trenutno le nasad japonskih češenj in rastlinjak (Bavcon 2010). Naravne razmere na omenjeni novi lokaciji so zelo raznolike, kar bo ugodno vplivalo na razvoj vrta. Parkovnih, gozdnih in rekreacijskih nasadov bo v botaničnem vrtu okoli 22 ha, preostali prostor bo namenjen množenju in vzgoji rastlin, za rastlinjake in zgradbe z laboratoriji, delavnicami in drugimi prostori (Erhatic 1988).

Nekaj intervjuvancev je upravičeno izrazilo strah pred morebitno pretirano sečnjo gozda (Čad 2010; Torelli 2010; Tavčar 2010b), medtem ko je stališče ljubljanske območne enote Zavoda RS za varstvo narave še precej strožje, saj želijo ohraniti obstoječe habitatne tipe brez sprememb konfiguracije terena (Juran 2010). Verjetno bi morali poiskati kompromis, ki bi dovoljeval selektivno sečnjo z ohranitvijo dela kakovostnejšega avtohtonega gozda. Vsaj gozdni del bi morali pustiti odprt s prostim dostopom obiskovalcev. Živalski vrt se zajeda globoko v osrednji najkakovostnejši del parka in morebitna širitev oziroma »smiselna zaokrožitev« (Mihelič 2010) naj bi segala v vse smeri, razen proti Večni poti. Najbolj problematična je širitev navzgor proti Cankarjevemu vrhu iz naravovarstvenih in kulturovarstvenih razlogov. Verjetno je najbolj povedno izrazil svoje mnenje Jakič (2010): »Imamo dve možnosti – ali živalski vrt ali pa parkovne površine, oboje je težko,« saj je na voljo malo prostora.

Če že bo prišlo do širitve, je verjetno ta sprejemljiva s številnimi zadržki le ob Večni poti proti Kosezam. Že obstoječi živalski vrt bi lahko uredili in povečali njegovo atraktivnost. Zanimiva je ideja, da bi na primer nasproti kletke s šimpanzi postavili enaka plezala, kot jih imajo opice in bi obiskovalci lahko merili svoje fizične sposobnosti v primerjavi z živalskimi (Mihelič 2010). Tovrstni adrenalinski park v takšnem okolju bi nedvomno popestril njihovo ponudbo in verjetno ne bi naletel na odpor ljudi.

Že zdaj je v Biološkem središču ob konicah problem z nezadostnim številom parkirnih mest, ta problem se bo ob dodatni ponudbi samo še povečal, saj poleg ureditve obstoječih parkirišč, ni predvidenega prostora za širitev. Morda bi morali razmisliti o možnosti uporabe univerzitetnih parkirišč ob koncih tednov za obiskovalce Živalskega vrta Ljubljana, Botaničnega vrta Univerze v Ljubljani in Prirodoslovnega muzeja Slovenije.

Ob robu Biološkega središča bi bila pri križišču POT-i s cesto, ki povezuje Večno pot s Potjo za Brdom, smiselna postavitev tako imenovane mestne kmetije. Željo za to ima lastnik tamkajšnjega zemljišča (Babnik 2010), katerega kmetija meri 48 ha, vendar ima sedež kmetije zdaj ukleščen v povsem urbanem okolju, ki mu ne omogoča normalnega delovanja kmečkega gospodarstva. Ljubljanska območna enota Zavoda RS za varstvo naravne dediščine temu nasprotuje, češ da gre za nezazidljivo zemljišče (Juran 2010). A ideja se zdi dobra, saj bi s selitvijo vsi pridobili: obiskovalci organiziran ogled kmetije, kmetovalec boljše možnosti za razvoj, sosedje na obstoječi lokaciji sedeža kmetije ob Vodnikovi cesti pa večjo kakovost bivanja. Kmetovalec se je namreč pripravljen zavezati, da bi na svoji novi mestni kmetiji sprejemal organizirane skupine (Babnik 2010). S to ponudbo bi zaokrožili pomen Biološkega središča.

V Tivoli so se zaradi bližine mestnega središča že velikokrat zajedli in postaja vse manjši. V zadnjem obdobju pa so vendarle prisotne želje po renaturaciji parka, predvsem znana je ideja po poglobitvi železniške proge, ki se je globoko zarezala v Tivoli. Poleg tega bi bilo smiselno na mestu parkirišča Tivoli I zgraditi poglobljeno garažno hišo in jo na vrhu zatraviti (Jakič 2010) ter poti skozi betonski bazenski kompleks nadeti prijaznejšo, bolj zeleno podobo po zgledu ozelenjene Promenade Plantée v Parizu. Parkirišče Tivoli II pod Halo Tivoli bi lahko ob izgradnji garažne hiše ukinili in na tem mestu uredili športna igrišča za obiskovalce (teniška, košarkarska, odbojgarska in malonogometna igrišča, drsališče, balinišča, borilnice, trampolini in drugo). Ob tem posegu bi lahko odstranili obstoječa igrišča, ki se zajedajo globoko v tivolski park.

Tivoli ali vsaj njegov osrednji del naj bi bil tako imenovani angleški park, kjer gre za stilizirano urejeno naravo, polno cvetja (Ovsec 2010), pri čemer bi morali paziti, da ne bi dodatno asfaltirali poti po parku.

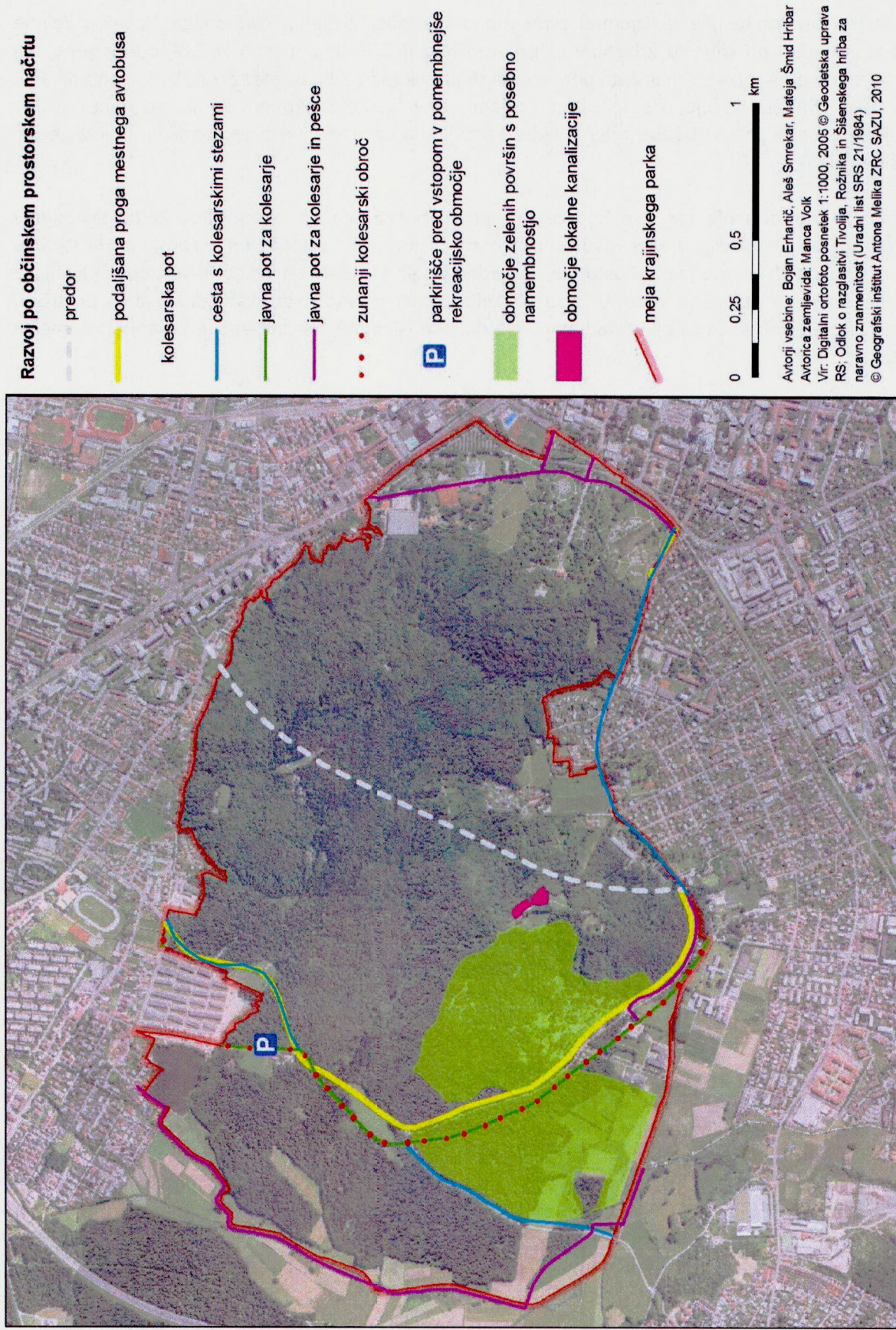
Pasja ravan nad pokritim kopališčem je večkrat letno prireditveni prostor za razna družabna srečanja, startno ciljni prostor športnih prireditev in prizorišče koncertov. Zaradi precejšnjega poškodovanja mokrotnega travnika, bi bilo smiselno preseliti prizorišče na streho prihodnje tivolske garažne hiše. Pozimi je na istem travniku priljubljeno sankališče. Na pobudo slovenskih zimskih športnikov razmišljajo pristojni v Športno rekreacijskem centru Tivoli o umetnem zasneževanju. Tako bi lahko za nekaj zimskih mesecev uredili sankališče in krožno, nekaj sto metrov dolgo razgibano progo za smučarski tek po obstoječih poteh (Jakič 2010). V Tivoliju je še kar nekaj neizkoriščenih možnosti, ki se ponujajo. Nekatere med njimi so bile zelo aktualne tudi v preteklosti in so povsem zamrle, kot sta na primer knajpališče v potočkih ob Švicariji in čolnarjenje po ribniku. Še nikoli pa niso bile predstavljene širšemu krogu obiskovalcev nekatere zanimivosti, kot so Tičistan (ptičje krmilnice), Cankarjeve breze in Mednarodni fenološki vrt, kjer sodelavci Agencije RS za okolje spremljajo razvoj 21 drevesnih vrst iglavcev, listavcev ter grmovnic (medmrežje 11).

Po vsem parku bo treba namestiti stranišča. Glede na to, da v osrednjem delu praviloma ni vodovodnega in kanalizacijskega omrežja, bi bilo tam smiselno postaviti več toaletnih prostorov s kemičnimi stranišči. Ker so ti objekti vizualno moteči, bi jih morali zakriti.

Ureditev javnega in mirujočega prometa ter krožne kolesarske poti okoli Rožnika in Šišenskega hriba mora biti prednostna naloga ureditve parka. Kot predvideva občinski prostorski načrt (medmrežje 20), bo po Večni poti med središčem mesta in Šiško vozil mestni avtobus, a nujna bi bila njegova stalnost in pogostost. V tem primeru bi bil pritisk na parkirišča manjši. Vseeno bo Biološko središče s široko zastavljenim programom potrebovalo po možnosti skupno večje parkirišče ali celo garažno hišo, saj je to edino območje v krajinskem parku, ki ga v veliki meri obiskujejo ljubljanci. Zaželeno bi bila tudi manjša parkirišča na vstopih v park ali v njihovi bližini. Ljubljanska območna enota Zavoda RS za varstvo narave sicer strogo nasprotuje izgradnji teh parkirišč (Juran 2010), vendar se je treba zavedati, da so parkirana vozila na tem območju realnost in si ne moremo zatiskati oči pred tem. Bolje je, da je ta problem nadzorovano urejen, kot da je še naprej prepuščen stihiji. Deloma je krožna kolesarska pot že v svoji funkciji, treba pa bo razmisliti o možnem sobivanju kolesarjev in pešcev v Tivoliju, kot to predvideva občinski prostorski načrt (medmrežje 20). Ko bo povsem urejena krožna kolesarska pot in parkirna mesta za kolesa, bo nedvomno vse več ljudi prihajalo v park na ta način.

Slika 47: Nevzdržna prometna situacija v Mostecu kliče po ureditvi. BOJAN ERHARTIČ

Slika 48: Razvoj, kot ga predvideva prostorski načrt Mestne občine Ljubljana (medmrežje 20).

12 SKLEP

Kakovostno bivalno okolje je izjemno pomembna vrednota življenja sodobnega človeka. Zelene površine so eden od ključnih kriterijev za prijetno bivanje. To je v mestih še bolj poudarjeno, saj zelenja vedno primanjkuje, njihovega pomena pa se praviloma zavemo šele takrat, ko je pomanjkanje že kritično. Študije kažejo, da je bližina zelenih površin celo ekonomska komponenta, saj z oddaljenostjo od njih in z izgubo zelene vedute praviloma pada vrednost nepremičnin (Tyrväinen in Miettinen 2000).

Ljubljana je zaradi svoje zasnove bogata z zelenimi površinami in zeleni klini, ki se zajedajo v prestolnico ter predstavljajo kakovostno prednost v primerjavi s podobnimi evropskimi mesti. Vse zelene površine sicer niso javno dostopne, še vedno pa jih je relativno veliko, tako odprtih kot tudi gozdnih. Zelene površine se v mestu niso ohranile zaradi skrbno načrtovanega urejanja prostora, temveč zaradi dejstva, da so bile zaradi naravnih danosti (strmine, močvirnat svet) manj primerne za pozidavo.

Eno največjih in najbolj obiskanih takšnih območij je 459 ha velik Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib, ki je bil razglašen leta 1984. V tem odloku je posebej izpostavljeno, da park predstavlja svojevrstno identiteto mesta Ljubljane, kjer naravne in kulturne prvine sestavljajo enotno pokrajinsko podobo. Prav ta povezanost oziroma prepletanje narave in kulture ter delovanje človeka v tem prostoru so ključni za današnje stanje in prava pot za naprej. O prepletanju v tem prostoru je že pred več kot 300 leti pisal Valvasor, ko je izpostavil, da je okolica gradu Podturn (današnji Tivolski grad) postala prijetno sprehajališče, saj so v naravnem amfiteatru za gradom študentje prirejali gledališke igre (Škrjanec 1996).

Številna nasprotja med deležniki, ki zavirajo ureditev razmer v parku, so cokla nadaljnega razvoja območja, na nekaterih področjih pa se je vendarle začelo premikati na bolje. Naj navedemo nekaj takšnih in drugačnih primerov.

Ljubljanska območna enota Zavoda RS za varstvo narave je do nedavna nasprotovala sanitarni sečnji, odobreni od Zavoda za gozdove Slovenije in se pri tem sklicevala na prepoved uničevanja drevja, zapisani v odloku o krajinskem parku (1984), zato je ljubljanska občina sprejela Popravek Obvezne razlage Odloka o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost (2010), ki zdaj lastnikom dopušča sanitarno sečnjo dreves.

Mestna občina Ljubljana je dolga leta pripravljala Odlok o razglasitvi gozdov s posebnim namenom (2010), ki ga je končno sprejela in prvič uradno izrazila interes za odkup gozdov in za to tudi rezervirala določena finančna sredstva v vsakoletnem občinskem proračunu. Lastniki, ki se ne bodo odločili za prodajo gozda, bodo po novem upravičeni do občinske odškodnine zaradi omejitev, ki so jih deležni.

Manjši objekt na Drenikovem vrhu je denacionalizacijski upravičenec prodal zasebniku, saj se je Mestna občina Ljubljana odrekla predkupni pravici. Kljub številnim nasprotovanjem, zlasti ljubljanske območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, je leta 2010 Ministrstvo za okolje in prostor lastniku izdalo odločbo za gradnjo dveh stanovanjskih vil s šestimi stanovanji (Pergovnik Cotič 2010).

V vsem parku sta samo dve urejeni javni parkirišči, v Tivoliju in Biološkem središču s skupno 570 parkirnimi mesti. Zelo oblegan je vstop v Mostec, kjer v neposredni bližini ni parkirišč. Ob štetju smo zabeležili, da se je skozi glavni vhod zapeljala četrtnina vseh obiskovalcev, ki so parkirali ob cesti, ki vodi v notranjost in med drugim poškodovali travno rušo in podrast. Ljubljanska območna enota

Zavoda RS za varstvo narave pa strogo nasprotuje izgradnji parkirišč, saj po njihovem mnenju parkirišča ne sodijo v park (Juran 2010). Parkirana vozila na tem območju so realnost in ne moremo si zatiskati oči pred tem. Bolje je, da je ta problem nadzorovano urejen, kot da je še naprej prepuščen stihiji.

In kako to rešiti? Le z zavedanjem vseh deležnikov, da je 459 ha med asfalt in beton ter onesnažen zrak ukleščenih zelenih površin vrednota, ki ji je treba najti prostor v vsakdanu. Ocenjujemo, da letno obišče Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib okoli 1.750.000 obiskovalcev, pri čemer niso zajeti obiskovalci živalskega vrta, Hale Tivoli ter parkirišč v Tivoliju. Park je najbolj obiskan ob nedeljah, ko se v njem zadržuje do 20.000 obiskovalcev. Obiskovalci v tem parku praviloma iščejo le hiter in kratkotrajen odmik od svojih vsakodnevnih urbanih skrbi. Ugotovitve potrjuje tudi anketna raziskava, ki razkriva, da anketiranci območje povezujejo z rekreacijo, naravo in sprostitvijo, grožnjo pa vidijo predvsem v človeku v najširšem pomenu besede, prometu in gradbenih posegih.

Trenutni status quo ne koristi prav nikomur. Najbolj so prizadeti obiskovalci, ki ne morejo uživati te zelene oaze na način, kot bi jo lahko. Park je zanemarjen in marsikje po nepotrebnem preveč degradiran. Nujna bi bila conacija parka s pravilno razmestitvijo dejavnosti. Osrednji gozdni del, ki se vzpenja nad ravnino, je treba »očistiti« čim več dejavnosti, razen peš gibanja po urejenih poteh. V Tivoliju bi morali odstraniti nepotrebno »urbano nesnago«, kjer pa to ni realno, pa vsaj ozeleniti in spet narediti obiskovalcu bolj prijazen »angleški park«. Zahodni del krajinskega parka je na obrobju in je odsekan z dvema mestnima cestama od osrednjega gozdnega dela ter že zaznamovan s sodobnim človekovim delovanjem. Smiselna bi bila popularizacija narave v Biološkem središču z živalskim in botaničnim vrtom, prirodoslovnim muzejem ter mestno kmetijo.

Prav neverjetno je, da je območje že več kot 25 let razglašeno za krajinski park, še vedno pa nima upravljavca. Nujno je potreben upravljavalec krajinskega parka z drzno vizijo razvoja. Prihodnji upravljavalec tega prostora mora imeti ustrezno širino in znanja tako iz naravovarstva, ohranjanja kulturne pokrajine, kot tudi razumevanja človeka v njem (obiskovalca in lastnika). Ne sme pa mu manjkati niti sposobnost povezovanja tako različnih posameznih deležnikov, kot so Mestna občina Ljubljana, ljubljanske območne enote Zavoda za gozdove Slovenije, Zavoda RS za varstvo narave in Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, ter Živalski vrt Ljubljana, Botanični vrt Univerze v Ljubljani, lastniki zemljišč, predstavniki civilne družbe in nenazadnje obiskovalci. Marsikdaj vsak od teh deležnikov gleda na krajinski park preozko.

Le ravnovesje med ekološkim in socialnim stebrom (ob pravilnem minimalnem doziranju ekonomskega) lahko vodi v trajnostni razvoj območja. Morda razvoj niti ni primeren termin, temveč bi se bolj približali temu, kar je treba v Krajinskem parku Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib storiti, če bi zapisali ureditev.

13 SEZNAM VIROV IN LITERATURE

Anko, B. 1987: Analiza nedeljskega obiska primestnega gozda na primeru Šmarne gore. Zbornik gozdarstva in lesarstva 29. Biotehniška fakulteta. Univerza v Ljubljani. Ljubljana.

Anko, B. 1990: Rekreatija, turizem, gozdarstvo. Rekreatijska vloga gozda 20. Ljubljana.

Anko, B. 1993: Drevo, gozd in človek v mestnem okolju. Mestni in primestni gozd – naša skupna dobrina: zbornik republiškega posvetovanja v okviru tedna gozdov. Zveza društev inženirjev in tehnikov gozdarstva in lesarstva Slovenije. Ljubljana.

Anko, B. 2010: intervju. Ljubljana.

Babnik, V. 2010: intervju. Ljubljana.

Bavcon, J. 2010a: Botanični vrt.

http://www.ukom.gov.si/si/projekti/200_let_ilirskih_provinc/ilirske_province_1809_1813/ljubljana_sredisce_napoleonovih_ilirskih_provinc/botanicni_vrt/ (8. 8. 2010).

Bavcon, J. 2010b: intervju. Ljubljana.

Bertok, M., Podgornik, S. 2004: Ribe in raki v krajinskem parku Rožnik, Šišenski hrib in Tivoli. Zavod za ribištvo Slovenije. Ljubljana.

Butina, V. 2009: Živalski vrt Ljubljana: jubilejni pogled v zgodovino in prihodnost. Mestna občina Ljubljana. Ljubljana.

Čad, J. 2010: intervju. Ljubljana.

Čampa L. 1993: Javni interes in problematika lastništva v gozdovih zelenega pasu mesta Ljubljane. Mestni in primestni gozd – naša skupna dobrina. Zbornik republiškega posvetovanja v okviru tedna gozdov. Zveza društev inženirjev in tehnikov gozdarstva in lesarstva Slovenije. Ljubljana.

de la Chevallerie, H. 1994: Park Tivoli v evropski primerjavi. Tivoli - Ljubljanski mestni park. Ljubljana.

Debelak, M. 1970: Primernost in zmogljivost prostora za rekreacijo v naravi. Rekreacija v naravi - primernost in zmogljivost prostora. Urbanistični inštitut SR Slovenije. Ljubljana.

Erhatic, D. 1988: Javna razprava o ureditvi Biološkega središča pod Rožnikom. Naša komuna, 28. 6. 1988. <http://www.dlib.si/v2/Preview.aspx?URN=URN:NBN:SI:doc-VQ5F2N2M> (24. 6. 2010).

Evidenca hišnih števil, 2010. Centralni register prebivalstva. Ljubljana.

Generalni plan urbanističnega razvoja Ljubljane, 1966. Ljubljanski urbanistični zavod. Ljubljana.

Gozdnogospodarski načrt Gozdnogospodarske enote Ljubljana 2005 – 2014, 2006. Zavod za gozdove Slovenije, Območna enota Ljubljana. Ljubljana.

Holc, E. 1997: Ljubljanski kongres 1821. Ljubljana.

Jakič, R. 2010: intervju. Ljubljana.

Jančar, M. 1972: Tivoli – program ureditve. Ljubljana.

Jančar, M. 2001: Ljubljana, mesto v zelenju. Radovljica.

Jerman, I. 2010: intervju. Ljubljana.

Jeršič, M. 2002: Prostočasna funkcija Ljubljane in njene okolice. Geografija Ljubljane. Filozofska fakulteta. Univerza v Ljubljani. Ljubljana.

Jogan, N. 2003: Inventarizacija flore dveh zavarovanih območij na Rožniku. Poročilo. Biotehniška fakulteta. Ljubljana.

Juran, V. 2010: intervju. Ljubljana.

Kalton, G., Vehovar, V. 2001: Vzorčenje v anketah. Ljubljana.

Kočar, T. 1993: Zgodovinski razvoj mestnih gozdov Ljubljane. Mestni in primestni gozd – naša skupna dobrina: zbornik republiškega posvetovanja v okviru tedna gozdov. Zveza društev inženirjev in tehnikov gozdarstva in lesarstva Slovenije. Ljubljana.

Korošec, B. 1991: Ljubljana skozi stoletja : mesto na načrtih, projektih in v stvarnosti. Ljubljana.

Koršič Zorn, V. 2000: Cerkev Marijinega obiskanja na Rožniku. Frančiškani v Ljubljani. Ljubljana.

Kos, D. 2010: intervju. Ljubljana.

Kos, M. 1955: Srednjeveška Ljubljana - topografski opis mesta in okolice. Ljubljana.

Koželj, J. 2010: intervju. Ljubljana.

Krajevni leksikon dravske banovine : krajevni repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskim in tujskoprometnimi podatki vseh krajev dravske banovine. 1937. Medmrežje: <http://www.zape.si/srd/pdf/ldb.pdf> (7. 7. 2010).

Krajnc, A. 1982: Motivacija za izobraževanje. Delavska enotnost. Ljubljana.

Kranjc, U., Simoneti, M., Vidic, L. 2006: POT, največja načrtovana javna zelena površina v Ljubljani: raziskovalni projekt. Trajekt. Ljubljana.

Kranjec Menaše, J. 2010: intervju. Ljubljana.

Kurinčič Mikuž, S. 2010: intervju. Ljubljana.

Lešnik, A. 2003: Inventarizacija dvoživk (Amphibia) v Krajinskem parku Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib. Center za kartografijo favne in flore, Miklavž na Dravskem polju. http://www.ckff.si/dokumenti/inventarizacija_dvozivk_tivoli.pdf (22. 7. 2010).

Medmrežje 1: <http://www.ljubljana.si/si/ljubljana/> (1. 9. 2010).

Medmrežje 2: <http://www2.arnes.si/~sklnci1/motivacija.htm> (1. 9. 2010).

Medmrežje 3: <http://www.maribor.si/podrocje.aspx?id=482> (4. 9. 2010).

Medmrežje 4: <http://www.ekorg.si/?p=2d&s=1&id=3&cat=3> (2. 9. 2010).

Medmrežje 5:

http://sskilirija.com/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=5&Itemid=3 (1. 9. 2010).

Medmrežje 6: http://sl.wikipedia.org/wiki/Pivovarna_Union (4. 8. 2010).

Medmrežje 7: <http://www.zoo-ljubljana.si/index.php?id=4> (5. 8. 2010).

Medmrežje 8: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Ro%C5%BEnik> (5. 8. 2010).

Medmrežje 9: http://sl.wikipedia.org/wiki/Park_Tivoli,_Ljubljana (5. 8. 2010).

Medmrežje 10: <http://www.arso.gov.si/cd/klima1/Zaslon/PDF%20Zaslon/41-Definicija%20fenologije.pdf> (2. 9. 2010).

Medmrežje 11: <http://www.arso.gov.si/vreme/napovedi%20in%20podatki/fenologija.pdf> (2. 9. 2010).

Medmrežje 12: http://sl.wikipedia.org/wiki/Hala_Tivoli (5. 8. 2010).

Medmrežje 13:

http://www.vrtnice.org/index.php?option=com_content&task=view&id=29&Itemid=43 (5. 8. 2010).

Medmrežje 14: <http://ljublanski.projekti.si/rozni-vrt-v-tivoliju-900696.aspx> (5. 8. 2010).

Medmrežje 15: <http://giskds.situla.org/giskd/> (18. 8. 2010).

Medmrežje 16:

<http://www.timeanddate.com/worldclock/astronomy.html?n=736&month=5&year=2010&obj=sun&afl=-11&day=1> (16. 8. 2010).

Medmrežje 17: <http://www.stat.si/pxweb/Dialog/Saveshow.asp> (16. 8. 2010).

Medmrežje 18: http://www.lpt.si/parkirisca/parkirisca_osebna_vozila/tivoli_I (18. 8. 2010).

Medmrežje 19: <http://www.ljubljana.si/si/mol/mestna-uprava/oddelki/varstvo-okolja/projekti/9199/detail.html> (18. 8. 2010).

Medmrežje 20: <https://urbanizem.ljubljana.si/index3/> (19. 7. 2010).

Mihelič, B. 2010: intervju. Ljubljana.

Mikuš, T. 2006: Stanje in perspektive krajinskih parkov v Sloveniji. Magistrsko delo, Biotehniška fakulteta. Univerza v Ljubljani. Ljubljana.

Načrt upravljanja 2010-2020 (osnutek), 2008. Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib. IZVO d. o. o. Ljubljana.

Naše okolje. Ministrstvo za okolje in prostor, 2010, 17, 1 (jan 2010). Cegnar, T. http://www.arso.gov.si/o%20agenciji/knji%c5%benica/mese%c4%8dni%20bilten/NASE%20OKOLJE%202010_01.pdf (22. 8. 2010).

Občinski prostorski načrt Mestne občine Ljubljana. (<https://urbanizem.ljubljana.si/index3/>) (24. 8. 2010).

Odlok o razglasitvi gozdov s posebnim namenom. Uradni list RS št. 60/2010. Ljubljana.

Odlok o območju, v katerem se razglašajo gozdovi s posebnim namenom in o njihovi zaščiti. Medobčinski uradni vestnik 6/1983. Mar bor.

Odlok o razglasitvi gozdov s posebnim namenom v Mestni občini Celje. Uradni list RS 37/1997. Ljubljana.

Odlok o razglasitvi gozdov s posebnim namenom. Uradni list RS št. 60/2010. Ljubljana.

Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost. Uradni listi SRS št. 21/84, 47/87. Ljubljana.

Orožen Adamič, M. 1996: Ljubljana. Priročni krajevni leksikon Slovenije, DZS, Ljubljana.

Orožen Adamič, M. 2010: intervju. Ljubljana.

Osnovna geološka karta SFRJ, list Kranj, 1974. Zvezni geološki zavod. Beograd.

Ovsec, D. 1994: Iz življenja Tivolija skozi čas. Tivoli - Ljubljanski mestni park. Ljubljana.

Ovsec, D. 2010: intervju. Ljubljana.

Pergovnik Cotič, D. 2010: intervju. Ljubljana.

Pergovnik, D. 1995: Tivoli – ljubljanski mestni park. Zgodovinski parki in vrtovi v Sloveniji. Ljubljana.

Pirnat, J. 1997: Razpored gozdov v Ljubljanski krajini. Zbornik gozdarstva in lesarstva 53. Biotehniška fakulteta. Univerza v Ljubljani. Ljubljana.

Pirnat, J. 2010: intervju. Ljubljana.

Plut, D. 2000: Okoljevarstvene razsežnosti (ne)sonaravnega prostorskega razvoja Ljubljane. Ljubljana, geografija mesta. ZRC SAZU. Ljubljana.

Popravek Obvezne razlage Odloka o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost. Uradni list RS št. 3/2010. Ljubljana.

Pravilnik o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih. Uradni list RS 5/1998, 70/2006, 12/2008. Ljubljana.

Rejec Brancelj, I., Smrekar, A., Kladnik, D. 2005: Podtalnica Ljubljanskega polja. Geografija Slovenije 10. ZRC SAZU. Ljubljana.

Rožič, J. 2010: intervju. Ljubljana.

Slovar slovenskega knjižnega jezika 1994: Bajec A. (ur.). Ljubljana.

Steinar, K. 1996: InterViews: an introduction to qualitative research interviewing. Thousand Oaks.

Stupan, M. 2003: Problematika urejanja mariborskih mestnih gozdov. Diplomsko delo. Biotehniška fakulteta. Univerza v Ljubljani. Ljubljana.

Šmid Hribar, M. 2008: Drevo kot dvopomenska dediščina. Magistrsko delo. Biotehniška fakulteta. Univerza v Ljubljani. Ljubljana.

Špes, M., Smrekar, A., Lampič, B. 2000: Kvaliteta bivalnega okolja v Ljubljani. Ljubljana, geografija mesta. Ljubljana, ZRC SAZU. Ljubljana.

Tavčar, M. 2006: Jesenkova pot. Zavod za gozdove Slovenije. Ljubljana.

Tavčar, M. 2010a: Gospodarjenje z gozdovi v Mestni občini Ljubljana. Gozdarski vestnik 68, 5-6. Ljubljana.

Tavčar, M. 2010b: intervju. Ljubljana.

Tavčar, M., Vidmar, A. 1997: Ljubljanski mestni gozd: pobuda za razglasitev Ljubljanskih mestnih gozdov s posebnim namenom. Zavod za gozdove Slovenije, Območna enota Ljubljana. Ljubljana.

Torelli, N. 2010: intervju. Ljubljana.

Toš, N. 1988: Metode družboslovnega raziskovanja. Ljubljana.

Tyrväinen, L., Miettinen, A. 2000. Property prices and Urban Forest Amenities. Journal of Environment Economics and Management. 39, str205-223 Washington.

Vardjan, F. 1994: Tivolski park od nastanka do danes. Tivoli – Ljubljanski mestni park. Ljubljana.

Veber, A. 2010: Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib. http://www.kam.si/parki/krajinski_park_tivoli_roznik_in_sisenski_hrib.html (4. 8. 2010).

Verbič, D. 2010: intervju. Ljubljana.

Verlič, A. 2006: Rekreativna vloga gozda v katastrski občini Zgornja Šiška. Diplomsko delo. Biotehniška fakulteta. Univerza v Ljubljani. Ljubljana.

Vilhar, U. 2010: Uvodnik. Gozdarski vestnik 68, 5-6. Ljubljana.

Vrhovec, I. 1898: Rožnik in cerkev na Rožniku. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko VIII (1898) 29. Ljubljana.

Zadravec, T. 2004: Odnos lastnikov do svoje gozdne posesti na Rožniku. Diplomsko delo. Biotehniška fakulteta. Univerza v Ljubljani. Ljubljana.

Zakon o gozdovih. Uradni list RS 30/1993, 13/1998, 24/1999, 56/1999, 31/2000, 67/2002, 110/2002, 112/2006, 115/2006, 110/2007, 61/2010. Ljubljana.

Zakon o ohranjanju narave. Uradni list RS 56/1999, 31/2000, 110/2002, 119/2002, 22/2003, 41/2004, 96/2004, 61/2006, 63/2007, 117/2007, 32/2008, 8/2010. Ljubljana.

Zakon o varstvu kulturne dediščine. Uradni list RS 16/2008, 123/2008. Ljubljana.

Žižek, L. 2010: Odnos javnosti do gozdov v mestih na primerih Rožnika in Golovca v Ljubljani. Diplomsko delo. Biotehniška fakulteta. Univerza v Ljubljani. Ljubljana.